

KLAIPEDA UNIVERSITY

VI INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE

**MODERN TRANSFORMATIONS
IN ECONOMICS AND MANAGEMENT**

June 3-4, 2022

Proceedings of the Conference

**Klaipeda, Lithuania
2022**

UDK 33(08)

Mo045

Organising Committee

Rimantas Stašis	Professor, Dr. of Economics, Head of Management Department, Klaipeda University, Lithuania.
Algirdas Giedraitis	Associate Prof., Dr. of Economics, Professor of Management Department, Klaipeda University, Lithuania.
Jan Žukovskis	Associate Prof., Dr. of Economics, Head of Business and Rural Development Management Institute, Aleksandras Stulginskis University, Kaunas, Lithuania.
Lina Pileliene	Professor, Dr. of Economics, Vytautas Magnus University, Kaunas, Lithuania.
Bogoyavlenska Yuliy	Ph.D, Assistant Professor in Economy, Department of Personnel Management and Labour Economics Zhytomyr State Technological University, Ukraine.
Galina Ulian	Professor, Dr. of Economics, Dean of Faculty of Economic Sciences, State University of Moldova.
Kostiantyn Shaposhnykov	Professor, Dr. of Economics, Head of Black Sea Research Institute of Economy and Innovation, Ukraine.
Yuliana Dragalin	Dr. of Economics, Associate Professor, Dean of Faculty of Economic Sciences, Free International University, Moldova.
Olga Chwiej	Associate Professor, Dr. of Economics, freelancer scientist, Poland.

Modern transformations in economics and management: Proceedings of the VI International scientific-practical conference (June 3-4, 2022. Klaipeda, Lithuania). Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 180 pages.

Contents

ECONOMIC THEORY AND NOBELELOGY: RECENT ADVANCES

Lehoshyna Olena

NEO-INSTITUTIONALISM AS A DIRECTION
OF MODERN ECONOMIC THOUGHT..... 1

THE GLOBAL ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Kovalenko Yuliya, Rossomakha Iryna, Vats Iryna

MANAGEMENT OF BUSINESS PROCESSES
IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY 6

Kuznietsova Nataliia, Bilko Artem

SPECIAL ECONOMIC ZONES MECHANISMS
AND THEIR ROLE IN THE ECONOMIC GROWTH
OF DEVELOPING COUNTRIES (CASE OF MEXICO)..... 11

Parubets Stefaniia

DIGITAL PENETRATION
AS A DRIVER OF COUNTRIES' ECONOMIC GROWTH 17

ECONOMICS AND MANAGEMENT OF NATIONAL ECONOMY, NATIONAL MODELS OF ECONOMIC SYSTEMS AND GLOBAL PROCESSES

Melnyk Tetiana, Syerova Lyudmila

KEY ELEMENTS OF THE EU ANTI-CORRUPTION POLICY..... 22

Oksenyk Margarita

PRIORITIES OF DEVELOPMENT OF TRANSPORT
AND LOGISTICS SYSTEMS OF WATER TRANSPORT OF UKRAINE 27

Oleinikov Yurii

FORMATION OF A BRAND-ORIENTED
NATIONAL ECONOMY IN UKRAINE..... 31

Pustovoit Oleh

SOME APPROACHES TO ACCELERATION
OF THE POST-WAR ECONOMIC RECOVERY OF UKRAINE 36

Piankova Oksana

PROSPECTS OF POSTCORONAVIRUS ECONOMIC
TRANSFORMATIONS OF UKRAINE'S EXPORTS..... 41

Fashchevska Olha PRIORITIES AND MECHANISMS OF POST-WAR TRANSFORMATION OF UKRAINE’S ECONOMY	45
---	----

Khoroshko Oleh ОСОБЛИВОСТІ PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF FOREST INDUSTRY ENTERPRISES OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW	50
---	----

ECONOMY OF ENTERPRISE AND CORPORATE GOVERNANCE: MODERN INTEGRATION PROCESSES

Honcharenko Oksana, Bahorka Danylo FORMATION OF BUSINESS PROCESS MANAGEMENT SYSTEM OF THE ENTERPRISE.....	54
--	----

Sukhorukova Olha STATE AND TRENDS OF MEDIACONCENTRATION IN UKRAINE.....	59
--	----

CREATIVE ECONOMY AND HUMAN CAPITAL: THE KNOWLEDGE MANAGEMENT ISSUES

Kanash Olesia CURRENT FORMS OF HIGHER EDUCATION DUALITY IN UKRAINE.....	65
--	----

Ovchynnykova Oleksandra HUMAN CAPITAL MANAGEMENT: CREATING A GENGRATION OF SOCIAL CAPITAL CARRIERS	72
---	----

Sytnyk Yosyf MODEL OF FORMATION OF MANAGEMENT SUBSYSTEM OF CORPORATE INTELLECTUAL AND KNOWLEDGE ASSETS.....	76
--	----

PROBLEMS OF MANAGEMENT AND MARKETING IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Bahorka Mariia, Yurchenko Nataliy MARKETING RESERVES TO INCREASE THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE	81
---	----

Kirsanova Viktoriia, Yankovska Olha INTEGRATED REPORTING IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION	86
---	----

Kolesnyk Maksym, Kryvytska Nataliia, Syla Marija INNOVATION INFLUENCE ON BUSINESS PROCESSES IN INTERNATIONAL MARKET ENTRY STRATEGIES	90
---	----

Kordzaia Natela GENDER DISCRIMINATION IN UKRAINIAN ADVERTISING: CURRENT STATE AND REGULATION ATTEMPTS	95
--	----

REGIONAL ECONOMY AND CROSS-BORDER COOPERATION

Monynets Vasyl TRANSFORMATION OF REGIONAL ECONOMIC POLICY OF UKRAINE UNDER CONDITIONS OF MARTIAL LAW	100
---	-----

ENVIRONMENTAL ECONOMICS AND MODERN ENVIRONMENTAL ISSUES

Galushkina Tetiana, Afanasieva Olha UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION UNDER THE GREEN SCENARIO: PRIORITIES AND CURRENT CHALLENGES	105
---	-----

DEMOGRAPHICS, ECONOMICS AND SOCIAL POLICY IN THE CONDITIONS OF THE LABOR MARKET GLOBALIZATION

Lanska Svitlana THE TRENDS OF TRANSFORMATION OF THE GLOBAL LABOR MARKET IN THE CONTEXT OF ECONOMY DIGITALIZATION	109
--	-----

Levishchenko Olena, Amelina Nataliia LABOR MIGRATION OF UKRAINIANS: INFLUENCE OF THE STATE OF WAR	114
--	-----

Novak Iryna, Zhuk Inesa ASSESSING THE IMPACT OF MODERN GLOBAL CHALLENGES IN THE FIELD OF LABOR TO ENSURE SUSTAINABLE HUMAN DEVELOPMENT	119
--	-----

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT: NATIONAL CHARACTERISTICS AND GLOBAL TRENDS

Boiko Olga RISK INFORMATION DISCLOSURE IN REPORTING: MOTIVATIONS AND RELEVANCE	124
---	-----

Kibysh Alexandra, Savchenko Alla
RISK OF CONTINUITY OF ENTERPRISES:
PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF ACCOUNTING
AND ANALYTICAL PROVISION OF RECEIVABLES 128

Stepanenko Oksana
THE CATEGORIES OF «CASH» AND «ELECTRONIC MONEY»
IN MODERN SCIENTIFIC RESEARCH..... 134

FINANCE, INSURANCE AND EXCHANGE BUSINESS: INNOVATION AND INVESTMENT STRATEGIES

Zharikova Olena, Pashchenko Oksana, Zharikova Anna
CRITERIA FOR ASSESSING THE EFFECTIVENESS
OF THE BANK'S LOAN PORTFOLIO 140

Volodymyr Mishchenko, Svitlana Naumenkova
DIRECTIONS OF COUNTERING CYBER THREATS
AND REDUCING THE LEVEL OF CYBER RISKS..... 144

MODERN MATHEMATICAL METHODS, MODELS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMY

Gruzd Maryna
ANALYSIS OF INFORMATION
AND TECHNICAL SUPPORT OF TREASURY SERVICE 150

Skopen Mykola, Budya Oleksandr, Lyubyma Alina
MODELING OF CELLULAR ACCESS NETWORK TOPOLOGY
TO IOT AND WEB-SERVER DEVICES CONTROL 155

MODERN PROBLEMS OF BUSINESS EDUCATION

Bondar-Pidhurska Oksana, Hliebova Alla, Konovalova Nadiya
COOPERATION BETWEEN EDUCATION
AND BUSINESS IN THE CONTEXT OF ACHIEVING SUSTAINABLE
DEVELOPMENT GOALS: PROBLEMS, OPPORTUNITIES,
PROSPECTS FOR UKRAINE..... 162

Kyva Vladyslav
ACQUISITION OF CYBER DEFENCE KNOWLEDGE BY TEACHERS
OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS 166

Pankratova Olena
DIGITALIZATION OF EDUCATION: DIRECTIONS FOR IMPROVING
THE COMPETITIVENESS OF REGIONAL UNIVERSITIES..... 169

ECONOMIC THEORY AND NOBELELOGY: RECENT ADVANCES

Lehoshyna Olena, PhD in Economics, Lecturer

Pryluky Technical Applied College

Pryluky, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-1>

NEO-INSTITUTIONALISM AS A DIRECTION OF MODERN ECONOMIC THOUGHT

НЕОІНСТИТУЦІОНАЛІЗМ ЯК НАПРЯМ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Практика трансформації економічних систем вимагає застосування методологічного інструментарію, основою якого є теорія інституціоналізму.

Інституціоналізм – це невід’ємна складова сучасної європейської і світової економічної науки, що уособлює всі її особливості на сучасному етапі.

Біля витоків сучасного інституціоналізму стояла німецька історична школа. Її представники відкинули основні положення класичної політичної економії та акцентували увагу на політико-правових, історико-етичних і соціально-культурних аспектах розвитку суспільства.

Як самостійний напрям економічної думки, інституціоналізм зародився на рубежі XIX і XX століть у США, де у гострій формі виникли нові соціально-економічні проблеми, що були пов’язані із перебудовою ринкового механізму: відбувся перехід від економіки вільної конкуренції до ринкової моделі недосконалої конкуренції. Монополізація призвела до обмеження вільної конкуренції та негативно позначилася на економіці країни. Малі і середні підприємства не змогли витримати конкуренцію

з трестами та ставали неплатоспроможними. Влада США, у 90-х роках XIX ст. почала здійснювати активні законодавчі антимонопольні заходи [1].

Варто зауважити, що до цього часу не вироблено єдиної концепції щодо змісту поняття «інституція» (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до поняття «інституція» в економічних дослідженнях вітчизняних і зарубіжних вчених

«Інституція»	
Автор	Зміст
Норт Д. [5, с. 11]	Правила гри в суспільстві, або, точніше, придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію у певне річище.
Марч Дж. та Ольсен Й. [2]	Інституції: «усталений порядок, процедури, домовленості, ролі, стратегії, організаційні форми і технології, навколо яких будується політична діяльність... переконання, парадигми, кодекси, культура і знання, які оточують, підтримують, удосконалюють і заперечують ці ролі та усталений порядок»
Ходжсон Дж. [8]	інституції – це в основному довговічним системи правил, що склалися та укоренилися, які структурують соціальні взаємодії.
Остром Е. [6, с. 51]	Набір працюючих правил, для визначення того, хто має приймати рішення в певних сферах
Саблук П. [7 с. 8]	Правила, формальні і неформальні зв'язки, обмеження, які структурують людську взаємодію, забезпечують регулювання життєвого простору
Шпикуляк О. [10, с. 162]	Правила, традиції, усталені стереотипи; умови ринку

Як видно з таблиці 1, встановлено, що «інституція» вживається для позначення механізму дії норм (правил) у будь-якій галузі суспільних відносин та особливостей управління.

Можна виділити два етапи формування інституціоналізму: класичний інституціоналізм (становлення у першій чверті XX ст.,

основні представники – Т. Веблен, Дж. Коммонс, У. Мітчелл). Нова інституціональна теорія або неоінституціоналізм (становлення у 60–70 роках ХХ ст., основні представники – Дж. Гелбрейт, Р. Коуз, Д. Норт) [1].

Як особлива економічна теорія **неоінституціоналізм** набув визнання у 80–90-х рр. ХХ ст.

Методологічні особливості неоінституціоналізму обумовлені впливом об'єднання двох основних теоретичних джерел: традиційного інституціоналізму та неокласичної школи. Звідси наступні фундаментальні принципи: 1) соціальні інститути мають значення, але 2) вони піддаються аналізу за допомогою стандартних інструментів економічної теорії. Зокрема, активно використовуються такі провідні елементи неокласичної моделі ринкової поведінки, як раціональний вибір та прагматизм, методологічний індивідуалізм, концепція «економічної людини», максимізація корисності тощо [3].

Так, Дуглас Норт професор економіки університету Вашингтона у Сент-Луїсі, започаткував нову інституціональну економічну теорію (новий інституціоналізм), за створення якої отримав Нобелівську премію у галузі економіки 1993 року.

Основою підходу теорії нового інституціоналізму є переконання, що для кожного суспільства існує унікальна система інституцій, і тому уряд може розробити стратегію дій, яка відповідатиме потребам окремишньої культури суспільства та сприятиме економічному зростанню. Через це немає країн, приречених на злидні; для будь-якого суспільства можна створити такі інституціональні межі, які у довгостроковому періоді забезпечать економічне зростання. Треба бути готовим до складнощів, зумовлених явищем, яке Д. Норт називає «дилемою інституціональних змін». Ця дилема полягає у тому, що швидкі, радикальні інституціональні зміни потребують відповідних неформальних інституцій та ідеологічних уявлень, інакше вони призводять до суспільного хаосу; а повільні, поступові зміни саботує бюрократія, яка отримує «корупційні права». Саме теорія

нового інституціоналізму дає змогу визначити стратегію та пріоритети реформування у країнах перехідної економіки [4].

Таким чином, нова інституційна економічна теорія, започаткована Дугласом Нортон, відкриває нові можливості для економічних досліджень.

Значний внесок у розвиток інституційної теорії вніс Рональд Коуз – родоначальник інституціоналізму трансакційних витрат, лауреат Нобелівської премії за серію праць, у тому числі статтю, опубліковану 1937 р. «Природа фірми».

Він вводить такі поняття як «витрати використання механізму цін», «витрати здійснення обміну на відкритому ринку», чи просто «ринкові витрати», а також запровадив вираз «витрати ринкових трансакцій». Щоб здійснити ринкову трансакцію, необхідно визначити, з ким бажано укласти угоду, сповістити тих, з ким бажують укласти угоду і на яких умовах, провести попередні переговори, підготувати контракт, зібрати відомості, щоб переконатись у тім, що умови контракту виконуються, тощо [4].

Варто згадати яскравого представника інституціоналізму Дж. Гелбрейта. У своїх наукових працях він досліджував тенденції зростання масштабності сучасного промислового виробництва, які призвели до утворення гігантських корпорацій і сучасних великих акціонерних товариств. Він доводив, що корпорації досягають найвищих виробничих успіхів завдяки використанню новітньої техніки і технології, а також завдяки тому, що управління підприємствами відбувається з боку так званої «техноструктури».

Дж. Гелбрейт є автором теорії врівноважуючої сили, основний зміст якої зводиться до необхідності подолання соціальних катаклізмів і забезпечення економічної ефективності [9].

Таким чином, сьогодні при дослідженні питань економічної науки таких як проблеми сталого економічного розвитку, економічного розвитку країн із посттрансформаційною економікою, проблеми країн, що розвиваються, розв'язання основних макроекономічних проблем тощо, доцільно використовувати теоретичні напрацювання і методологічні підходи як нової інституціональної економіки, так і неоінституціоналізму.

Специфіка інституціональних підходів полягає в дослідженні правил, норм, процедур, що регламентують ці процеси, і виявленні закономірностей їх розвитку на основі використання емпіричних методів економічного аналізу.

Література:

1. Горячук В.Ф., Жиленко-Паламарчук І.О. Історичні витoki та етапи формування інституціоналізму. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/95420/11-Goryachuk.pdf?sequence=1>.
2. Історія економічних учень : [навч. посібник] / [Базилевич В.Д., Гражевська Н.І., Гайдай Т.В. та ін.]. Київ : Знання, 2004. 1300 с.
3. Неoінституціоналізм та його основні напрямки. URL: <https://poznayka.org/s45111t2.html>.
4. Нестерчук І.К. Інституційний напрямок у сучасній економічній науці. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_3_1/180-183.pdf.
5. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт ; пер. з англ. І. Дзюби. Київ : Основи, 2000. 198 с.
6. Ostrom E. Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 276 p.
7. Саблук П. Т. Інституційні засади трансформацій в аграрній сфері: доп. на 13-х річних зборах Всеукр. конгресу вчених економістів-аграрників, 20–21 червня 2011 р. Київ : ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2011. 64 с.
8. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: Манифест современной экономической теории. Москва : Дело, 2003. 464 с
9. Шиманська О. Джон Гелбрейт – видатний теоретик нового індустріального суспільства. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/13339/1/%D0%94%D0%B6%D0%BE%D0%BD%20%D0%93%D0%B5%D0%BB%D0%B1%D1%80%D0%B5%D0%B9%D1%82%20-%20%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%BD%D0%B8%D0%B9.pdf>.
10. Шпикуляк О.Г. Економічні інституції та інститути у розвитку теорії ринку. *Економіка АПК*. 2010. № 1. С. 159–165.

THE GLOBAL ECONOMY AND INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS

Kovalenko Yuliya, Ph.D., Associate Professor

Rossomakha Iryna, Student

Vats Iryna, Student

National Aviation University

Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-2>

MANAGEMENT OF BUSINESS PROCESSES IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

The current stage of the functioning of the world economy is characterized by close interconnection of all spheres of economic life, both within the framework of a separate society and on a planetary scale. This has an impact on the development of relations between the entities of foreign economic activity in the field of organizing the business-processes. First of all, it is about their influence on economic, financial, industrial, investment, innovative components of foreign economic relations and their ability to affect the effectiveness of international cooperation.

It should be noted that a business process can be determined a set of business operations, a number of internal activities that begin with one or more inputs and end with the creation of products needed by the customer (customer – not necessarily external to the company consumer, it may be a division or specific employee). Some authors consider the business process as a set of internal activities to create products needed by the customer, the cost, durability, service and quality of which satisfies the consumer. Business processes in the organization which is engaged in foreign economic activity are heterogeneous. In essence, organizational activity is a set of

interdependent business processes that reflect the implementation of certain functions of the enterprise as the entity of international business relations. Business processes in foreign economic activity have the following important features: have internal and external users; operate within the company's divisions and between them, as well as between different organizations; based on the method of work inherent in a particular organization but should be based on the peculiarities of external environment of the enterprise in different foreign markets.

According to Binner H., business processes is a system of interrelated actions, the end results of which are the production of products / services that are valuable to external and internal consumers. If we talk about foreign economic activity such processes should be focused on the needs of the consumers of the certain markets taking into account their special characteristics. Davenport T. and Short J. determined such processes as a set of measurable actions designed to produce a specific service or product for a specific consumer or market is structured. Includes work, tasks arranged in space and time with the presence of certain "inputs" and "outputs" [1]. According to ISO 9001, business process is stable, purposeful set of interconnected activities that transforms the entrance to the exit according to a certain technology [2]. Based on these approaches, it can be concluded that business processes in foreign economic activity are a set of internal activities of the enterprise, focused on creating products, the cost of which, service, and quality meets the needs of consumers of foreign markets.

Based on this, business process management can be considered as the ability of the enterprise to influence business efficiency in foreign economic activity by reducing costs (both in time and money) in the execution of processes to increase the competitiveness in international market. Business process management, as defined by Gartner, implements techniques that enable discovery, modeling, analysis, measurement, improvement, and optimization of business strategy and processes. The categories "business process management", "task management" and "project management" should not be confused because business process management covers a much wider range of topics. Task management focuses on individual tasks, while business

process management looks at the whole process. Project management refers to one-off tasks, while business process management focuses on repetitive processes.

The algorithm for evaluating the management of business processes of the enterprise includes six stages. The first is a systematic diagnosis of the business system. After obtaining qualitative and quantitative indicators of management efficiency, problem areas are identified and the potential ability of the enterprise to improve its activities with available resources is analyzed. At these stages, a number of analysis tools are used, which allow to make rational management decisions on modeling and improving business processes.

The most common in use among enterprises are analytical methods of evaluation and analysis of business systems (fig. 1).

Ishikawa diagram	<ul style="list-style-type: none"> Graphical method of research and determination of significant cause-and-effect relationships between factors and consequences in business system processes; factors influencing results and costs are determined
"Five questions"	<ul style="list-style-type: none"> An effective tool used to study cause-and-effect relationships, to identify the root cause of a problem, the elimination of which can lead to increased efficiency
ABC	<ul style="list-style-type: none"> Allows you to determine the effectiveness of resource-intensive business processes; allows to allocate the basic, secondary and unnecessary processes; the level of achievement of the optimal ratio between the consumer value of the output of business processes to the cost of its achievement is determined
KPI-based analysis	<ul style="list-style-type: none"> Financial and non-financial evaluation system, which helps the organization to determine the ratio of the achieved level of important indicators to the company's efforts to achieve this level

Fig. 1. Analytical tools for assessing business processes

The use of these tools allows to comprehensively consider business processes, identify shortcomings that need to be addressed and the

strengths of the enterprise, which business processes can be developed through.

The basic methods of business process optimization both in internal and external economic activity are cost reduction; reducing personnel and replacing it with automated systems, for example, CRM (reduces costs, ensures the consistency of processes due to the absence of a human factor); implementation of data collection and analysis systems; revision of the chains and scripts of the processes themselves; splitting processes into smaller segments and replacing personnel with highly specialized specialists, each of whom will be responsible for its own element of the chain; selection of creative personnel [3]. For a modern company, when optimizing processes, the main goal is to reduce costs and increase work efficiency. Taking into account the above, business processes optimization, in our opinion, is under the influence of scientific and technological progress, which is characterized, in particular, by the intensification of innovation activity and the need to find directions for its improvement [4]. Modern enterprises, operating in a complex socio-economic environment, must constantly create and implement various types of innovations that ensure their effective business operations in the world market. The bulk of innovation is realized in the market economy of the world's business structures as a means of solving industrial, commercial and marketing tasks, as an extremely important factor in ensuring the stability of their functioning, the effectiveness of business processes and most importantly – level of competitiveness in the foreign markets.

Therefore, the prerequisites for the dynamic expansion of innovative opportunities for business processes development is the internationalization of the world economy, the expansion of productive activity of companies from different countries of the world community, technological development of society which can influence the level of automatization of business processes, improvement of forms and methods of functioning in the foreign markets, ways to produce the competitive goods and services with the lowest costs, development of innovative ways to manage the personnel as the entity of business

processes. All this contributes to effective development of business processes for the companies engaged in foreign economic activity.

References:

1. Davenport, T., Short, J. The new industrial engineering: information technology and business process redesign. *Sloan Management Review*, 31(4), 11–27.

2. Quality management principles. Available at: <https://www.iso.org/iso-9001-quality-management.html>.

3. Vergidis, K., Turner, C., Tiwari, A. Business process perspectives: Theoretical developments vs. real-world practice. *International Journal of Production Economics*, 114.1, 91–104.

4. Denysenko M.P., Mykhailova L.I., Hryshchenko I.M., Hrechak A.P. Investytsiino-innovatsiina diialnist: teoriia, praktyka, dosvid: monohrafiia [Investment and innovation activity: theory, practice, experience: monograph]. Sumy: VTD «Universytetska knyha», 1050 p.

**Kuznietsova Nataliia, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department
of International Finance**

*Educational and Scientific Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine*

Bilko Artem, Student

*University of Toronto
Toronto, Canada*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-3>

**SPECIAL ECONOMIC ZONES MECHANISMS
AND THEIR ROLE IN THE ECONOMIC GROWTH
OF DEVELOPING COUNTRIES (CASE OF MEXICO)**

The deepening of specialization and cooperation processes between countries, increasing competition on international markets, creation and operation of special economic zones (SEZs) are especially relevant in the current conditions of globalization processes. Currently, there are around 5 400 SEZs in 147 countries. The variety of SEZs types is very significant. But the main differences in the functional purpose of SEZs can be observed by groups of countries with different stages of economic growth. In developed countries the most common are SEZs aimed at facilitating trade logistics. In developing countries and countries with transition economies, SEZs are used as an investment and industrial policy tool. In these countries SEZs are aimed at industrial development, such as export production development, attraction of advanced technologies or conducting their own research and development, the development of innovation potential and job creation. SEZs are an effective investment policy tool for countries and part of the competitive package of measures provided by these countries to attract foreign investors along with other forms of foreign investment promotion. SEZs are a kind of catalyst for foreign investment and are widely used in developing countries.

In recent decades, Mexico has demonstrated the positive effects of its active integration into the world economy, which has ensured its access to international capital markets (foreign direct investment (FDI) flows to the country amounted to US \$ 35 billion annually before the start of the COVID-19 pandemic) [1]. Since the 1960s, the Mexican government has followed a consistent policy of attracting foreign direct investment in the manufacturing industry. The main role in attracting investment is given to export and import companies, zones called “maquiladoras” in Mexico. There are about 3 000 “maquiladoras” registered in Mexico. In the top 100 companies in terms of the number of “maquiladoras” and the number of employees, the leading positions are held by US companies (65 out of 100 large ones) and by a significant margin they are followed by companies from countries such as Japan, Canada, China, the Republic of Korea, France, Finland.

“Maquiladoras” are the most dynamic sector in the country’s economy. The essence of the “maquiladoras” mechanism consists in granting (both foreign and national investors) special preferential treatment in the manufacturing of industrial products for export. With the help of “maquiladoras”, Mexico improved its economic performance, began restructuring the national economy in order to increase the role of advanced industries. FDI flows to “maquiladoras” sector are 40% of total FDI flows to Mexico. “Maquiladoras” account for 15% of the country’s GDP and 25% of manufacturing production. “Maquiladoras” products account for 50% of the country’s total industrial exports and the rapid growth of production in these companies has a positive impact on the formation of a trade balance. In the last decades, the growth rate of “maquiladoras” manufacturing was 9,7% annually against the background of 3,5% annual growth in manufacturing production. Thus, the “maquiladoras” were one of the main tools of economic growth for Mexico in a number of macroeconomic indicators [2; 3].

Fifty years ago, the National Council of the Maquiladora Export Industry was created to establish and control the activities of “maquiladoras”. “Maquiladoras” can be created in any legal form, with

100% foreign capital or mixed capital. According to the types of administrative management “maquiladoras” can be divided into 3 types:

1. Companies wholly or partly owned by foreign capital and wholly controlled by the main foreign company. Companies of this type are the most widespread in Mexico (85% of the total number of “maquiladoras”) and have the greatest benefits and privileges.

2. Companies operating under long-term contracts. This type of “maquiladoras” is associated with the contracts placement for manufacturing according to a certain technology and designed purpose. The customer does not control the manufacturing process, he/she will receive the finished product and will be engaged in sales.

3. “Shelter” companies were created to fulfill a specific order. Generally, these companies are owned entirely by Mexicans and work on foreign (American) orders. “Maquiladoras” of this type work on imported raw materials and semi-finished products of the customer, independently hire workers, deal with organizational issues, control the manufacturing process and quality, ensure transportation and deal with customs benefits. Proportion of “shelter” companies in the total number of “maquiladoras” is 8% in Mexico.

At the beginning of its activity, “maquiladoras” focused on the manufacturing of finished products based on imported components. But the strategic goal of Mexico in the field of “maquiladoras” regulation was a gradual increase of the national proportion of components (manufactured directly in Mexico) in the finished products of “maquiladoras”, that is, an increase in the cost of the national manufacturer’s products. At the current stage, there is a strong integration of “maquiladoras” to the country’s national economy system with a constant increase of the national manufacturers’ proportion (and its technological complexity) in the finished products of “maquiladoras”. “Maquiladoras” have gradually moved away from “purely assembly industries”, operated only on imported items. For example, consider the main concentration industries of “maquiladoras” and national manufacturers in manufacturing: manufacturing of components for electrical and electronic industry is 24,4%; manufacturing of units and parts in the automotive industry is 23,5%;

manufacturing of electrical and electronic equipment is 11,5%; other industries are 12%, on average [2].

Let us focus on the benefits system provided by the Mexican government for “maquiladoras”, since they evoked such successful and rapid development of this type of companies and attracted FDI in very large numbers. The first group of benefits includes customs benefits on temporary import for the following product groups:

- a) raw materials, parts, units and components for manufacturing goods for export;
- b) packaging and container materials used for exported goods;
- c) fuel and lubricants used in the manufacturing process;
- d) machinery, equipment, tools used in the manufacturing process;
- e) quality control tools for exported products, equipment for research purposes, communication tools, tools for environmental control in the manufacturing process.

Customs clearance of imported goods for “maquiladoras” is carried out according to a simplified procedure.

And it is important to mention that for the development of the national economy these benefits are granted only if certain requirements for investors are met. Thus, “maquiladoras” have the right to receive import customs benefits if: a) the company’s annual export is at least USD 500 000; and/or b) the company “maquiladoras” strongly adheres to the exported products proportion (at least 30% of manufactured products, although there is a difference in the industrial fields and sometimes reaches 80%). In case if “maquiladoras” products (more than defined proportion) were sold on the domestic market, the received “maquiladoras” import benefits should be compensated to the state.

The second group of benefits for “maquiladoras” companies includes different financial and credit benefits. It could also be government support by financing the cost of construction, purchase of machinery, equipment, vehicles, as well as the cost of conducting marketing research, preparing business plans, acquiring technology and know-how, running advertising campaigns. The third group is tax benefits, which include: a) the right to reduce the tax base; b) VAT exemption of imported and domestic goods used in the further

manufacturing process. The second and third groups of benefits are connected with the strict requirements for “maquiladoras” on development of advanced manufacturing methods and introduction of the latest technologies in manufacturing activity, as well as compliance with the strict requirements for “internal content”. The fourth group of benefits included the creation of a visa facilitation mechanism for administrative and technical foreign workers.

Significant changes have taken place in the industrial structure of “maquiladoras” during their fifty years of existence. The first “maquiladoras” companies appeared half a century ago in the textile, clothing industry and in “purely assembly” manufacturing of televisions, that is, they were focused on manufacturing processes, requiring minimal labor qualifications and minimal technological knowledge from the domestic market. The process of technological complexity in the “maquiladoras” manufacturing processes took place gradually. The development of scientific and technological progress in Mexico and the introduction of TNCs technologies created the conditions for upgrading the skills of Mexican manufacturers and for increasing Mexican domestic proportion in finished “maquiladoras” products. The activity nature and technological complexity of the processes in “maquiladoras” companies gradually changed. Now most of “maquiladoras” are high-tech companies in the electronic, electrical and mechanical engineering and automotive industry, as well as in the textile industry. For example, “General Motors” has 15 “maquiladoras” factories in Mexico, which employ 22 000 workers [4; 5].

Experience in the creation and functioning of SEZs shows that through the use of SEZs mechanisms and attraction of foreign capital the countries try to implement industrial development programs, boost to the development of individual branches or country’s regions, reach a new level of industrial development, improve social and economic conditions. With the help of SEZs mechanisms the governments try to combine the interests of foreign investors with the national priority programs for economic development through the use of the principle “benefits to foreign investors, requirements for foreign investors, economic effect for the development of the country”. The history of

SEZs has rich experience in attracting foreign investments, its analysis and use may be useful in reasoning the methods and organization of state investment policy in Ukraine in the near future.

References:

1. Foreign direct investment (FDI) in Mexico. URL: <https://tradingeconomics.com/mexico/foreign-direct-investment>.
2. Mexico Manufacturing Industry Information Centre. URL: <http://www.maquilaportal.com/>.
3. Trading Economics. Mexico GDP Growth Rate & Mexico Foreign Direct Investment. URL: <http://www.tradingeconomics.com/mexico/gdp-growth>.
4. Kuznietsova N.V. (2019) Vplyv priamykh inozemnykh investytsii na ekonomichnyi rozvytok krain, shcho rozvyvaiutsia. Suchasni tendentsii mizhnarodnoho rukhu kapitalu. Pid red. Rohacha O.I. [The impact of foreign direct investment on the economic development of developing countries. Current trends in international capital movements. Ed. Rogacha O.I.]. Kyiv: VPTs, Tsentr uchbovoi literatury”, pp. 145–179.
5. Kuznietsova N.V. (2019) Vplyv priamykh inozemnykh investytsii na ekonomichnyi rozvytok krain, shcho rozvyvaiutsia (na prykladi Meksyky) [The impact of foreign direct investment on the economic development of developing countries (for example, Mexico)]. *Intelekt 21*. Kyiv, vol. 5, pp. 122–130.

Parubets Stefaniia, Master of International Economics

Kyiv National Economic University

named after Vadym Hetman

Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-4>

DIGITAL PENETRATION AS A DRIVER OF COUNTRIES' ECONOMIC GROWTH

The progress of digitalization is critical in the present setting, which is exceedingly impacted by the post-pandemic economic instability that has been exacerbated by the international food and energy crises generated by the Russian war in Ukraine. Contemporaneously it can be argued that the digital economy provides an advanced additional stimulant for long-term economic development.

The digital economy can be identified as an economy that is based on digital technologies, including communication networks (the Internet, intranets, and private value-added networks), computers, software, and other related information technologies [1, p. 5]. Therefore, the key elements of the digital economy are the implementation and real application of digital technology for data collecting, storage, processing, transformation, and transmission in all areas of human activity.

UNCTAD conducts an annual analysis on the development implications of ICTs and e-commerce, the results of which are highlighted in the Digital Economy Report. According to the findings in the most recent report, electronic data flows are rapidly increasing. Concurrently, the majority of data flows across borders between North America and Europe, as well as between North America and Asia [3, p. 42].

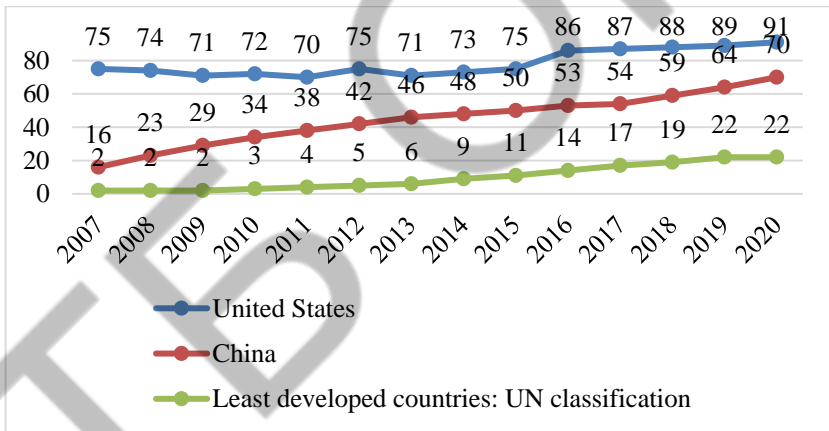
Based on the research made in the Digital 2022 April Global Statshot Report conducted by Datareportal, the number of internet users increases each year. Compared to 2002 the number of internet users

increased by 9,8 times in 2022 which demonstrates the ever-elevated level of Internet engagement [4, p. 16].

At the same time, International Data Corporation (IDC) predicts that digitally transformed businesses will account for 52% of global GDP by 2023 and that 51 percent of IT spending will be devoted to digital innovation and transformation within the next year [2].

However, it is important to note that large imbalances accompany the current data-driven digital economy. Thus, only 20% of people in the least developed nations use the Internet, and when they do, it is usually at slow download rates and at a significant cost [3, p. 25].

This inhibits one’s ability to participate in and profit from the data-driven digital economy as it develops. Thus, prompts the discussion of whether digital economic development is a crucial part of the economic prosperity of countries. As a result, the traditional digital divide is being exacerbated by a data-related difference.

Fig. 1. Individuals using the internet in selected countries 2007–2022, % of population

Source: created by the author [5]

As shown in figure 1 there is a clear imbalance between the USA, China, and the least developed countries (according to the UN classification). The United States and China stand out the most in terms

of their ability to benefit from the digital economy. These two countries, apart from being the two most influential economies in the world, own most of the world's most valuable digital platforms.

The USA is a steady leader, peaking in 2020 with 91% of the population using the internet. With rapid economic development, China managed to improve its position: it improved the percentage from a mere 16% in 2007 to 70% of Internet users in 2022. However, it is evident that the least developed countries started to significantly boost their connectivity to the internet only in 2015.

During the world financial crisis in 2007–2008 individuals using the internet in China varied between 16–29% and in the least developed countries was steadily at 2%. However, afterward, China improved its position with 70% of the population using the Internet, while the least developed countries had less than 25% of the population using the Internet. This demonstrates the clear disproportion between China and the least developed countries, that are not ripping the benefits of ever-growing digitalization.

In 2020 the gap in the levels of digitalization between developing and developed countries has increased, while the gap between China and developed countries has decreased.

According to the US Bureau of Economic Analysis (BEA), the digital economy in the United States contributed 9 percent (\$1,849.3 billion) of current-dollar gross domestic product (GDP) (\$20,580.2 billion) in 2018 [6, p. 2]. The digital economy ranked slightly below the manufacturing sector, which shows the importance of a highly developed digital economy for gross economics.

In recent years, even before the COVID-19, China was a global leader in several digital economy businesses, such as e-commerce, considering China has undergone significant digitization, owing to the integration of ICT with conventional service sectors such as finance, entertainment, and e-commerce.

Concurrently, for the least developed countries, digital connectivity and access to modern technologies are critical in terms of further improving their economies. As stated above, the majority of the population of least developed countries still lack access to digital

technology and services, which have become indispensable with the spread of COVID-19 which also worsened the digital disproportion.

To accelerate the digital development of developing countries, additional measures of assistance in the field of digitalization should be developed and provided. Such digital stimulation can create several economic benefits such as increasing in e-commerce, the evolution of human capital, and an increase in the knowledge economy.

To conclude, the rise of a digital economy was triggered by the expansion of economic links among the world's main countries, the development of information technology, and mobile communications. Transition to digital economies has had an impact on the establishment of several economic sectors. Furthermore, the Internet system has enhanced people's capacities by allowing them to generate and share their ideas, resulting in the creation of new marketplaces. However, already established leaders in the sphere of the digital economy – the United States and China – prove that a high level of digital development helps enhance the economy as a whole. Thus, least developed economies struggle with speedy improvement of their digital disposition and subsequently struggle with furthering their economic stances.

References:

1. Turban, E., Volonino, L., Pollard, C. (2010) Information Technology for Management: Transforming Organizations in the digital economy. Wiley, 781 p.

2. 90 digital transformation statistics: How businesses are using digital to drive growth in 2021 and beyond. Performance Improvement Partners. 2021. URL: <https://www.pipartners.com/digital-transformation-statistics>.

3. United Nations Conference on Trade and Development. Digital economy report 2021: Cross-border data flows and development, for whom the data flow. United Nations. 2022. 238 p.

4. Kemp, S. (2022) Digital 2022: Global overview report. DataReportal – Global Digital Insights, 298 P. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>.

5. Individuals using the Internet (% of population) – China, United States, Least developed countries: UN classification. (n.d.). Worldbank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?end=2020&locations=CN-US-XL&start=2002> (accessed 21 May 2022).

6. Nicholson, J. R. New Digital Economy Estimates. Bea.Gov. URL: <https://www.bea.gov/system/files/2020-08/New-Digital-Economy-Estimates-August-2020.pdf> (accessed 21 May 2022).

ECONOMICS AND MANAGEMENT OF NATIONAL ECONOMY, NATIONAL MODELS OF ECONOMIC SYSTEMS AND GLOBAL PROCESSES

Melnyk Tetiana, Doctor of Economics, Professor
Syerova Lyudmila, PhD in Economics, Associate Professor
State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-5>

KEY ELEMENTS OF THE EU ANTI-CORRUPTION POLICY

КЛЮЧОВІ ЕЛЕМЕНТИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС

У всьому світі корупція визнана великою проблемою для держави та її розвитку, хоча завжди була притаманна майже всім суспільствам. Незалежно від статусу та рівня розвитку країни, наявність в державних органах корупційних проявів підриває легітимність влади, загрожує фундаментальним цінностям суспільства та її суверенітету, викликає недовіру з боку інших держав та унеможливорює їх співпрацю. Але, як зазначено в Конвенції ООН проти корупції [1], але саме в країнах, що розвиваються, наслідки корупції є найбільш руйнівними – вона шкодить найбільш уразливим (бідним верствам населення), обмежуючи в значній кількості фінансові ресурси, призначені для розвитку, підриваючи здатність уряду надавати основні послуги, підживлюючи нерівність та несправедливість та ставить під загрозу іноземну допомогу та інвестиції. Корупція є ключовим

елементом неефективності економіки та основною перешкодою для подолання бідності та розвитку.

Незважаючи на значну кількість новостворених органів, діяльність яких спрямована на протидію корупції, масштаби її поширення та глибина проникнення в усі сфери державного управління, економічних відносин і суспільного життя залишаються найбільшою загрозою для соціально-економічного розвитку, безпеки і суверенітету України. У 2020 р. за Індексом сприйняття корупції Transparency International Україна отримала 33 балів із 100 та посіла 117-ту позицію зі 180 країн разом із Єгиптом, Непалом, Замбією та С'єра-Леоне [2]. Таким чином, незважаючи на проголошення боротьби з корупцією пріоритетним напрямом реформування суспільного розвитку, ефективність протидії їй істотно не покращилася.

Аналіз зарубіжних джерел показав недостатню ступінь розробленості проблематики щодо формування антикорупційної політики Європейського союзу в останні роки. Сюди можна віднести роботи П. Сцарек-Мейсона [3], М. Фазекаса [4], М. Кормана [5], М. Мендельські [6], Р. Дадасова [7] тощо. Зазначені вчені зосереджують увагу більше на конкретних проявах корупційних зловживань, тому необхідними є дослідження ключових елементів, принципів, організації антикорупційної політики Європейського союзу з метою впровадження в українських реаліях успішних практик зарубіжного досвіду використання ефективних методів, механізмів, інструментів у попередженні, запобіганні, протидії корупції.

Питання, що стосуються антикорупційної політики Європейського Союзу як об'єднання європейських країн видається складним не тільки по суті, але й також через складну структуру й численність форм такого об'єднання. У зв'язку з тим, що, внаслідок активного розвитку комп'ютерних та інших інформаційних технологій, корупційні схеми все частіше стали носити глобальний масштаб, на даний час уряд ЄС стоїть перед складною проблемою корупції.

З іншого боку, проблема ускладнюється через різночитання і доопрацювання нормативно-правових актів між законодавствами країн учасниць ЄС, самого ЄС і Ради Європи.

Серед основних антикорупційних нормативно-правових актів можна відзначити:

- Конвенцію «Про захист фінансових інтересів Європейського Співтовариства» від 26.07.1995 р.;

- Конвенцію «Про боротьбу проти корупції серед функціонерів Європейського Співтовариства і функціонерів країн-учасниць Європейського Союзу» від 26.05.1997 р.;

- Директиву Ради ЄС від 10.06.1991 р № 91/308 «Про запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання грошей»;

- Рамкове рішення 2003 року «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі спрямоване на криміналізацію як активного, так і пасивного підкупу»;

- Конвенцію ООН за 2004 рік «Про боротьбу з корупцією».

Слід відзначити й той факт, що в ЄС до цього часу не існує універсального визначення корупції. У кожному регіоні визначення корупції варіюється від історичної та культурної спадщини, існуючого політичного режиму й традицій, що склалися в суспільстві. До сих пір не прийшли до консенсусу й академічні кола.

У той же час в документах Ради Європи та ООН докладно описуються різні види корупційних злочинів, такі як розтрата, «відкат», фаворитизм, непотизм, вимагання, торгівля впливом, конфлікт інтересів. На рівні ЄС дається тільки визначення хабарництва, інші ж форми корупції поки залишаються не деталізовані.

Як показав аналіз, на даний час, в лексиконі Європейського союзу існують два визначення корупції: одне більш вузьке, призначене для кримінального права, де корупція визначається як хабарництво, а друге – більш широке, що використовується для проведення превентивної політики: це визначення, яке висунула Європейська Комісія в 2003 році. Корупція – це зловживання

владою з метою отримання приватної вигоди. Вона набуває різноманітних форм, таких як хабарництво, торгівля впливом, зловживання функціями, непотизм (кумівство), конфлікт інтересів або «відкати» між державним та приватним секторами [8]. Договір про функціонування ЄС визнає корупцію «єврозлочином», зараховуючи її до числа особливо тяжких злочинів з транскордонним виміром, для яких можуть бути встановлені мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень та санкцій (ст. 83.1). З прийняттям Стокгольмської програми «Відкрита і безпечна Європа, що обслуговує та захист громадян» [9] Єврокомісія отримала політичний мандат для вимірювання зусиль у боротьбі з корупцією та розробки всебічної антикорупційної політики ЄС у тісній співпраці з Групою держав проти корупції Ради Європи (GRECO) [10].

Проблеми антикорупційної політики ЄС ускладнюються тим, що заходи протидії мають прийматися на трьох рівнях – національному (окремих країн), регіональному (об'єднання) та глобальному. Крім цього, не до кінця дано визначення самому явищу корупції, зокрема наразі в ЄС користуються двома визначеннями корупції: одне більш вузьке, призначене для кримінального права, де корупція визначається як хабарництво, а друге – більш широке, що використовується для проведення превентивної політики – це зловживання владою з метою отримання приватної вигоди.

Аналіз показав достатню нерівномірність серед країн ЄС в ефективності здійснюваних заходів у сфері протидії корупції. Це пов'язано, в першу чергу, з тим, що повноваження Єврокомісії обмежуються розробкою антикорупційної стратегії на рівні об'єднання; формуванням комюніке – перелік антикорупційних заходів, що носять рекомендаційний характер для впровадження у національні законодавства та здійсненням моніторингу рівня та видів корупції в державах-членах.

Аналіз антикорупційних політик ряду європейських держав дозволив виділити основні фактори протидії корупції, які необхідно впроваджувати на всіх рівнях суспільного життя в

Україні – це пропагування неприйняття корупції в суспільстві, виховання нетерпимості до корупції в загальнонаціональній культурі, забезпечення невідворотності відповідальності, настання покарання за вчинені корупційні правопорушення, контроль інститутів громадського суспільства із залученням засобів масової інформації за діями представників влади або особами публічного права.

Література:

1. United Nations convention against corruption. United Nations office on drugs and crime Vienna. New York, 2004 https://www.unodc.org/documents/brussels/UN_Convention_Against_Corruption.pdf.
2. Corruption Perceptions Index 2020. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl>.
3. Szarek-Mason P. (2010) The European Union's Fight Against Corruption: The Evolving Policy Towards Member States and Candidate Countries. Cambridge: Cambridge University Press.
4. Fazekas M., Chvalkowska J., Skuhrovec J., Tóth I.J. and King L.P. (2013) Are EU Funds a Corruption Risk? The Impact of EU Funds on Grand Corruption in Central and Eastern Europe. *The Anticorruption Frontline*, no. 2, pp. 68–89.
5. Corman M-R. (2021) A Critical Appraisal of the EU's Anti-Corruption Legal Capacity. 2021. URL: <https://www.iedonline.eu/publications/2021/eu-anti-corruption-legal-capacity.php>.
6. Mendelski M. (2016) The EU's rule of law promotion in post-Soviet Europe: what explains the divergence between Baltic States and EaP countries? *Eastern journal of European studies*. Vol. 7, Issue 2, December 2016. URL: <https://anticorpp.eu/wp-content/uploads/2016/12/Mendelski-2016bThe-EUs-rule-of-law-promotion-in-post-Soviet-Europe-whatexplains-the-divergence-between-Baltic-States-and-EaP-countries.pdf>.
7. Dadasov R. (2017). European Aid and Governance: Does the Source Matter? *The European Journal of Development Research, Palgrave Macmillan; European Association of Development Research and Training Institutes (EADI)*, vol. 29 (2), pp. 269–288.
8. Corruption EC. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption_en.

9. The Stockholm Programme – an open and secure Europe serving and protecting citizens. *European Council*. 2010. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:115:0001:0038:EN:PDF>.

10. GRECO – official site. URL: <https://www.coe.int/en/web/greco/home>.

Okseniuk Margarita, Postgraduate Student

Kyiv University of Market Relations

Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-6>

**PRIORITIES OF DEVELOPMENT
OF TRANSPORT AND LOGISTICS SYSTEMS
OF WATER TRANSPORT OF UKRAINE**

**ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ
ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИХ СИСТЕМ
ВОДНОГО ТРАНСПОРТУ УКРАЇНИ**

Інтенсивний розвиток зовнішньоекономічної взаємодії в сучасному форматі реалізації співпраці між країнами світу, регіонами, в межах кожного з них стає неможливим без належного забезпечення нормального перебігу всіх запланованих процесів. В цьому зв'язку особлива роль відведена транспорту, який виконує інфраструктурну роль в світовому господарстві в цілому та в економічному розвитку окремих країн, слугує матеріально-економічною базою міжнародного співробітництва. Разом з тим, першочергове значення транспорту в господарстві країни визначається тим, що завдяки йому структурується простір, що, в свою чергу, вимагає побудови ефективних ланцюгів забезпечення ефективної взаємодії між структурними одиницями. Це зумовлює необхідність використання логістичних прийомів з метою організації раціональної активності. В Україні транспортно-

логістичні системи наразі мають суттєве значення для розвитку різноспрямованих процесів економічного, виробничого, інфраструктурного характеру. Необхідність дослідження пріоритетів їх розвитку саме у водному транспорті зумовлена превалюванням цієї галузі у забезпеченні раціонального функціонування національного господарства та підтриманні й розширенні зовнішньоекономічної взаємодії.

Безумовно, транспортування та складування виявляються найважливішими елементами логістичної системи. Сьогодні підприємства змушені балансувати потребу в швидкості з потенційними витратами, властивими виду транспорту. Суттєве значення має також те, що інтеграція та процеси розвитку інформації значно впливають на розвиток транспортно-логістичних систем. Наслідком цього є суттєві зміни в роботі транспорту завдяки інтенсифікації електронної торгівлі, що вимагає адаптацію логістичних систем в цій сфері до змінюваних умов [1].

Специфіка розвитку транспортно-логістичних систем залежить значною мірою від виду транспорту та специфіки його розвитку в країні. В Україні на перевезення водним транспортом припадає близько 0,4% транспортувань [2]. Не зважаючи на низьку частку у загальному обсязі, водний транспорт є важливою складовою інфраструктурно-економічного розвитку України. Морський транспортний комплекс України є багатофункціональною структурою, що задовольняє потреби національної економіки у транспортному забезпеченні. Морські порти є складовою частиною транспортної і виробничої інфраструктури держави з огляду на їх розташування на напрямках міжнародних транспортних коридорів.

Основними перевагами морської портової галузі України є: високий експортний потенціал вантажів чорних металів, вугілля, залізорудного концентрату та зернових; наявність потужностей з обробки вантажів; вигідне розташування морських портів для забезпечення транзитних вантажопотоків; наявність нормативно-правової бази щодо можливості залучення приватних інвестицій

для розвитку портової галузі [2]. Загальна потужність континентальних портів та терміналів становить 313,3 млн. т. [3]. Вантажовласники в умовах економічної нестабільності, зростання цін на паливо, намагаються скоротити транспортні витрати та покращити логістику перевезень, зокрема, за рахунок використання річкового транспорту. Внутрішній водний транспорт вже в найближчій перспективі може відновити втрачені позиції і скласти серйозну конкуренцію залізничному та автомобільному транспорту.

Слід також зауважити, що сучасний річковий транспорт є найбільш екологічним, що значно підвищує його конкурентоспроможність з огляду на тенденцію до екологізації світового господарства та впровадження відповідних стандартів. Серед проблем, які заважають ефективному розвитку транспортно-логістичних систем водного транспорту слід виділити, передусім, наявність застарілої та недостатньо розвинутої публічної інфраструктури (шлюзів, навігації), яка не забезпечує ефективну логістику, в тому числі повноцінну участь в мультимодальних перевезеннях; відсутність достатньої приватної інфраструктури, зокрема, мультимодальних логістичних центрів; старіння вантажного та технічного флоту; необхідність розробки комплексу цілісного, системного державного управління галуззю; неконкурентні умови роботи у порівнянні з іншими видами транспорту та ін. Суттєвий вплив на розвиток транспортно-логістичних систем здійснила ситуація із пандемією COVID-19. В наслідок цього обсяги вантажних перевезень значно знизились в першій половині 2020 року. Така ситуація вимагає в тому числі розробки нових підходів до розвитку транспортно-логістичних систем, орієнтованих на сучасну ситуацію і здатних протистояти негативним зовнішнім викликам. Зокрема, вони мають бути пов'язані з використанням інформаційно-інноваційних можливостей сучасного світу.

Зауважимо, що у Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року водному транспорту відведена важлива роль. Йдеться, насамперед, про створення Морського «єдиного

вікна» в усіх українських портах (інформаційної системи, що дасть можливість впорядковано збирати і аналізувати дані про судна); оптимізацію тарифів на перевезення; створення сприятливих логістичних умов; збільшення обсягів перевезень вантажів Дніпром та іншими річками до 50 млн. тон на рік; збільшення частки вантажів, які обслуговують українські порти, у чорноморському басейні до 30% [4]. Це стане можливим за рахунок реалізації наступних напрямів: створення конкурентоспроможної та ефективної транспортної системи, що передбачає заходи з підсилення інституційної спроможності органів виконавчої влади в транспортній галузі, забезпечення розвитку транспортної інфраструктури відповідно до стандартів ЄС, зменшення транспортних витрат та збільшення ефективності транспорту; підвищення ефективності внутрішніх логістичних операцій вантажного транспорту вдосконалення відповідної інфраструктури, а також її поєднання з міжнародною та Транс'європейською транспортною мережею (TEN-T); забезпечення комплексного вирішення питань, зокрема підготовка та реалізація відповідної концепції або виконання програми розвитку мультимодальних перевезень та логістичних технологій тощо; створення засад інноваційного розвитку транспортної галузі та реалізації глобальних інвестиційних проєктів, зокрема у галузі водного транспорту; створення безпечного для суспільства, екологічно чистого та енергоефективного транспорту; забезпечення безперешкодної мобільності та міжрегіональної інтеграції; застосування сучасних методів організації логістичної діяльності в галузі водного транспорту. В цілому в Україні галузь водного транспорту має потужний потенціал і саме ефективна транспортна логістика є раціональним підґрунтям для його реалізації.

Література:

1. Roso V., J. Woxenius and K. Lumsden. 2009. The Dry Port Concept: Connecting Container Seaports with the Hinterland. *Journal of Transport Geography*. № 17 (5). P. 338–345.

2. Обсяг перевезених вантажів за видами транспорту. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/tr/tr_rik/tr_rik_u/kp_pas_vt_u.htm.

3. Міністерство інфраструктури України. URL: <https://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-vodniy-transport-ukraini.html>.

4. Національна транспортна стратегія України на період до 2030 року. URL: <https://mtu.gov.ua/content/informaciya-pro-vodniy-transport-ukraini.html>.

Oleinikov Yuriy, PhD in Economics, Associate Professor

State University of Trade and Economics

Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-7>

FORMATION OF A BRAND-ORIENTED NATIONAL ECONOMY IN UKRAINE

ФОРМУВАННЯ БРЕНД-ОРІЄНТОВАНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Базуючись на досягненнях у теоретичних розробках щодо брендінгу та практичних аспектах розвитку України як експорто-орієнтованої країни, доречно відзначити, що окремі аспекти багатогранної наукової проблеми управління розвитком національного бренду країни-експортера залишаються дискусійними та потребують подальшого дослідження. Особливої уваги заслуговує дуалістичність підходу до первинності впливу сильного національного бренду на здобутки країни-експортера чи навпаки формування бренду країни на підґрунті експортної результативності.

Національний бренд як інструмент ідентифікації та конкурентоспроможності країни на світовому ринку з'явився у

вітчизняній науці у XX сторіччі та був покликаний стати найголовнішою детермінантою формування взаємодії у XXI ст.

Розвиток національного бренда корелюється з розвитком країни, її економічного стану та політичного устрою, культурного та соціального розвитку, рівня національної безпеки, геостратегічних пріоритетів, інтеграційних прагнень. Стрімкий розвиток України як повноцінного партнера міжнародних економічних відносин проявляється у посиленні позицій на світовому ринку товарів та послуг, актуалізує питання розвитку національного бренду.

Наголошуючи на можливості розвитку національного бренду еволюційним та революційним шляхом, доречно акцентувати увагу на складній революційній українській моделі, що на противагу від еволюційної, характеризується як якісний зсув. Результати пошуків, які США та країни Європи отримали внаслідок природньої еволюції, вітчизняні науковці намагаються дослідити, проаналізувати та адаптувати до українських реалій. Вагомий внесок у розвиток теорії брендінгу зроблений Д. Аакером, С. Девісом, Д. Джоббером [1]. Особливості розвитку національних брендів досліджували С. Анхольт [2], В. Олінс [3].

Базуючись на досягненнях у теоретичних розробках щодо брендінгу та практичних аспектах розвитку України як експортоорієнтованої країни, доречно відзначити, що окремі аспекти багатогранної наукової проблеми управління розвитком національного бренду країни-експортера залишаються дискусійними та потребують подальшого дослідження.

Розвиток національного бренду доречно розглядати як систематичний процес, сукупність взаємоузгоджених складових системи, а саме управління, орієнтоване на побудову ідентичності та забезпечення спектру складових національної безпеки та конкурентної позиції країни-експортера. Саме національний бренд виступає джерелом конкурентної переваги, визначає стратегічну спрямованість, формує й підтримує взаємовідносини з партнерами через поєднання функцій нематеріального активу країни (комерційної, захисної, забезпечення конкурентної переваги на ринку, культууроформуючої, координуючої, синергічної та

комунікаційного інструменту (інформаційної, забезпечувальної, ідентифікуючої, символічної).

Доречно відзначити, що національний бренд України тільки починає свій активний розвиток. Слід зазначити, що посилення позиціонування національного бренду України на світовій арені не призводить до зменшення ролі держави у забезпеченні конкурентоспроможності національних підприємств і економіки країни в цілому. Навпаки, усі складові елементи національного бренду здатні ефективно інтегруватись до світового простору за умови наявності ефективної підтримки з боку уряду своєї країни. Вагомість цього фактору суттєво підвищено на перехідному етапі формування державної економічної політики посилення національного бренду.

У цьому контексті при дослідженні проблематики формування та реалізації національного бренду всі дії Уряду, окремих міністерств, інших центральних органів виконавчої та законодавчої влади, їх промислову, зовнішньоекономічну, а також макроекономічну політику необхідно оцінювати за єдиним критерієм – удосконалення системи державного сприяння формування та просуванню національного бренду на усіх рівнях національного господарства.

Тісний взаємозв'язок між експортною орієнтацією країни та силою національного бренду, як за рівнем виникнення, так і за характером прояву та наслідками, вимагає докладного дослідження факторів, що прямо чи опосередковано впливають на економіку України, конкурентну позицію на світовому ринку.

Розуміючи наявність значної конкурентної переваги України на ринку продовольства, Уряд держави виступає з ініціативою в контексті реалізації експортної стратегії створити експортний бренд України. Саме він, за свідченням розробників, стане «цілісним комплексом емоцій, асоціацій та характеристик товарів і послуг з України у свідомості споживачів» (БРЕНД-БУК), сприятиме посиленню позицій національного бренду.

Питання розвитку національного бренду доречно розглядати в контексті стратегічних пріоритетів розвитку країни. Одним з

ключових напрямів визначається експортоорієнтованість національної економіки України. Принциповий підхід до розв'язання загальнодержавного завдання розвитку національного експортного бренду закладено у затвердженій урядом «Експортній стратегії України: дорожня карта стратегічного розвитку торгівлі на період 2017–2021 років» [4]. Згідно з цим документом першочергового значення надано зміцненню комплексної інституційної основи для стимулювання інновацій; зміцненню інноваційного потенціалу підприємств; поліпшенню правових та економічних умов для здійснення торгівлі. Відповідно Експортній стратегії визначений «наукомісткий та інноваційний експорт для стійкого розвитку та успіху на світових ринках» через зміцнення навичок та компетенцій суб'єктів міжнародної економічної діяльності, зокрема малого та середнього бізнесу, необхідних для участі в міжнародній торгівлі.

Стратегічною метою структурної та інноваційної політики держави є створення сучасного, інтегрованого у світове виробництво та здатного до саморозвитку бренд-орієнтованого промислового комплексу України. Основним довгостроковим критерієм впровадження відповідних структурних та інноваційних змін є забезпечення планової модернізації промислового виробництва, його відповідність сучасним вимогам науково-технічного прогресу та постіндустріального розвитку. Галузева структура промислового виробництва повинна наближатись до пропорцій економічно розвинених країн та країн з перехідною економікою, які досягли економічного зростання внаслідок активної промислової інвестиційної політики.

Інституційні перетворення у промисловості доцільно проводити тільки з точки зору економічної доцільності; підвищення конкурентоспроможності та ефективності виробництва. Ми підкреслюємо, що розвиток бренд-орієнтованих виробництв залежить від конкретних умов країни, і головну роль тут повинні відігравати не незалежні ринкові сили, а державні інституції. Принципи та методи реалізації державної промислової політики – максимальна орієнтація на власні можливості; використання

механізму програмно-цільового планування розвитку бренд-орієнтованих галузей промисловості. Найважливішим пріоритетом промислової політики має бути поліпшення інвестиційного клімату, оздоровлення економічного середовища, в якому діють суб'єкти господарювання.

Беззаперечно, сильний національний бренд формується на підґрунті сильної експортоорієнтованої економіки. Перегляд структури вітчизняного експорту на користь наукомісткого та інноваційного в контексті реалізації Експортної стратегії України створить передумови для посилення позицій національного бренду України як надійного стратегічного партнера серед розвинених країн світу.

Література:

1. Aaker David A. Building strong brands. New York : Free Press, 1996. 380 p.
2. Anholt S. Beyond the nation brand: The role of image and identity in international relations. *Journal of Public Diplomacy*. 2011. Vol. 2. No. 1. P. 6–12.
3. Olins W. Branding the nation – the historical context. *Journal of Brand Management*. 2002. Vol. 9. No. 4–5. P. 241–248.
4. Про схвалення Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017–2021 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27.12.2017, № 1017-р. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-p>.

**Pustovoit Oleh, Doctor of Sciences (Economics),
Leading Researcher**

*State Institution "Institute for Economics and Forecasting,
NAS of Ukraine"
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-8>

**SOME APPROACHES TO ACCELERATION
OF THE POST-WAR ECONOMIC RECOVERY
OF UKRAINE**

**ОКРЕМІ ПІДХОДИ
ДО ПРИСКОРЕННЯ ПОВОЄННОГО
ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

Повоєнне економічне відновлення країн є предметом численних досліджень в сучасній науці [1]. Продовжуючи їх, можна стверджувати, що в Україні кризи 2014–2015 рр. та 2022 р. схожі тим, що поштовх для їх виникнення надала Російська Федерація. Однак для досягнення власних цілей вона використала кардинально різні засоби. Якщо в 2014–2015 рр. основним важелем руйнування ділової активності була обрана торгівельна війна, то в 2022 р. – окупаційна війна, фізичне знищення економічного потенціалу та примус до масштабної міграції населення.

Впродовж посткризового періоду 2016–2021 рр. в Україні обсяг виробництва досяг лише 85% рівня 2013 року. У зв'язку з цим виникає закономірне запитання: *скільки часу знадобиться для відновлення зруйнованої війною економіки?* На це питання однозначної відповіді немає, бо вона залежить від обраних шляхів повоєнного економічного розвитку.

При аналізі переваг та ризиків, які притаманні кожному шляху, варто враховувати досвід посткризового відновлення української економіки в 2016–2021 рр. Спираючись на нього, можна зробити

таке передбачення. Якщо буде поставлено за мету відтворення моделі довоєнної економіки зразка 2021 року, то можна очікувати, що після терміну відбудови фізично зруйнованого економічного потенціалу, знадобиться близько 4 років, щоб вийти на рівень 2021 р. та ще 3 роки, щоб досягти рівня 2013 р. У підсумку процес відтворення економіки до рівня 2013 року може тривати щонайменше 7–10 років. При цьому потрібно розуміти, що Україна «відновиться» як одна із найбідніших європейських країн, тому що впродовж зазначеного часу вони продовжать свій розвиток.

Зважаючи на достатньо тривалий період відбудови довоєнної економіки зразка 2021 р., є сенс шукати інші альтернативні шляхи її повоєнного відновлення. Кожний з них має передбачати швидкий розвиток певного набору галузей, які спроможні в середньо- та довгостроковій перспективі розширити виробництво товарів і послуг, збільшити доходи та витрати населення, підприємств і держави.

При обґрунтуванні вибору щодо того чи іншого набору галузей варто враховувати такі обставини. Зокрема, в 2016–2021 рр. середньорічний темп посткризового відновлення української економіки становив 1,9% [2]. Частково це можна пояснити тим, що галузі, які випускали товари і послуги для внутрішнього ринку, мали дещо обмежені можливості впливу на зростання економіки. Причому ці можливості істотно не збільшилися, незважаючи на те, що в 2016–2021 рр. частка внутрішньоорієнтованих галузей в структурі випуску товарів і послуг зросла з 75,0 до 80,5% [3].

Із наведеного випливає, що у повоєнний період галузі, які випускали товари і послуги для внутрішнього ринку, не зможуть автономно, без експортерів, згенерувати високі темпи зростання економіки та швидке її відновлення. Останні у передвоєнний період мали певні здобутки. Зокрема, в 2016–2021 рр. в Україні експорт товарів і послуг збільшився з 46,0 до 81,7 млрд дол. США, тобто до рівня передкризового 2013 р. Це принесло країні додаткові валютні надходження, але не вплинуло на темп її економічного зростання. Можна припустити, що однією з

основних причин цього був низький рівень технологічної складності товарного експорту порівняно з імпортом. Свідченням тому є такі факти.

У загальному вигляді порівняльну технологічну складність продукції економісти описують за допомогою індексу вартості одиниці продукції, тобто одиначної вартості – UV (unit value index). В економічній науці він використовується для оцінювання середньої вартості неоднорідних товарних одиниць, на яку можуть впливати зміни як у наборі товарів, так і в їх цінах [4]. Середню вартість одиниці експорту/імпорту країни зазвичай подають в доларах США за 1 кілограм ваги товарів певної групи j . Одиначну вартість експортної/імпоротної товарної групи певної країни описують за допомогою індексів UV_{ix} та UV_{im} . Економічний сенс їх порівняння базується на припущенні, що сировинна та напівфабрикати завжди будуть мати меншу одиначну вартість, ніж продукція з новими властивостями, що отримана в результаті їх перероблення, тобто з підвищеним рівнем технологічної складності.

У період посткризового відновлення 2016–2021 рр. в Україні середньорічний індекс вартості одиниці імпортованої продукції UV_{im} становив 0,78 дол. США/кг, а експортованої – UV_{ix} , – 0,31 дол. США/кг. З цього випливає, що технологічна складність імпорту була в 2,5 разу більшою, ніж українського товарного експорту. Доходи від продажу останнього не покривали валютні витрати на імпорт технологічно складнішої продукції. Це призвело до утворення від'ємного сальдо зовнішньої торгівлі товарами в межах 6,56–14,26 млрд дол. США [5], що зменшувало щорічні темпи зростання економіки. Така ситуація означала, що в Україні можливості зовнішнього ринку не використовувалися для прискорення зростання економіки.

Результати розрахунків свідчать, що, за незмінних інших умов, якби в 2021 р. одиначна вартість вітчизняного товарного експорту становила не 0,42, а 0,45 дол. США/кг, то економічне зростання України, переважно за рахунок галузей, що орієнтовані на внутрішній ринок, могло б становити не 3,4, а 6,7%. З цього

виходить, що відновлення та розширення експорту продукції підвищеної технологічної складності є реальний шлях до скорочення термінів виходу вітчизняної економіки з кризового стану.

Наведений висновок породжує закономірне запитання: які в повоєнний період товарні групи підвищеної технологічної складності варто визнати пріоритетними, щоб спрямувати на відновлення їх виробництва обмежені ресурси держави та міжнародних програм післявоєнної реконструкції? Остаточної відповіді на нього поки що немає, тому що не відомо коли закінчиться війна, які руйнування та економічні збитки вона може завдати. Однак можна передбачити, що для визначення товарних груп, виробництво яких має стати пріоритетним у повоєнний період, доцільно використати такі критерії. Зокрема, ці групи товарів мають: 1) відрізнитися високою не ціновою, а ціннісною (якісною) конкурентоспроможністю; 2) входити до 100 груп, світовий експорт яких є найбільшим; 3) мати вищу одиничну вартість і відповідно технологічну складність порівняно з аналогами, що імпортуються до України.

Використання зазначених критеріїв дало змогу виявити, що в повоєнний період обмежені ресурси держави та міжнародних програм післявоєнної реконструкції доцільно спрямувати в тому числі на відновлення експорту таких товарних груп підвищеної технологічної складності: двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни; частини літальних апаратів; електрообладнання звукове або візуальне сигналізаційне; турбіни на водяній парі та інші парові турбіни; проводи ізольовані, кабелі та інші ізольовані електричні провідники; яхти та інші плаваючі засоби; електронагрівальні прилади та апарати; судна, призначені для перевезення людей або вантажів, виробництво зброї та боєприпасів [6].

Висновки. Відновлення експорту конкурентоспроможних видів продукції підвищеної технологічної складності доцільно визнати одним із пріоритетних завдань повоєнної державної політики. Його вирішення дасть змогу скоротити термін виходу

вітчизняної економіки з кризового стану після війни. Проте цей напрям державної політики є бажаною, але недостатньою умовою для започаткування високих темпів зростання економіки у середньо- та довгостроковій перспективі. Це обумовлено тим, що до війни зазначені технологічно складніші товарні групи становили лише 4% загального товарного експорту. Вирішення проблеми переходу до прискореного зростання економіки потребує виводу на міжнародні ринки нових видів конкурентоспроможної продукції. Здійснити це можливо лише за умови залучення в економіку значних обсягів іноземних інвестицій, спрямованих на започаткування та розширення випуску товарів підвищеної технологічної складності.

Література:

1. Hoeffler A. Growth, aid and policies in countries recovering from war. *OECD Development Co-operation Working Paper*. 2012. No 1. 35 p. URL: <https://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/WP1%20Growth%20Aid%20and%20Policies.pdf>.
2. Валовий внутрішній продукт / Gross domestic product. Державна служба статистики України. 2022. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Зведені національні рахунки за 2012–2020 роки та 2021 рік. Державна служба статистики України. 2022. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. OECD. Unit value index. Glossary statistical terms. URL: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2810>.
5. Динаміка платіжного балансу України. Національний банк України. 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external>.
6. Пустовойт О.В. Цінова та ціннісна конкурентоспроможність товарного експорту України. *Економіка і прогнозування*. 2021. № 2. С. 7–31.

**Piankova Oksana, PhD in Economics,
Associate Professor**

*State University of Trade and Economics
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-9>

PROSPECTS OF POSTCORONAVIRUS ECONOMIC TRANSFORMATIONS OF UKRAINE'S EXPORTS

ПЕРСПЕКТИВИ ПОСТКОРОНАВІРУСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКСПОРТУ УКРАЇНИ

Виникнення пандемії та її стрімке розповсюдження світом стало неабияким викликом як для глобальної економіки, так і для окремих національних економік. Доречно відзначити, що руйнівного впливу не вдалося уникнути ні експортоорієнтованим, ні імпортозалежним країнам.

Нерозуміння ситуації, непередбачуваність темпів та географії подальшого розповсюдження коронавірусної хвороби, відсутність історичного досвіду економічної активності в умовах пандемії не дали змоги використати превентивні антикризові заходи. Потреба швидкого реагування спровокувала використання інструментів реактивного антикризового регулювання.

Першою реакцією окремих країн став прояв «національного економічного егоїзму», що яскраво виявився у спробах обмежити експорт стратегічних товарів, перш за все, продовольчої сировини та засобів медичного захисту. В той же час, стрімко скорочувався імпорт нафти, автомобілів, товарів, купівля яких не є пріоритетом за часів кризи.

Україна, будучи експортоорієнтованим суб'єктом світового ринку, що спеціалізується на виробництві та пропозиції сировинних товарів, в тому числі, аграрної сировини, намагалася

миттєво реагувати на ситуацію та, подібно до інших країн, ввела тимчасові заборони / обмеження на експорт окремих груп товарів.

COVID-19 загострив наявні проблеми, виявив «вузькі» місця та став перевіркою на стресостійкість медичної, банківської та транспортної систем. Повернення трудових мігрантів, періодичні локдауни, адаптивний карантин, завдали додаткового тиску на і без того слабку економіку України. Наслідком пандемії COVID-19 є необхідність антикризового постпандемічного розвитку на підґрунті структурної трансформації економіки України, зокрема її експорту.

Однак, проблема трансформації структури експорту в умовах пандемії залишається мало дослідженою, дискусійною та потребує детального розгляду. Трансформація є мультидисциплінарним терміном, синонімом понять «зміна», «перехід», «оновлення», «перетворення», «перевтілення», «адаптація» тощо. Трансформація як економічне явище досліджується в працях В. Галасюка [1], Є. Івченко [2], І. Марковича [3], І. Назаркевича [4], І. Усика [5].

Трансформація в економічному контексті розглядається як:

- безперервний процес змін через адаптацію, в тому числі, шляхом вирішення протиріч;
- радикальні зміни, котрі здатні заперечувати попередній досвід;
- кардинальне перетворення, проявом якого є повна структурна перебудова;
- розвиток через еволюційні та революційні зміни, що передбачає постійний перехід економічної системи з стійкого до нестійкого стану з можливим зворотнім вектором змін;
- безперервне перетворення, що відбувається під впливом об'єктивних та/ або суб'єктивних детермінант та призводить до нового економічного стану;
- «кількісні та якісні перетворення в економічній системі, що призводить до зміни в пропорціях галузевої, відтворювальної та інших структур національної економіки».

Серед концептуальних підходів до структурного аналізу економіки виділяють: відтворювальний, галузевий, територіаль-

ний (регіональний), технологічний, інституційний, секторальний, зовнішньоекономічний [6].

Згідно останнього підходу оцінку структурних трансформацій експорту доречно проводити за такими індикаторами як: рівень експортної залежності (% до ВВП); рівень імпоротної залежності експортоорієнтованого виробництва, індекс покриття експортом імпорту, питома вага високотехнологічного експорту в загальному обсязі експорту промислової продукції, відсоткова частка країни у світовому експорті, енерго- та матеріалоємність експорту – частка експорту наукомісткої продукції у загальному обсязі експорту.

Прояви трансформації будь-якої системи корелюються з внутрішнім розвитком та зовнішніми руйнівними або стимулюючими впливами.

Стрімке поширення пандемії суттєво вплинуло на економічну поведінку, споживача переорієнтував від купівлі товарів тривалого користування, сегменту лакшері тощо на товари, що забезпечують первинні потреби людства, дають можливість віддалено працювати та вести замкнений спосіб життя в умовах карантинних обмежень. Серед нових пріоритетів: переорієнтація на медичні препарати та засоби індивідуального захисту, продукти харчування.

Суттєво постраждали країни, економіка яких орієнтована на міжнародний туризм, руйнівного впливу зазнали суб'єкти індустрії гостинності, представники креативної економіки, авіа- та судноплавні компанії.

На думку практиків [7] майбутнє сільського господарства визначатиметься природніми, технологічними та економічними чинниками, а також споживчими настроями під впливом наслідків COVID-19.

Трансформація експорту викликана, в тому числі, і неминучим загостренням протиріч глобальних економічних викликів та національних інтересів, зокрема в питанні продовольчої безпеки (перманентна продовольча криза з піковими загостреннями 2004–2005, 2007 рр., 2020–2021 рр.) та боргової безпеки (глобальна фінансово-економічна криза 2007–2009 рр.), а також

економічні національні кризи 1998 року, 2008 року, 2014 року, 2020 року.

Ґрунтуючись на наведених вище визначеннях, спираючись на результати проведеного дослідження, запропоновано розглядати структурну трансформацію експорту як еволюційну та/або революційну зміну географічного вектору розвитку експорту та/або оптимізацію диспропорційності експортного кошика під впливом ендогенних та екзогенних детермінант.

Структура вітчизняного експорту в допандемічний та пандемічний періоди трансформувалася під впливом сукупності факторів, серед яких: перманентна внутрішня економічна криза; початок військової агресії Російської Федерації; розвиток партнерських відносин з країнами світу через підписання торговельних угод; загострення торговельних війн; природно-екологічні детермінанти (посуха, неврожай тощо в країнах-експортерах); коливання цін на сировинні товари; пандемія COVID-19; глобальна проблема продовольчої безпеки, що загострюється в кризові часи, «продовольча місія» України.

Пандемія COVID-19 стала каталізатором проблем експортерів, змусила замислитися над варіантами їх подолання через формування антикризової політики та негайного пошуку шляхів антикризового постпандемічного розвитку.

Література:

1. Галасюк В.В. Структурна трансформація економіки України як передумова євроінтеграції та прискореного економічного розвитку України. *Вчені записки*. 2019. Вип. 20. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/32079/halasiyk.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
2. Івченко Є.А. Трансформація як поняття та підходи до його розуміння в економічному контексті. *Ефективна економіка*. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/12_2015/112.pdf.
3. Маркович І.Б. Розкриття сутності поняття трансформації економічного простору в системі категорій розвитку національної економіки. *Економіка розвитку*. 2014. № 2. С. 77–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecro_2014_2_16.

4. Назаркевич І.Б. Державне регулювання структурних змін в економіці України : автореф. дис. д-ра екон. наук: спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Львів, 2021. 43 с.

5. Усик І.О. Структурна трансформація моделі розвитку економіки України в умовах глобалізаційних викликів : автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини». Вінниця, 2019. 23 с.

6. Ходжаян А.О. Методичні підходи до оцінювання макроекономічних структурних трансформацій. *Економічний простір*. 2018. № 138. С. 89–107.

7. 7 трендів сільського господарства майбутнього URL: <http://agroportal.ua/ua/publishing/lichnyi-vzglyad/top7-trendov-selskogo-khozyaistva-budushchego/>.

**Fashchevska Olha, PhD in Economics,
Senior Researcher**

*State Organization «Institute for Economics and Forecasting
of the National Academy of Sciences of Ukraine»*

Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-10>

PRIORITIES AND MECHANISMS OF POST-WAR TRANSFORMATION OF UKRAINE'S ECONOMY

ПРІОРИТЕТИ І МЕХАНІЗМИ ПОВОЄННОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Одним з першочергових завдань для державних органів країни у період відновлення є визначення пріоритетів розвитку та черговості їх втілення у політиці повоєнної відбудови країни з урахуванням необхідності сформування нових та/або посилення існуючих економічних і суспільних інституцій. Відмінність

пріоритетів державної політики в залежності від етапу повоєнного відновлення, на якому наразі перебуває країна, підкреслюється фахівцями ООН зі стійкого розвитку у постконфліктних країнах [1]. Умовно визначено *три фази повоєнного відновлення і відповідні їм пріоритети* економічної політики:

Фаза I «Стабілізація» (0–3 роки) – використання коротко-строкових інструментів відновлення економічного процесу з метою стабілізації економічної ситуації, налагодження роботи міської інфраструктури, відновлення критичної виробничої інфраструктури, забезпечення населення гуманітарною допомогою, поновлення надання соціальних послуг, повернення біженців та переміщених осіб.

Фаза II «Перехід і відновлення» (4–7 років) – по мірі того, як економіка країни відновлюється, стає можливим широко-масштабне здійснення структурних реформ для досягнення макроекономічної стабільності і стійкого зростання. Пріоритетами тут є зайнятість, заохочення виробничих інвестицій, пом'якшення ділових ризиків та зменшення соціальної нерівності через створення стійких засобів до існування, особливо для вразливих категорій населення.

Фаза III «Розвиток» (8–10 років) – коли країна переходить з постконфліктної фази до більш «нормального» функціонування, часовий горизонт планування стає довгостроковим і можна розпочати реалізацію стратегії сталого та інклюзивного соціально-економічного розвитку.

Зарубіжні дослідники стверджують, що неможливо перейти від «економіки війни» до «економіки розвитку» без проходження проміжної фази – «економіки миру» чи «постконфліктної економічної відбудови», причому економічна відбудова не буде ні ефективною, ні стійкою без швидкого покращення життя та надання населенню засобів до існування саме за рахунок відновлення виробництва, а не гуманітарної допомоги [2]. Тому у післявоєнний період, коли економіка України потерпає від втрати значного обсягу економічного потенціалу, а вагома її частина все ще не функціонуватиме, цілі відновлення і

трансформації на кожному з етапів відновлення мають бути наступними:

– на 1-му етапі – сприяння суб'єктам господарювання у подоланні критичної ситуації, що склалась внаслідок війни: стимулювання швидкого фізичного відновлення виробничих потужностей, повернення працівників, регенерації ланцюжків постачання та логістики;

– на 2-му етапі – відновлення повноцінної діяльності економіки на новій технологічній основі через дерегуляцію і покращення бізнес-середовища, спрощення системи оподаткування, запровадження більш гнучких форм і правил працевлаштування, заохочення інновацій у ключових галузях, запровадження сучасних форм освіти дорослих тощо;

– на 3-му етапі – формування такої конфігурації економічної системи країни, яка буде здатна забезпечити її довгостроковий, стійкий та інклюзивний розвиток.

При цьому, хоча подолання наслідків воєнних конфліктів і повоєнне відновлення не буває швидким і прямолінійним, від уряду очікується досягнення видимих населенню та суб'єктам господарювання результатів вже у першій фазі відновлення – у перші три роки [3].

Враховуючи зарубіжний досвід повоєнної відбудови економіки, у якості пріоритетів та відповідних їм механізмів трансформації економіки України пропонуємо визначити наступні:

Пріоритет 1: *подолання інституційних вад і обмежень економічної діяльності*, які залишаються актуальними протягом усього періоду незалежності країни. *Механізм*: деолігархізація та демонополізація економіки, проведення судової реформи і відновлення довіри суб'єктів господарювання до судової системи, проведення антикорупційної реформи та подолання (скорочення) корупції, розумне обмеження державної власності та державного впливу в економіці при дотриманні вимог забезпечення національної безпеки та оборони;

Пріоритет 2: *розвиток видів економічної діяльності, які зможуть найшвидше відновити повноцінне функціонування, сприятимуть поновленню роботи підприємств інших галузей, можуть стати драйверами технологічної модернізації економіки, мають вагомий експортний потенціал і місце на світових ринках, значно впливають на зайнятість населення та економіку регіонів* – житлового та промислового будівництва, сільського господарства і виробництва харчових продуктів, виробництва певних видів хімічної продукції, машинобудування, ІТ. *Механізм:* створення сприятливих для інвесторів регуляторних і податкових умов та за участі державного фінансування і коштів міжнародних донорів на перших етапах відновлення виробництва у зазначених галузях;

Пріоритет 3: *стимулювання кардинальної технічної і технологічної модернізації вітчизняного виробництва з особливою увагою до відбудови, технічної модернізації і запровадження енергозберігаючих технологій у діяльності транспортної, енергетичної телекомунікаційної, соціальної інфраструктурних систем.* *Механізми:* залучення грантових і кредитних коштів міжнародних донорів та інвестицій у реалізацію проектів з розвитку високотехнологічних виробництв; стимулювання інноваційної діяльності МСП і стартапів у таких видах діяльності як ІТ, телекомунікації, виробництво електричного та електронного устаткування; створення спеціальних економічних зон і технологічних парків у першу чергу на територіях, які не зазнали воєнного впливу, а пізніше – і у звільнених регіонах; проведення роботи із зарубіжними організаціями і компаніями (передусім у країнах з великою кількістю біженців з України) щодо надання на пільгових умовах резидентства у зарубіжних СЕЗ і технопарках вітчизняним підприємствам;

Пріоритет 4: *збереження і подальший розвиток людського капіталу як найважливішої складової потенціалу відновлення країни.* *Механізм:* формування «поля можливостей» для економічно активного населення з метою стимулювання його повернення в країну та запобігання новому відтоку в умовах

післявоєнних труднощів. Складовими такого «поля можливостей» можуть бути: освітні програми професійної підготовки та перепідготовки кадрів та – у більш широкому вимірі – освіти дорослих (освіти протягом життя) загалом, що є важливим для працівників, які постали перед необхідністю професійної переорієнтації внаслідок втрати попереднього місця роботи і неможливості його швидкого відновлення (протягом 1–2 років); освітні програми для власників МСП та ФОПів (а також для населення, яке бажає розвинути свої підприємницькі здібності) щодо актуальних проблем ведення підприємницької діяльності в умовах її трансформації у повоєнний період; програми підтримки соціального підприємництва, важливість якого зростатиме через збільшення кількості людей, що відносяться до вразливих категорій населення; розширення зв'язків вітчизняних наукових установ і закладів вищої освіти із зарубіжними з метою входження цих установ до глобального освітнього і наукового просторів і формування таким чином нових освітніх можливостей для населення України;

Пріоритет 5: *відбудова і реконструкція міст* як центрів зосередження економічної діяльності у регіонах країни. *Механізми:* відновлення житлового фонду зруйнованих населених пунктів та реконструкція вцілілого, але застарілого житла, з урахуванням сучасних принципів міського планування; розбудова міст на основі концепцій «розумного міста» та «зеленого міста»; розбудова і модернізація комунального господарства міст, пріоритетний розвиток громадського транспорту, наближення соціальної інфраструктури і центрів дозвілля до нових житлових мікрорайонів тощо.

Література:

1. *Developing National Sustainable Development Strategies in Post-Conflict Countries*. United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development. June 2011. URL: <http://www.sustainabledevelopment.un.org>.
2. Graciana del Castillo, Ralph Bunche (2015) *Economic Reconstruction and Reforms in Post-Conflict Countries*. Centre for Research on Peace and

Development (CRPD) Working Paper No. 25. Leuven, Belgium. URL: <http://www.kuleuven.be/crpd/>.

3. Резнікова Н., Панченко В. *Як уникнути евтаназії української економіки*. Український тиждень. 30 березня 2022. URL: <http://www.tyzhden.ua/>.

Khoroshko Oleh, Postgraduate Student
V.N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-11>

**ОСОБЛИВОСТІ PECULIARITIES
OF FUNCTIONING OF FOREST INDUSTRY
ENTERPRISES OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW**

**ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ПІДПРИЄМСТВ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Лісова галузь України є невід'ємною ланкою вітчизняної економіки, адже питома вага лісової промисловості в обсязі промислового виробництва становить близько 4,5%, а частка зайнятих у цій промисловості становить 4,1% від усіх зайнятих у промисловості [3].

Протягом 2021 року державними лісгосподарськими підприємствами було заготовлено близько 14,9 млн м³ лісоматеріалів, у тому числі 7,2 млн м³ лісоматеріалів хвойних порід, 4,0 млн м³ – твердолистяних. На внутрішній ринок реалізовано близько 12,7 млн м³ лісоматеріалів, з яких 5,4 млн м³ лісоматеріалів круглих, 3,4 млн м³ деревини дров'яної промислового використання, 3,9 млн м³ деревини дров'яної непромислового використання. Загальний обсяг реалізованих

лісоматеріалів у діючих оптових цінах (без ПДВ) становив близько 17,9 млрд грн [2].

На електронні торги – аукціони у 2021 році лісогосподарськими підприємствами було виставлено понад 9,8 млн м³ необробленої деревини, загальна початкова вартість становила 17 млрд грн. Як бачимо з наведених показників, підприємства лісової галузі мають важливе значення в економіці України. А сучасний сталий розвиток лісового господарства завжди ґрунтується на гармонійному поєднанні екологічних, економічних та соціальних функцій лісів.

У зв'язку з введенням в країні воєнного стану у результаті військової агресії російської федерації, розпочатої 24 лютого 2022 року, на основі Указу Президента України від 14 березня 2022 року № 133 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні», затвердженого Законом України від 15 березня 2022 року № 2119-IX «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» вийшла Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання проведення рубок в лісах України та інвентаризації лісів в умовах воєнного стану» [1] від 21.04.2022, яка регулює: діяльність підприємств лісової галузі України в умовах війни; недопущення безповоротних екологічних та економічних втрат та зміцнення обороноздатності держави; забезпечення Збройних Сил України, військово-цивільних адміністрацій дровами паливними та лісоматеріалами.

Отримання певних статистичних показників від діяльності підприємств лісової галузі в період війни з рф значно ускладнено внаслідок часткої зміни лінії фронту під час наступів агресора або контратак ЗСУ, руйнування обстрілами деякої лісової інфраструктури та перебування територій Луганської, Донецької, Херсонської, частково Запорізької областей під окупантом. Найбільшої шкоди економіці лісового господарства завдано пошкодженням та знищенням основних засобів, знищенням та замінуванням інфраструктури та лісового фонду лісопереробних підприємств.

На сьогодні національне лісове господарство у значній мірі вже адаптувалося до економічних умов воєнного часу. З перших днів війни виникли величезні потреби у деревині, адже вона в значних кількостях використовується при будівництві оборонних споруд, переправ, бліндажів, землянок. Деревина також використовується для опалення, спорудження теплушок, автомобільних причепів, тари для боєприпасів, бомб, протигазів, харчових продуктів, виробництва фанери тощо.

Крім того, деревина масово використовується для створення завалів на дорогах державного, місцевого значення, а також для будівництва лісових доріг. Тому Головою Держлісагентства Ю. Болоховцем скасовано дію Санітарних правил в українських лісах, дозволено проведення рубок рідколісь та суцільних санітарних рубок окремих категорій лісів Карпат, проведення рубок в не експлуатаційних лісах, а також забезпечено тимчасове закриття доступу громадськості до відкритих даних щодо рубок лісу в інтересах держави [2]. Також, згідно з дорученням колегії Держлісагентства, в кожному лісгоспі створено резерви деревини з метою негайного забезпечення можливих потреб в деревині Збройних Сил України.

Бойові дії значно погіршили статистику лісових пожеж. За 2 місяці війни з РФ зафіксовано 191 випадок загорань у лісі на загальній площі 1754 га в окупованих Донецькій та 1587 га в Херсонській областях. Це втричі більше ніж було за аналогічний період 2021 року, а середня площа однієї пожежі зросла у 16 разів [1].

Для боротьби з лісовими пожежами на підконтрольних Україні територіях було видано Указ Президента України від 23.03.2021 № 111 «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації», він включає у себе правила захисту лісів від пожеж, незаконних рубок, пошкодження, ослаблення та іншого шкідливого впливу, захист від шкідників та хвороб. Документ є актуальним та обов'язковим для виконання усіма лісочористувачами.

Крім того, у 17 областях діє повна заборона відвідування лісових масивів цивільним населенням на період дії воєнного стану, у решти 7 областей діє лише заборона в'їзду автотранспорту у період надзвичайної пожежної небезпеки. За попередніми підрахунками, загальна шкода, яку завдала лісогосподарським підприємствам воєнна агресія рф, становить близько 13,2 млрд гривень [1].

Через заборону спалювати порубкові рештки на підприємствах лісової галузі була змінена схема заготівлі деревини і рештки від рубки вивозяться форвардером на складування для подальшої переробки та реалізації. У 2021 році виготовлено та реалізовано 8629 тонн паливної тріски, тоді як лише за 3 місяці 2022 року цей показник становив вже 3442 тонни.

В післявоєнний період розвиток лісової галузі потребує наукового забезпечення реалізації державної політики щодо: запровадження сталого управління лісами, збільшення лісоресурсного потенціалу, доведення лісистості України до оптимального рівня, підвищення ефективності лісогосподарського виробництва шляхом застосування сучасних науково обґрунтованих методів відновлення і вирощування лісів та раціонального використання лісових ресурсів, збереження лісів від пожеж, самовільних рубок та захисту лісів від шкідників та хвороб.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання проведення рубок в лісах України та інвентаризації лісів в умовах воєнного стану» від 22.04.2022. URL: <https://forest.gov.ua/regulatoryna-diyalnist/proekti-regulyatornih-aktiv/22042022> (дата звернення: 20.05.2022).
2. Лісівники і екологи обговорили тему рубок під час дії воєнного стану. URL: <https://forest.gov.ua/news/lisivniki-z-ekologami-obgovorili-temu-rubok-v-lisah-pid-chas-voennogo-stanu> (дата звернення: 20.05.2022).
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 21.05.2022).

ECONOMY OF ENTERPRISE AND CORPORATE GOVERNANCE: MODERN INTEGRATION PROCESSES

**Honcharenko Oksana, Doctor of Economic Sciences,
Professor, Professor at the Department of Economics**

Bahorka Danylo, Postgraduate

*Dnipro State Agrarian and Economic University
Dnipro, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-12>

FORMATION OF BUSINESS PROCESS MANAGEMENT SYSTEM OF THE ENTERPRISE

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Зміна умов ведення бізнесу, періодичні коливання на фінансових ринках, що змінюють швидкість і напрямок руху капіталу, інтернаціоналізація бізнесу, посилення конкуренції між вітчизняними та іноземними виробниками, розвиток комп'ютеризації, поява нових видів ризиків у діяльності компаній мають не тільки економічний, а й соціальний та політичний характер, необхідність створення стабільних конкурентних умов та швидкої адаптації до поточного конкурентного середовища радикально вплинула на діяльність компаній. Сучасний бізнес-простір характеризується появою швидких змін у різних аспектах діяльності компаній.

У наш час більшості компаній стає все важче підтримувати конкурентну перевагу. Компанії по всьому світу шукають нові важелі, які дозволять їм зайняти лідируючі позиції на ринку. Якісна, грамотно побудована система бізнес-процесів та інші

фактори підтримки конкурентоспроможності стають умовою присутності на світовому ринку. За цих умов особливо важливо забезпечити належне функціонування окремих виробничих підприємств, що підтверджується зростанням його ринкової вартості. Вирішення питань підвищення ефективності бізнесу неможливе без формування ефективної бізнес-моделі.

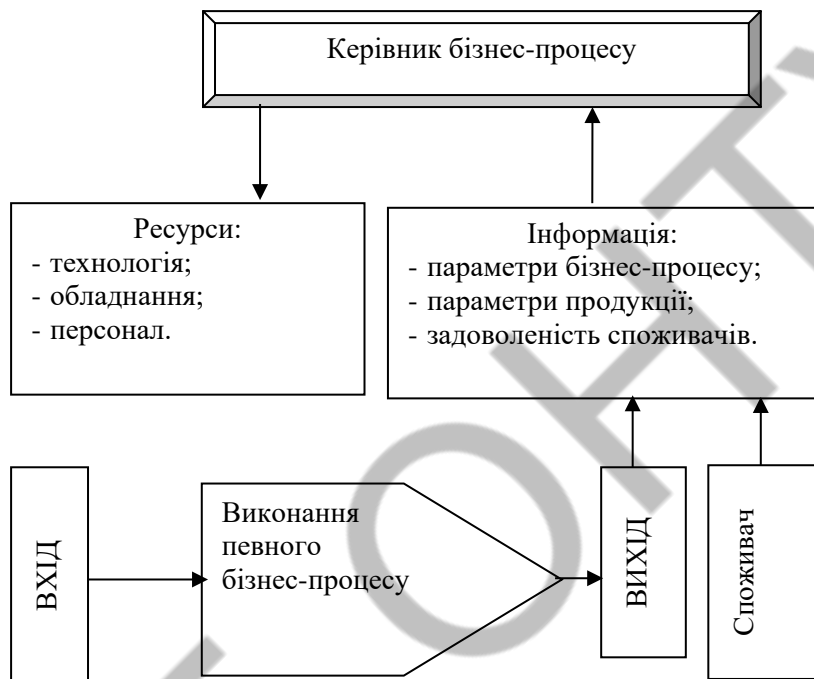
У сучасних економічних умовах підприємства повинні постійно вдосконалювати свої системи управління. Одним із напрямків створення ефективної системи управління є застосування процесного підходу до організації та управління фінансово-господарською діяльністю підприємства.

Бізнес-процеси представляють собою сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих заходів або завдань, спрямованих на створення певного продукту або послуги, які представляють цінність для споживачів [1, с. 140]. Бізнес-процес є унікальним засобом, щоб проаналізувати ефективність функціонування підприємства, побачити вузькі місця і слабкі сторони в процесі та поліпшити процес, оптимізувати його у разі необхідності [2, с. 129]. Основна характеристика бізнес-процесів полягає в тому, що вони є взаємопов'язаним і остаточним набором певних дій, що визначаються економічними відносинами, ресурсами та мотивами, для обслуговування спільних інтересів та досягнення кінцевого конкретного результату, який буде використано самою системою.

Бізнес-процес – це логічний, послідовний і взаємопов'язаний набір дій, які при використанні наявних ресурсів, створюють додану вартість і дозволяють досягти певного позитивного результату.

Кожен бізнес-процесу одночасно повинен мати постачальників і споживачів, із якими він взаємодіє. Кінець або «вихід» одного бізнес-процесу може бути початком або «входом» іншого. Бізнес-процеси в компанії є результатом безлічі взаємозв'язків між функціональними зонами, цехами та виробничими площами, робочими місцями, які передають основні завдання один одному відповідно до довгострокового планування компанії.

Таким чином, вхідні ресурси перетворюються на кінцевий результат (рис. 1).

Рис. 1. Схема здійснення бізнес-процесу на підприємстві

Джерело: узагальнено авторами

Управління бізнес-процесами може створити низку проблем, пов'язаних із реалізацією процесу підтримки прийняття рішень. Щоб виявити потребу у підтримці прийняття рішень та визначити її характер, необхідно визначити коло функціональних обов'язків осіб, які відповідальні за узгодження рішення, на кожному рівні керування та відповідні знання. Задля цього вчені пропонують розглядати всі питання та завдання прийняття рішень з двох сторін – у контексті ієрархічної структури системи менеджменту підприємства та управлінських аспектів.

У той же час при управлінні бізнес-процесами особливе значення має взаємодія між учасниками, а також із постачальниками та споживачами. Експерти стверджують, що для підтримки процесу з моменту прийняття рішення про перехід на процесне управління та постійного покращення бізнес-процесів у компанії доцільно формувати спеціальні команди та робочі групи. Якщо управління бізнес-процесами використовується як безперервна діяльність реалізації основного циклу управління, тобто проводиться оцінка всіх його етапів: планування, аналіз, впровадження, контроль, оптимізація та покращення, то його суть полягає у постійному (або періодичному) моніторингу бізнес-процесів та управлінських рішень у разі відхилень від запланованих параметрів процесу.

Для більшості українських компаній характерні:

- функціональне управління на відміну процесного підходу;
- нерозуміння/небажання розуміти сутність бізнес-процесу та його компонентів;
- повільне впровадження інноваційної інформації, технологій та систем (впровадження автоматизованих інформаційних систем не означає впровадження управління бізнес-процесами, тому що якщо ви автоматизуєте безладдя, це буде не чим «автоматизований безлад»);
- орієнтація на виробника, а не на споживача;
- недостатня мотивація та залучення співробітників до управління процесами в компанії;
- недостатній рівень підготовки фахівців із управління бізнес-процесами в Україні;
- готовність керівників вищої та середньої ланки підтримувати статус-кво («працює – і так добре»);
- знаходженням малого та середнього бізнесу на межі «виживання».

У таких умовах щось реалізувати та покращити дуже складно, але можливо. Українській компанії в поточних ринкових умовах найбільш відповідними є дві концепції: TQM та BPR.

Впровадження TQM пов'язане з бажанням приєднатися до ЄС, тому управління якістю потрібне на всіх рівнях корпоративного управління. Щодо реінжиніринг бізнес-процесів, ми вважаємо, що це мабуть єдиний адекватний інструмент, який може дати значний імпульс українським підприємствам. Так, реінжиніринг бізнес-процесів зазвичай ідеальний для:

- підприємствам, які знаходяться на межі. В цьому випадку немає сенсу щось покращувати і немає часу на такі зусилля. Важливо діяти швидко, радикально та повністю переосмислити організаційну форму лідерства;

- для компаній, які працюють стабільно, але в короткостроковій перспективі можуть зайти в глухий кут. На сьогодні важливо проаналізувати існуючі бізнес-процеси, але за явної загрози виходу з ринку краще не робити «косметичних» доробок та застосовувати BPR;

- для успішних українських компаній – лідерів ринку, які проводять агресивну політику щодо своїх конкурентів і прагнуть максимально високого прибутку в короткостроковій перспективі (зростання бізнес-процесів не на 10–100%, а на 200% і більше).

Ми можемо констатувати, що українські компанії відстають від великих зарубіжних країн у практичній реалізації управління бізнес-процесами. На наш погляд, найбільш ефективний спосіб управління бізнес-процесами для вітчизняних підприємств – це впроваджувати концепцію реінжинірингу в поточну діяльність.

Література:

1. Глушевський В.В. Моделювання потокових процесів розподілу ресурсів і продукції на мережі бізнес-процесів підприємства. *Вісник КНУТД: Серія «Економічні науки»*. 2015. № 2 (85). С. 139–148.

2. Нищенко О.В. Підходи до визначення та класифікації бізнес-процесів виробничого підприємства. *Вісник Одеського національного університету*. 2015. Т. 20. Вип. 5. С. 127–131.

**Sukhorukova Olha, PhD in Economics,
Associate Professor**

*National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic institute"
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-13>

STATE AND TRENDS OF MEDIA CONCENTRATION IN UKRAINE

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ МЕДІАКОНЦЕНТРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Процеси концентрації та монополізації є об'єктивним етапом розвитку ринкових відносин. Високий рівень концентрації надає підприємствам переваг через синергетичні ефекти масштабу, диверсифікацію діяльності та зниження ризиків. Вказані процеси характерні і для медіаіндустрії.

Медіаконцентрація набуває різних форм. Ресурсно-економічна концентрація передбачає зосередження ресурсів та об'ємів медіавиробництва у обмеженої кількості суб'єктів господарювання та припускає реальну можливість впливу однієї або декількох юридичних (або фізичних) осіб на господарську діяльність інших суб'єктів господарювання. Через значний вплив медіа на політичні та соціальні процеси розглядається журналістська концентрація в контексті уніфікації та гомогенізації контенту [1]. Екстремальний приклад такої концентрації – телемарафон «Єдині новини» в Україні, запущений в умовах війни 2022 р.

Виділяють ознаки концентрації [1]:

– секторальна, що визначає напрям медійного виробництва (концентрація у телебаченні, радіомовленні, друкованих ЗМІ та ін.);

– географічна, що визначається територією формування медіаутворень (міжнародна, національна, регіональна, локальна концентрація);

– ступінь охоплення та подібність ринків (горизонтальна, вертикальна, діагональна та утворення конгломератів).

Оцінювання ступеня медіаконцентрації ґрунтується на показниках капіталізації, оцінки ринкової влади, частки аудиторії, частки рекламного бюджету. Згідно них медіаринки розвинених країн мають високий ступінь концентрації. Зокрема, у 2021 році 90% ринку засобів масової інформації США знаходилося під контролем 5 корпорацій [2]. З них 4 входять до ТОП-10 найбільших медіакомпаній у світі за доходами та ринковою капіталізацією і поширюють вплив на інші регіони (Європу, Азію та ін.) [3]. Висококонтрованим є ринок Канади, Німеччини, Британії [4]. Передумовами ефективності діяльності медіаоб'єднань є:

– по-перше, оптимізація творчих та редакційних процесів – представлення творчих ідей у сукупності різноманітних продуктів (як медійних, так і предметів споживання); пошук та просування локальних творчих ідей, що передбачає залучення малих та середніх медійних підприємств з різних країн/регіонів до копродукції та аутсорсингу; розвиток системи «зірок» та бестселерів;

– по друге, ефективне впровадження технічних інновацій – диверсифікація технічних платформ представлення і поширення медіапродукту; використання сучасних програмно-технічних засобів для обробки інформації, створення контенту, взаємодії з споживачами; боротьби з нелегальним використанням контенту; характерною особливістю найбільших медіакорпорацій світу є формування власних систем телекомунікацій та зв'язку;

– по-третє, формування гнучкої бізнес-моделі, що передбачає диверсифікацію ресурсного забезпечення як в рамках медіаоб'єднання, так і поза ним, урізноманітнення джерел доходів; охоплення більш широкого ринкового простору; децентралізацію та надання більшої самостійності підрозділам та філіалам з метою

подолання негативного ефекту масштабу, пристосування окремих медіапродуктів до споживчих вимог.

Загальна статистика функціонування підприємств медіа-індустрії України, наведена у таблиці 1. Основними секторами індустрії є видавнича діяльність (код за КВЕД 58), виробництво теле- та кінофільмів (код 59), телебачення та радіомовлення (код 60).

Таблиця 1

Показники функціонування медіапідприємств України у 2020 р.

Код за КВЕД	58		59		60	
		У % до заг. показника		У % до заг. показника		У % до заг. показника
Показник						
Кількість підприємств	2804	100	945	100	892	100
в т.ч. великі	-	-	-	-	3	0,3
середні	44	1,6	36	3,8	35	3,9
малі	2760	98,4	909	96,2	854	95,8
Кількість прац., ос.	13972	100	13469	100	15657	100
в т.ч. великі	-	-	-	-	к/с	
середні	4736	29,2	9056	67,2	к/с	
малі	11475	70,8	4413	32,8	к/с	
Обсяг реалізації, млн. грн.	8247,75	100	10164,6	100	11852,9	100
в т.ч. великі	-	-	-	-	к/с	
середні	2329,95	28,2	5944,9	58,5	к/с	
малі	5917,8	71,8	4219,69	41,5	к/с	

Джерело: узагальнено автором на основі даних Державної служби статистики України

Наведені показники засвідчують слабкий рівень концентрації у видавничому бізнесі та виробництві кінопродукції, що проявляється у відсутності великих підприємств. Більш концентрований бізнес у сфері телебачення. Найбільші медійні холдинги України (табл. 2) володіють телеканалами, підрозділами з виробництва контенту (в т.ч. кіновиробництво); стримінговими сервісами, дистриб'юторськими та рекламними компаніями, інтернет-ресурсами, медіа-школами. Доходи вітчизняних медіагруп неспівставні з показниками найбільших корпорацій світу: так, доходи медіагіганта Comcast (CMCSA) у 2021 р. склали 213,75 млрд. дол., AT&T – 140 млрд. дол. [3].

Таблиця 2

**Показники діяльності телеканалів
найбільших медіагруп України у 2020 р.**

Медіагрупа	Доход, тис. грн.*	Чистий прибуток, тис. грн.*	Частка аудиторії найбільших медіагруп України (вік 4+ років), % **	
			2019 р.	2020 р.
StarLightMedia	3529853	229842	20,7	18,2
«1 + 1 медіа»	2242535	-171914,2	20,6	16,8
Медіа Група Україна	1725583,3	- 1311682,4	17,3	14,6
Inter Media Group	1339564,4	56176,2	16,6	13,9
Інші ТБ-канали	-	-	24,8	36,5

Примітка: * – складено за даними [5]; ** – складено за даними [6]

Частка рекламних надходжень медіагруп у загальному бюджеті телемедіа досягає 95% [7, с. 8]. В той же час частка медіагруп у глядацькій аудиторії впродовж 2019–2020 рр. знизилася з 75,2 до 63,5% через розвиток іноземних та вітчизняних стримінгових сервісів; триваюче падіння довіри та переорієнтацію аудиторії до нових медіа.

У інших секторах медіа тенденції до концентрації лише формуються. У сфері вітчизняного кіновиробництва найпотужнішою вертикально інтегрованою групою компаній у сфері кіно- і телепродакшн є об'єднання FILM.UA Group. До її складу входять анімаційні та кіностудії, підрозділи з дистрибуції, надання супутніх послуг, телеканали.

Найбільшими радіохолдингами, що забезпечують мовлення по всій території України є група «ТАВР» (9 радіостанцій), UMN Group (5 радіостанцій), Business Radio Group (4 радіостанції) і ТРК «Люкс» (3 радіостанції, телеканали, інтернет сайти).

У видавничій сфері України представлені середні та малі підприємства. Серед підприємств, що здійснюють інтеграційні процеси, виділимо Univest Group (видання журналів, рекламний бізнес, поліграфічні роботи, виробництво упаковки та ін.), UMN Group (видання періодики, в т.ч. за іноземними ліцензіями; агрегатори та інформаційні інтернет-проекти), корпорацію «Ранок» (книговидання, поліграфія та логістична діяльність).

Таким чином, процеси медіаконцентрації в Україні характеризуються наступним: незначні масштаби злиття і поглинання; секторальна концентрація у телебаченні (з виходом на ринки нових медіа); у радіомовленні, кіновиробництві, та видавничому бізнесі спостерігаються процеси інтеграції, як передумови концентрації; провідною організаційно-правовою формою концентрації є утворення медіахолдингів. Процеси концентрації національних медіа уповільнюються через складні економічні умови, слабкий стартовий розвиток вітчизняної медіаіндустрії, структурні та технологічні трансформації у світовій медіаіндустрії, потужну конкуренцію з боку іноземних виробників, правові обмеження.

Література:

1. Manfred Knoche. Media Concentration: A Critical Political Economy Perspective. URL: <https://triple-c.at/index.php/tripleC/article/view/1298>.
2. Helen Johnson. The unprecedented consolidation of the modern mediaindustry has severe consequences. URL: <https://bit.ly/3GSfWyB>.

3. Shobit Seth. The World's Top Media Companies. URL: <https://bit.ly/3azFwfA>.

4. Concentration of media ownership. Режим доступу: <https://bit.ly/3zaefug>.

5. Кондрашов В. Дорогий телевізор. Скільки заробили за рік канали Коломойського, Пінчука, Фірташа, Ахметова. URL: <https://bit.ly/3NaicDB>.

6. Звіт з корпоративної соціальної відповідальності 1+1 Медіа. URL: <https://bit.ly/3m0W4zl>.

7. Довідник з українського медіа-ландшафту (березень 2022). CDAC. 2022. 43 с.

CREATIVE ECONOMY AND HUMAN CAPITAL: THE KNOWLEDGE MANAGEMENT ISSUES

**Kanash Olesia, MA in Economics,
Postgraduate Student**

*Admiral Makarov National University of Shipbuilding
Mykolaiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-14>

CURRENT FORMS OF HIGHER EDUCATION DUALITY IN UKRAINE

ЧИННІ ФОРМИ ДУАЛЬНОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Війна та пов'язані з нею випробовування армії, усіх гілок влади, суспільства, чи не кожного громадянина триває. Разом з тим, з історії не відомі приклади, коли б військово-політичні конфлікти не завершувалися рано чи пізно. І тоді перед кожним, хто відсвяткує перемогу, повстане цілком природне питання: як жити далі? Воно не виглядатиме суто риторичним, оскільки й без цього жахливого лиха запит на докорінне перетворення економіки, політики, соціальної сфери ставав усе більш нагальним. І, переконані, так чи інакше постав би руба перед владою та перед відповідальною українською громадою. Поточна «пауза» – тимчасова.

Майбутні реформи не оминуть стороною й систему вищої освіти, оскільки усе, що відбувалося впродовж останніх десятиріч, менш за все можна назвати «змiнами на краще». Багато бюрократії, непослідовності та фрагментарності перетворень, формалізм, які розпоршують зусилля академічної спільноти, підштовхують до імітації наукової активності – ось далеко не

повний перелік того, з чим стикається незаангажований спостерігач подій.

Слушною ілюстрацією наведених тверджень слугує стан справ з поширенням вітчизняними закладами вищої освіти дуальних технологій формування у студентів фахових компетенцій. Чиновники усіх багатослівно звітують про прихильність до ідеї, наводять приклади з практики очолюваних ЗВО, посилаючись на силу-силенну укладених договорів з підприємствами та організаціями. Водночас часто-густо, вони не розуміють навіть природи дуальності, різниці між формалізацією відносин між учасниками освітнього процесу, його організацією та, перш за все, економічними наслідками. Останні складають ключову мотивацію кожного зі стейкхолдерів.

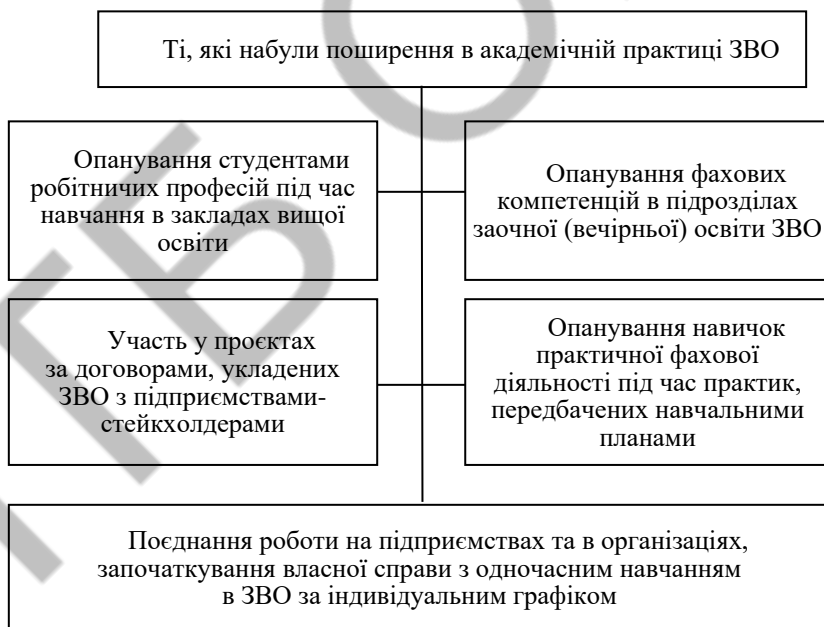
Здійснивши аналіз останніх досліджень та публікацій, можемо зазначити, що тема дуальної освіти обділена увагою шановних колег. Велика частина їх публікацій охоплює професійно-технічний сегмент надавачів освітніх послуг [наприклад, 1]. Інші захоплюється специфічними формами дуальності на кшталт здобуття студентами ВНЗ робітничих спеціальностей [2]. Знаходяться й ті, хто шукає баланс між позитивом та негативом дуальності [3], хоча досвідом країн з розвиненою економікою ця проблема беззаперечно розв'язана на користь останньої.

Внесок кожного з тих, кого ми згадали та багатьох інших є вагомим, беззаперечно. Разом з тим, опрацювання ефективної стратегії поведіння у майбутньому можливе за умов ретельного аудиту практики, накопиченої українською вищою школою за часи її існування та створення на цьому підґрунті цілісної картини потенціалу технологій дуальної освіти, які перебувають у нашому розпорядженні.

Вивчення державної статистики та аналіз академічної практики, відкрили очі, на стан дуальної вищої освіти в Україні. Виявлені її форми систематизовані на рис. 1.

Як бачимо, перше на що здатні вітчизняні ЗВО, – створити умови для опанування студентами відповідних робітничих професій. В Національному університеті кораблебудування

імені адмірала Макарова (НУК), наприклад, така перспектива відкривається перед тими, хто навчається в Машинобудівному навчально-науковому інституті (робоча професія – судовий механік) та в Навчально-науковому інституті автоматики та електротехніки (судновий електрик). Щоб осягнути загальнонаціональний масштаб явища, звернемося до інформації, викладеної в табл. 1. Вона акумулює відомості про випускників усіх закладів вищої освіти: університетів, академій, інститутів коледжів, технікумів, училищ. Перш за все, не оминемо увагою позитивну тенденцію, що виявилася. А саме: частка, тих, хто опанував робочу професію, у чисельності випускників, які отримали направлення на роботу, продемонструвала очевидну тенденцію до зростання. Вбачаємо в цьому аргумент на користь дуальності, оскільки набуття додаткових компетенцій стало запорукою гарантованого отримання випускниками їх першого в житті робочого місця.

Рис. 1. Чинні форми дуальності вищої освіти в Україні

Таблиця 1

**Чисельність випускників ЗВО,
які отримали направлення на роботу, осіб**

Показники	Роки					
	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Чисельність випускників, всього	654468	485195	447658	387727	420414	412843
Чисельність випускників, які отримали направлення на роботу, всього	181942	134399	98037	68240	58858	49954
частка у чисельності випускників, %	27,8	27,7	21,9	17,6	14,0	12,1
Чисельність випускників, які одночасно з освітньо-кваліфікаційним рівнем отримали робітничу професію, всього	48768	39006	30445	25297	24030	19409
Частка тих, хто опанував робочу професію, у загальній чисельності випускників, %	7,5	8,0	6,8	6,5	5,7	4,7
Частка, тих, хто опанував робочу професію, у чисельності випускників, які отримали направлення на роботу, %	26,8	29,0	31,1	37,1	40,8	38,9
Розрахований індекс, %	100	108,1	116,0	138,4	152,2	150,8

Джерело: [4; 5; 6]

Попри перешкоди у комунікаціях існують приклади впровадження елементів дуальної освіти через налагоджування кооперації між закладами вищої освіти та бізнесом. У таких

випадках обидва суб'єкти усвідомлюють переваги співпраці. Прикладом цього є багаторічне співробітництво Факультету економіки моря (НУК) з Миколаївським територіальним управлінням (МТУ) ПриватБанк, а також з мультисервісною інжиніринговою «Марін Дизайн Інжиніринг Миколаїв» (МДЕМ) [7].

Опанування навичок практичної фахової діяльності під час практик, передбачених навчальними планами, продемонструємо на прикладі практичної підготовки магістрів на ФЕМ НУК. Організаційним підґрунтям для цієї форми дуальної освіти слугують договори про науково-навчальне співробітництво, укладені НУК з підприємствами реального сектору економіки та фінансово-кредитними установами. Продовження та поглиблення накопиченого факультетом досвіду, наповнення його новим змістом та збагачення оригінальними й ефективними формами матиме наступні позитивні результати:

- наближення навчальних планів до вимог європейських освітніх стандартів. Створення передумов для академічної мобільності студентів, магістрантів та викладачів, підвищення кваліфікації яких у країнах ЄС є обов'язковим;

- підвищення конкурентної спроможності випускників ФЕМ на регіональному, національному та закордонних ринках праці;

- створення привабливого образу НУК в очах потенційних замовників освітніх послуг, референтних груп, які впливають на прийняття ними рішень з обрання місця навчання, органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськості;

- гарантування стабільного прийому абітурієнтів, що має стати запорукою фінансової незалежності закладу вищої освіти, яка набуває особливого значення.

Наступна форма дуальної освіти передбачає поєднання зацікавленою особою роботи на підприємствах та в організаціях (або започаткування власної справи) з одночасним навчанням в ЗВО за індивідуальним графіком. Про рівень популярності індивідуального навчання серед студентів складемо враження на прикладі Факультету економіки моря НУК (табл. 2).

Таблиця 2

**Відомості про поширення серед студентів
ФЕМ навчання за індивідуальним графіком**

Показники	Навчальні роки, осіб				
	2016-2017	2017-2016	2018-2019	2019-2020	2020-2021
Чисельність студентів	465	462	512	522	505
З них ті, хто навчався за індивідуальним планом	41	46	40	49	54
Частка від загальної чисельності, %	8,8	10,0	7,8	9,4	10,7

В середньому, їй віддають перевагу близько 10% отримувачів освітніх послуг. Тепер звернемося до наступної форми дуальної освіти з тих, що ми бачили на рис. 1. Відомості про осіб, які навчаються на вечірніх та заочних відділеннях ВНЗ сконцентровані у табл. 3.

Таблиця 3

**Чисельність студентів ЗВО на початок
навчального року за формами навчання, осіб**

Навчальні роки	Разом	У тому числі за формою навчання			Розрахована частка до загальної чисельності, %		
		Денною	Вечірньою	Заочною	Денна	Вечірня	Заочна
2010/11	2418111	1509049	8887	900175	62,4	0,4	37,2
2012/13	2106174	1352150	6586	747438	64,2	0,3	35,5
2014/15	1689226	1153293	4797	531136	68,3	0,3	31,4
2016/17	1586754	1140100	3312	443342	71,2	0,24	28,7
2018/19	1522250	1098749	3089	420412	72,2	0,2	27,6
2021/22	1046669	764382	1586	279368	73,0	0,2	26,8

Джерело: [8]

Очевидно: разом із тенденцією зниження чисельності студентів ЗВО, щороку меншало й тих, хто опановує фахові компетенції через вечірню та заочну форми навчання, з одночасним зростанням прибічників стаціонару. Хоча в багатьох європейських країнах дистанційне навчання залишається популярним ще з XVIII сторіччя. Нового імпульсу для його піднесення надав розвиток телекомунікаційних технологій. Разом з ними в західноєвропейських та скандинавських країнах укорінилася заочна форма навчання. А в центральній та східній Європі поширилися вечірня та комбінована форми здобуття вищої освіти.

Узагальнивши досвід застосування дуальної освіти вітчизняними закладами вищої освіти, виявилось, що ця технологія набуття фахових компетенцій не є чимось аж занадто новим. Інша справа полягає в підвищенні ефективності того, що вже добре відоме, та запозиченні найкращих практик, накопичених успішними країнами світу, що окреслює подальші вектори розвитку проведеного дослідження.

Література:

1. Krymchak L.Iu. (2019) Systema dualnoi osvity yak umova yakisnoi pidhotovky konkurentospromozhnykh profesionaliv do rynku pratsi v Ukraini. *Innovatsiina pedahohika*. Vypusk 11, tom 2, pp. 83–86. (in Ukrainian)
2. Mokin B.I., Kosarchuk O.M. (2017) Osvoiennia studentamy vyshchyykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv robitnychykh profesii yak odyz iz variantiv realizatsii ideolohii dualnoi osvity. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, № 2, pp. 103–109. (in Ukrainian)
3. Dovhenko Ya., Yaremenko L., Yaremenko Yu. (2021) Vprovadzhenia dualnoi osvity u vyshii: perevahy ta ryzyky. *Ekonomika ta suspilstvo*, № 28. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/511/489>. (in Ukrainian)
4. Ishchenko A.I. (2014) Hlobalni tendentsii i problemy rozvytku osvity: naslidky dlia Ukrainy. *Analychna zapyska. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. URL: <http://www.euroosvita.net/prog/print.php/prog/print.php?id=3288>. (in Ukrainian)
5. Repko M. (2016) Doroho i pohano, ale dlia kozhnoho: skilky dlia Ukrainy naspravdi koshtuie vyshcha osvita. URL: <https://voxukraine.org/uk/education-ua>. (in Ukrainian)

6. Pro zatverdzhennia Litsenziinykh umov provadzhennia osvitnoi diialnosti: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.05.2018 r. № 347. (2018) Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF>. (in Ukrainian)

7. Marine Design Engineering Mykolayiv. URL: <https://www.damen.com/en/companies/marine-design-engineering-mykolayiv>.

8. Osnovni pokaznyky diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv Ukrainy na pochatok 2015/2016 navchalnoho roku (2016). Derzhavna sluzhba statystyky. Statystychnyi biuleten. Kyiv, 171 p. (in Ukrainian)

**Ovchynnykova Oleksandra, Student,
Lecturer of the Department
of Economy and Entrepreneurship**

*Petro Mohyla Black Sea National University
Mykolaiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-15>

**HUMAN CAPITAL MANAGEMENT:
CREATING A GENERATION
OF SOCIAL CAPITAL CARRIERS**

**УПРАВЛІННЯ ЛЮДСЬКИМ КАПІТАЛОМ
ЧЕРЕЗ СТВОРЕННЯ ЯКІСНОЇ ГЕНЕРАЦІЇ
НОСІЇВ СОЦІАЛЬНОГО КАПІТАЛУ**

Креативна економіка спонукає інвестувати у м'яку інфраструктуру, що дозволить якісно покращити людський капітал. Категорії тверда та м'яка інфраструктури використовується для опису концепції «креативного міста», а таке місто відповідно є осередком творчого вирішення актуальних питань функціонування міста – архітектура, дизайн, мода, реклама [1].

Креативність у прийнятті рішень має відображатися у пошуку шляхів створення ефективних речей, але із меншою собівартістю.

Концепція креативної економіки перегукується із концепцією блакитної економіки, що закликає до пошуку інноваційних шляхів управління господарством, використовуючи наявні ресурси в повному обсязі, без залишку, з максимальною ефективністю для інтересів господарства та із мінімальним збитком для екосистеми.

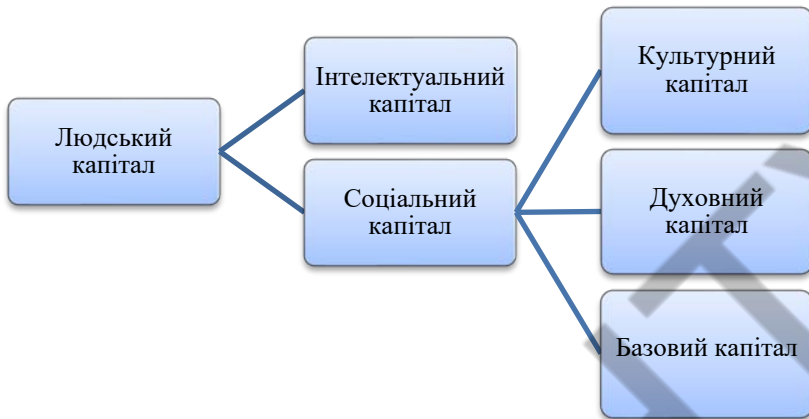
Як блакитна, так і креативна економіка для успішного втілення вимагають наявності якісного людського капіталу фактично і в довготривалій перспективі.

Вирішення проблеми якісного управління знаннями можливе при чіткому усвідомленні причинно-наслідкових зв'язків між ефективним втіленням принципів креативної економіки та спорідненою із нею блакитної економіки та якісним управлінням людським капіталом.

Людський капітал (рис. 1) варто розглянути як підсистему (складову мультифункційної системи капіталу), що складається із інтелектуального та соціального капіталу. Соціальний капітал формується духовним, культурним та базовим капіталами. Культурний капітал втілюється у ментальності. Духовний – у моральних нормах. Базовий – у первинних потребах.

Рівень забезпечення первинних потреб, ставлення до власного життя, побуту, здоров'я, безпеки формується у свідомості індивіда з ранніх років. Дитина наслідує приклад батьків. Бережливість до майна, повага до здобутого працею матеріального і нематеріального блага, зважання на безпеку власну та інших, прагнення до здорового способу життя – елементи базового капіталу.

Духовний капітал проявляється у відношенні індивіда до виконання поставлених задач за умови, що він сам зможе себе справедливо оцінити у ментальній чи фізичній діяльності. Якісний духовний капітал не потребує системи санкцій чи заохочень. Індивід, який є носієм високорозвиненого духовного капіталу, свідомо не допускає зневажливого ставлення до виконання поставлених задач варіативного змісту. Він має чітку систему норм і правил, моральних цінностей.

Рис. 1. Структурні компоненти людського капіталу

Культурний капітал, як і базовий, і духовний, передається представниками генерації від покоління до покоління. Кожен індивід має змогу розвиватися протягом життя шляхом встановлення міжгрупових зв'язків, отриманням різномірної інформації, приймати зважене рішення. Однією із суттєвих ознак культурного капіталу є наявність неупередженої та незалежно, головне – аргументованої думки.

Коли соціальний капітал, сформований духовним, культурним і базовим капіталами, поєднується із інтелектуальним капіталом (вмінням користуватися і управляти нематеріальним майном – знаннями, патентами, ліцензіями, технологіями та ін.), виникає феномен людського капіталу. Тобто особисті якості кожного індивіда помножені на досвід поколінь, створюють унікальну економічну категорію людського капіталу – носіїв знань, вмінь, креативних ідей, нестандартних рішень, що дозволяють прямувати до цілей креативної та блакитної економік.

Саме якісне управління людським капіталом є запорукою успіху досягнути якого можливо через систему освіти. Креативна економіка закликає до пошуку нестандартних рішень щодо організації функціонування міста. Блакитна економіка пропонує відшукувати шляхи безвідходного, екологічного та

раціонального використання ресурсів [2]. Більше того, процес має буди цикловим, тобто дозволяти використовувати ресурси неодноразово.

Втілення запропонованих концепцій у короткостроковій перспективі цілком можливе, але залежить від зміни не лише концепції господарювання, але й від концепції освіти. Проблема нездатності фахівців створювати ефективні моделі господарювання криється у вузькій спеціалізації. Міжгалузева фахова освіта стане запорукою стандартизації креативного управління містами та економікою. Це стосується усіх ланок здобуття освіти від дошкільної до вищої.

Більше того, міжгалузеве споріднене бачення шляхів вирішення задач має стати нормою світогляду, що передаватиметься із досвідом від покоління до покоління, тобто формуватиме якісно нове світобачення. Відповідно сформується нова генерація носіїв людського капіталу, що будуть мати доступ до різномірної інформації, матимуть змогу аналізувати її, раціонально оцінювати та приймати неупереджене рішення, використовуючи попередньо набутий досвід. Така генерація, яка буде вихована здатною сприймати різномірну інформацію, матиме критичне мислення здатне вирізняти навмисне нав'язування стороннього, чужорідного світогляду.

Література:

1. Галасюк, В., Гужва, І. Креативна економіка: нова економічна епоха XXI ст. 2021. URL: https://creativeeconomy.center/wp-content/uploads/2021/12/2_5332503104040474153.pdf.
2. Weizsäcker, E., Wijkman, A. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet – A Report to the Club of Rome. 2018. URL: https://batrachos.com/sites/default/files/pictures/Books/Weizsacker_Wijkman_2018_Come%20on.pdf.

Sytnyk Yosyf, Doctor of Economics, Associate Professor

Lviv Polytechnic National University

Lviv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-16>

**MODEL OF FORMATION OF MANAGEMENT
SUBSYSTEM OF CORPORATE INTELLECTUAL
AND KNOWLEDGE ASSETS**

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПІДСИСТЕМИ
УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ЗНАННЄВИМИ
АКТИВАМИ ПІДПРИЄМСТВ**

Сучасний розвиток системи знань, зростання інтелектуального потенціалу підприємств та використання його інтелектуального капіталу можливі за умови ефективного менеджменту. Об'єктивна закономірність такого управління виникає через множинні варіанти розвитку подій з досягненням прогнозованих наслідків, коли можливість реалізації очікуваного сценарію без виконання належних заходів може прямувати до нуля. Для зростання ймовірності досягнення цілей з боку менеджменту підприємств потрібні довершені стимули й імпульси, які обмежать вплив непередбачених чинників, а отже, збільшать можливості настання бажаних подій. У теорії та практиці менеджменту впорядкований, цілеспрямований, контрольований вплив на виконання коротко- та довгострокових завдань, які поставив суб'єкт управління, еволюціонував у комплексний процес управління.

Аналізування наукових джерел щодо розвитку поняття «управління знаннями» свідчить про відсутність єдиного погляду щодо трактування зазначеної категорії серед дослідників з цієї проблематики, що, ймовірно, зумовлено багатогранністю такого процесу.

Найбільше наукових розбіжностей стосуються складових процесу управління знаннями підприємств, зокрема кількості та змістовності етапів такого управління.

Дефініцію «система управління знаннями» розуміємо як комплекс принципів, методів, засобів, множин інформації, людей і мережі їхніх взаємозв'язків, який дає змогу прийняти і реалізувати стратегії управління знаннями для досягнення цілей підприємства. Виокремлюють такі ключові підсистеми управління знаннями: формування знань; поширення знань; зберігання знань; використання знань.

Зважаючи на викладене, зазначимо, що управління знаннями є ключовим елементом сучасного процесу управління, який формує нові підходи до моделювання цілісної системи менеджменту на рівнях управління. Управління знаннями підприємства варто розглядати в декількох аспектах:

- по-перше, у центрі управління знаннями завжди перебуває людина – носій і творець знань, які вона генерує, поширює та застосовує через призму свого особистісного світогляду, ідеологічних переконань, цінностей, національних традицій та звичаїв, вмінь, інтуїції, власного рівня освіти, теоретичних надбань і практичного досвіду, професійних навичок та ділових і соціальних контактів;

- по-друге, управління знаннями є важливим інструментарієм щодо актуалізації потрібних знань для системи управління у теперішньому і майбутньому часі;

- по-третє, управління знаннями дає змогу на основі сучасних інформаційних технологій концентрувати увагу на потоках важливої інформації про внутрішнє і зовнішнє середовища підприємства, з метою її оброблення, систематизації та подальшого перетворення на організаційні знання для здобуття конкурентних переваг;

- по-четверте, процес упровадження управління знаннями та оцінювання його ефективності має ґрунтуватися на усвідомленні концептуальних положень і наукових підходів та гармонійно інтегруватися у системи менеджменту підприємств.

Результативний менеджмент капіталізації знань зобов'язаний передбачати граничний збіг ключових інтересів інтелектоносіїв та стратегічних цілей підприємства. Тому процес нагромадження потрібних і новітніх знань, їх трансфер та застосування є передумовою ефективного управління інтелектуальним потенціалом.

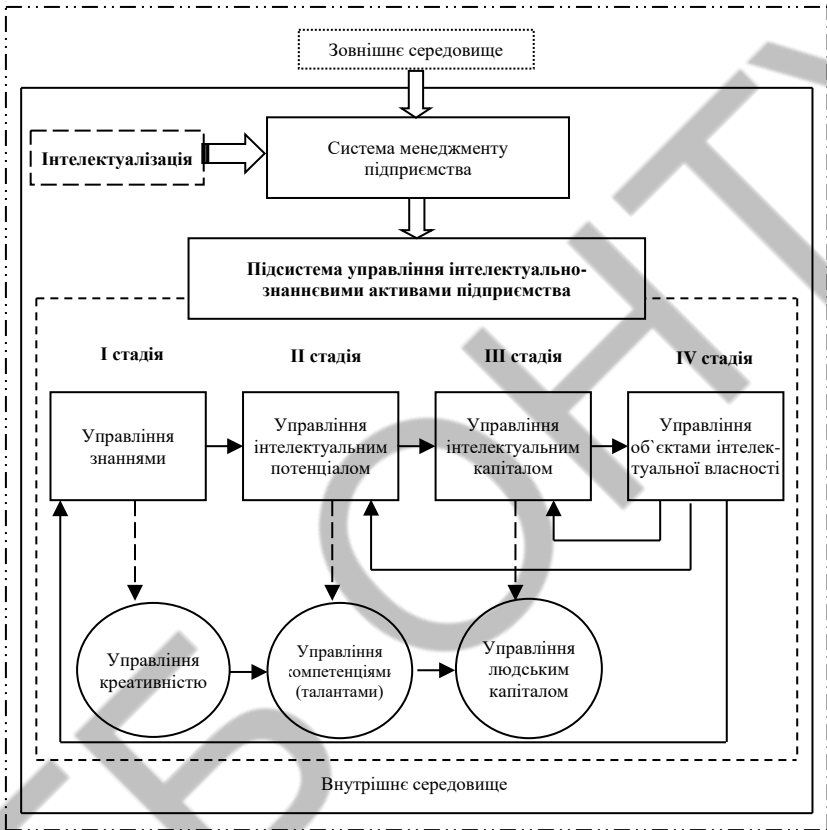
Результати наукових досліджень свідчать, що дослідники комплексно розглядали проблематику інтелектуально-знаннєвої складової розвитку підприємств за такими напрямками: формування стратегій і тактики управління інтелектуальним капіталом; концептуальні основи сучасної теорії людського капіталу; сутність і управління знаннями та інтелектуальним потенціалом; багатоаспектні процеси інтелектуалізації, соціалізації й гуманізації економічного зростання.

Проведене розгорнуте аналізування наукових напрацювань у сфері розвитку інтелектуальної складової підприємств підтверджує нашу гіпотезу про те, що першоджерелом розвитку підприємств в умовах сьогодення є інтелектуальні ресурси, що сконцентровані здебільшого у знаннях, досвіді, вміннях, мисленні та креативності інтелектоносіїв. А послідовне формування, відтворення та використання інтелектуально-знаннєвих активів у межах підприємств, потребує адекватного процесу інтелектуалізації їх менеджменту.

Створення системи знань підприємств відбувається під час взаємодії індивідуалізованих знань, умінь, досвіду, творчого підходу і доброї волі інтелектоносіїв та якісних управлінських дій. Які ґрунтуються на застосуванні в менеджменті ціннісних імперативів та новітніх ІКТ для забезпечення надходження, поширення потрібної й достовірної інформації із зовнішніх і внутрішніх джерел.

Формування інтелектуального потенціалу підприємств здійснюється через механізм, який забезпечує взаємодію особистісних і загальноорганізаційних інтелектознаннєвих ресурсів в умовах сприятливого внутрішнього середовища та динамічної інтелектуальної й управлінської активності, трансформуючи їх у

креативні управлінські, наукові, операційно-технологічні, продуктові та соціально-культурні рішення.

Рис. 1. Модель формування підсистеми управління інтелектуально-знаннєвими активами у системі менеджменту підприємства

Примітка. Умовні позначення: [---] – межі зовнішнього середовища; [ ] – межі внутрішнього середовища менеджменту; [---] – межі підсистеми менеджменту; —> – послідовність дій та регулювань між стадіями; ----> – синхронність дій на стадіях

Джерело: сформовано автором

Перетворення інтелектуального потенціалу на інтелектуальний капітал відбувається у ході формування та відтворення останнього. Цей процес залежить від взаємовпливу внутрішніх і зовнішніх факторів та якості ідентифікованого та сформованого інтелектуального потенціалу, що трансформується із форми ідей та концепцій, які генерують працівники, через різні виробничо-господарські та управлінські процеси, у прикладні надбання (інноваційні ринкові продукти), які можуть бути комерціалізовані.

Стосовно складових об'єкта управління, то аналізування в цьому аспекті дає змогу виокремити такі основні спільні та відмінні ознаки:

- по-перше, однаковими для більшості підсистем з позицій управлінських дій є процеси трансформації інтелектуально-знанневих активів (формування, трансфер, збереження, використання, моніторинг, аналізування);

- по-друге, відмінними з позицій управлінського впливу є елементний склад інтелектуально-знанневих активів, і це природно, адже вони перебувають на різних стадіях формування, між ними спостерігається певна структурна залежність.

З огляду на це, в контексті процесу інтелектуалізації менеджменту підприємств варто об'єднати різні, виокремлені у дослідженнях як самостійні підсистеми управління (знаннями, інтелектуальним потенціалом і капіталом, інтелектуальною власністю, креативністю, талантами, людським капіталом тощо) в єдину підсистему «управління інтелектуально-знанневими активами підприємств». Графічну модель формування такої підсистеми наведено на рис. 1.

PROBLEMS OF MANAGEMENT AND MARKETING IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

**Bahorka Mariia, Doctor of Economics,
Professor of Marketing Department,
Yurchenko Nataliy, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Marketing Department
Dnipro State Agrarian and Economic University
Dnipro, Ukraine**

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-17>

MARKETING RESERVES TO INCREASE THE COMPETITIVENESS OF THE ENTERPRISE

In modern conditions, both wholesale and retail enterprises face today's problems: constant changes in demand and prices, high risk, and at the same time make strategic decisions without deep marketing reasoning and analysis, without a marketing management system. The consequences of this may be unprofitable and instability of most commercial enterprises. We have identified and summarized the main shortcomings in the organization of marketing activities of most commercial enterprises, among which are the following:

1. Enterprises do not have a department that would be directly engaged in marketing activities, and the functions and tasks performed by employees of the enterprise are quite diverse and unevenly distributed among them. In our opinion, this is a very serious problem, because the effective work of the company as a whole is possible only with the efficient work of individual employees, and this is possible only in a clear division of responsibilities between employees.

2. Employees of the enterprise are guided in their activities by outdated management concepts, are not always sufficiently qualified and motivated.

3. The state of advertising for most companies is quite low.

4. Lack of a unified methodological approach to the implementation of the marketing management concept.

5. Lack of a well-established system of «feedback» with buyers of goods and services of the enterprise.

Therefore, we are convinced that most companies use only certain elements of marketing, which follow from the needs of their current sales activities.

For most commercial enterprises, there are threats that can lead to:

- to a critical state of the enterprise can lead or entry into the industry of a large number of competitors and a radical change in consumer tastes;

- restrictive policies of state bodies may lead to liquidation of the enterprise or its withdrawal from the industry, for example, increase of customs duties and fees, increase of transport tariffs, change of trade rules. In our opinion, marketing reserves are a set of tools with the help of which modern enterprises will be able to significantly improve the existing situation, accumulate internal opportunities and help implement effective development strategies.

At the same time, marketing reserves cannot be narrowed only to characterize the capabilities of the enterprise, but are part of a comprehensive marketing system based on the marketing concept of management, organization and implementation of effective marketing activities through marketing tools, research, collection and analysis, organization strategic planning and control of marketing activities. The basis of marketing reserves are groups of elements: marketing complex, marketing research and marketing analysis of information, tangible assets, human resources, qualified work of the marketing department.

It is important to enhance the marketing potential through personnel policy requires compliance with certain principles:

- the principle of professional skills and competence of staff;
- the principle of development, which provides for continuous training of staff in accordance with modern requirements for doing business;

- the principle of motivation, according to which the management of the trading company should encourage professional competition of staff, motivate the achievement of goals;
- the principle of attitude to staff as the main human capital to establish a system of motivational factors, taking into account the factor of individuality of each employee.

Adhering to certain principles, it can be argued that although personnel policy is not the only reserve of the enterprise, but its effectiveness and efficiency can ensure the prestige of work in the enterprise and increase its competitiveness.

In our opinion, increasing the competitiveness of the enterprise depends mainly on three factors: properly formed marketing tools, elements of organizational structure and management system. In this context, the organizational structure of marketing activities in the enterprise can be defined as a basic component of the organization on the basis of which marketing management will be carried out, ie – a set of services, departments, units, including employees engaged in various marketing activities. One of the main principles of marketing management is to bring the places of marketing decisions closer to the units where they are engaged in practical marketing. In order for the management system to be able to adapt to consumer demands, innovations, market conditions, it is necessary to create a marketing service at the enterprise. Any marketing organizational structure should be based on the following components and their interaction: functional features, location, products and consumer markets. We consider it necessary to pay attention to the fact that the extreme lack of reliable market information leads to high uncertainty in management decisions, and primary information is not collected and systematized. The primary task for the employees of the department will be to gather information in the right form and volume.

Kovalenko V.O. emphasizes that the attractiveness of a product does not provide sufficient guarantees for its sale. To do this, you need to inform consumers about its existence, to convince of its good quality and persuade them to purchase goods [2]. That is, consumers need complete information to understand the benefits of the product. From

this point, we want to draw attention to the importance of creating a CRM-system – customer relationship management as one of the main components of the marketing communications complex. We offer active use of the marketing communications system in a comprehensive marketing system. We insist that in modern conditions, special attention should be paid to the full use of the Internet resource. We offer marketing reserves that will help increase the competitiveness of the enterprise (Table 1).

Table 1

Suggestions for more efficient use of marketing reserves

Events	Characteristics
Creating a marketing organizational structure	In order to strengthen analytical work, strategic planning and sales promotion.
Creation of CRM-system and B2B and B2C systems	In order to manage relationships with customers and construction companies, the use of e-commerce
Formation of a permanent marketing information system	It will help the company to avoid strategic surprises, receive timely, complete and reliable information about the environment, build a positive reputation, promote more successful marketing and increase sales, the strategic planning department will include monitoring and audit services, public relations
Review contracts and implement a system of discounts	Refuse unprofitable deliveries and sales; introduce a system of discounts for regular customers.
Increasing employee interest in product sales	Motivation and incentive system for employees (bonuses, salary increases, interest on sales).
Active use of marketing communications system	Carry out a number of measures to intensify work on promotion on the Internet, site reconstruction, site distribution in search engines and other work.

Source: suggested by the authors

Without sufficient experience and strategic management tools to take into account the growing competition, instability and high level of uncertainty of the external environment, it is very difficult for companies to ensure efficiency and high level of competitiveness in the market. In this context, it is necessary to understand that in the system of market economic relations, as a result of a number of inherent features of enterprises it is difficult to adapt to changes in the business environment. Given this fact, the introduction of a marketing approach in the practice of commercial enterprises is a reserve for improving the efficiency of existing resource potential, and especially marketing to ensure its competitiveness and sustainable development.

The main areas of search for reserves to increase competitiveness are: resource, organizational, technological and marketing potential – the degree of customer satisfaction with products, strengthening human resources, focus on innovation, competitive potential and effectiveness of strategy for a particular market segment.

References:

1. Yamnenko G.Ye. (2012) Reserves to increase the competitiveness of the enterprise. *Formation of a market economy*, no. 27, pp. 125–133.
2. Kovalenko V.O. (2013) Development of measures to increase the competitiveness of the enterprise in modern conditions. *Business Economics*, no. 2, pp. 514–518.

**Kirsanova Viktoriia, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**

Yankovska Olha, Postgraduate Student

Odessa Polytechnic National University

Odessa, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-18>

INTEGRATED REPORTING IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

ІНТЕГРОВАНА ЗВІТНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Вплив глобалізації сприяє трансформації поглядів та вимог стосовно структури й елементів звітності підприємства. В сучасних умовах виникає потреба використання звітності нового формату, базисом якої є принципи сталого розвитку та положення соціальної відповідальності, урахування триєдиних компонент: економічних, соціальних й екологічних. У якості інформаційного забезпечення концептуальних засад сталого розвитку в контексті глобалізації виступає інтегрований звіт. Відповідно актуальність його створення та оприлюднення диктується вимогами часу.

Науковці під час наведення визначення поняття «інтегрована звітність» використовують різноманітні підходи. Наведемо та охарактеризуємо деякі з них.

Інтегрована звітність – спосіб досягнення більш узгодженої системи корпоративної звітності, що задовольняє потребу в єдиному звіті та забезпечує більш повне уявлення про здатність організацій створювати вартість [2, с. 60].

О.І. Лугова використовує у визначенні критерій «спосіб» та відмічає корисність такої звітності та відповідність сучасним тенденціям.

Інтегрована звітність – нова модель корпоративної звітності, в основу якої покладено концепцію інтегрованого мислення, що

припускає взаємозв'язок фінансової та управлінської звітності, звітів про корпоративне управління і винагороди та звітів щодо стійкого розвитку [3, с. 256].

О.І. Малишкін, В.М. Хижняк, С.В. Федорченко використовують у визначенні критерій «нова модель корпоративної звітності» та перераховують імовірний перелік звітності, що може бути інформаційною базою для неї. Також вони вказують, що інтегрована звітність орієнтована на майбутнє, її курс саме стратегічний.

Інтегрована звітність – новий вид звітності, яка розкриває інформацію підприємства в економічному розрізі щодо фінансових, екологічних, соціальних, виробничих та управлінських показників і цілісно відображає його стратегії, ризики, стійкість бізнес-моделі, та яка призначена для задоволення інформаційних потреб усіх стейкхолдерів підприємства, зокрема інвесторів [1, с. 153].

О.М. Костенко, О.В. Кравченко, Н.В. Овчарова, Ж.А. Олексіч, А.В. Дмитренко використовують у своєму визначенні критерій «новий вид звітності» та зазначають, що вона є одним з базових напрямів звітування суб'єктів господарської діяльності. Вважаємо, що їх визначення є найбільш змістовним та повним.

У світовій практиці інтегрована звітність розділяється за певними ознаками. Роздивимось класифікацію інтегрованої звітності (рис. 1). За періодичністю вона буває річна і проміжна. Річна звітність складається за підсумками року або 2 років, проміжна – за півріччя чи квартал.

За цільовим призначенням інтегрована звітність буває внутрішня і зовнішня. Внутрішня використовується керівництвом та персоналом підприємства, наприклад, під час прийняття управлінських рішень, а зовнішня – призначена для всіх стейкхолдерів. Внутрішня інтегрована звітність також допоможе працівникам підприємства ознайомитися з стратегіями установи та краще зрозуміти бізнес-модель, що обрана.

За сферами застосування ресурсів поділяється на фінансову, промислову, екологічну, інноваційну, соціальну. Фінансова –

засоби, що надані інвесторами чи кредиторами на довгострокову перспективу. Промислова – засоби виробництва, що використовуються у операційній діяльності. Екологічна (природна) – природні ресурси (поновлювальні або ні), що задіяні у діяльності організації. Інноваційна (інтелектуальна) – нематеріальні активи (що ідентифікуються або ні), що є джерелом інтелектуальної власності. Соціальна – репутація суб'єкта господарювання; соціальні зв'язки із стейкхолдерами, які є джерелом отримання вигоди. Крім запропонованих, виділяють ще людську, що включає сукупність знань і вмінь, досвіду й кваліфікації персоналу, здатність до ініціативного й інноваційного мислення. Вважаємо, що цю складову можна розглядати разом з інноваційною (інтелектуальною).

Рис. 1. Класифікація інтегрованої звітності

Джерело: систематизовано авторами на підставі [4; 5]

Інтегрована звітність повинна бути одночасно достовірною, інформативною, гнучкою і зручною відповідно до потреб та запитів стейкхолдерів, зрозумілою, дозволяти систематизувати різноманітні дані, враховувати особливості господарської діяльності установи. Дотримання цих вимог сприятиме підвищенню якості та цінності відповідного звіту для груп впливу за рахунок представлення надійних даних і транспарентного менеджменту підприємством.

Інтегрована звітність впливає на якість корпоративного менеджменту, оскільки виступає ключовим елементом, ефективним інструментом та інформаційною базою під час прийняття рішень. Також дозволяє прогнозувати грошові потоки компанії та підтримати плідну тривалу співпрацю із зацікавленими особами. Оприлюднення інтегрованої звітності дозволяє полегшити залучення талановитих компетентних кадрів до штату організації, отримати конкурентні переваги завдяки гармонізації бізнесу і навіть вийти на нові ринки.

Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси, науково-технічний прогрес, стрімкий розвиток технологій, діджиталізація впливають на традиційні системи менеджменту, обліку, аналізу та аудиту і трансформують їх. Звітність високої якості має вирішальне значення під час створення оптимального інвестиційного клімату і залученні інвестицій, зміцнення стабільності та ліквідності підприємства, зменшення ризиків, зростання довіри зацікавлених осіб та прибутковості. Саме тому необхідно імплементувати у вітчизняну практику світовий досвід, особливо інтегроване звітування.

Література:

1. Костенко О.М., Кравченко О.В., Овчарова Н.В., Олексіч Ж.А., Дмитренко А.В. Інтегрована звітність у процесі прийняття інвестиційних рішень: бібліометричний аналіз наукового ландшафту. *Agricultural and resource economics*. 2021. Vol. 7. № 2. Р. 141–159.
2. Лугова О.І. Overview of the implementation of integrated reporting around the world. *Modern economics*. 2021. № 27. С. 60–68.
3. Малишкін О.І., Хижняк В.М., Федорченко С.В. Аналіз практики інтегрованого звітування компаній України. *Challenges in science of nowadays: 7 International scientific and practical conference*. InterConf. № 3 (36). November 26-28, 2020. Washington, USA: EnDeavours Publisher, 2020. С. 255–262.
4. Мартынова Т.А., Рыбьянцева М.С. Теоретико-методические основы формирования интегрированной отчетности. *Проблемы учета и права в современной России* / за ред. Г.И. Алексеевой, Е.Н. Домбровской, А.Н. Приженниковой. Москва : РУСАЙНС, 2017. С. 52–61.

5. Рыбьянцева М.С., Храмова В. Е. Интегрированная отчётность как основа повышения существенности учётной информации. *Научный журнал КубГАУ*. 2016. № 120 (06). С. 1–21.

**Kolesnyk Maksym, Ph.D in Economics,
Associate Professor**

**Kryvytska Nataliia, Ph.D in Economics,
Associate Professor**

Syla Marija, Student

*National Aviation University
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-19>

INNOVATION INFLUENCE ON BUSINESS PROCESSES IN INTERNATIONAL MARKET ENTRY STRATEGIES

Modern enterprises in external economic activity must constantly improve the organization of their activities (both marketing and management), as they have to compete in global markets. At the same time, increasing the competitiveness of goods by innovative methods often provokes instability in the existing markets.

The relevance of this issue is exacerbated by changes in the external environment. What is meant here is the fact that competitors from external markets for enterprises subsequently, if they succeed, become competitors of the globalized market, when the chances of survival with competitive products will be less. Thus, asking the tasks, it can be noted that, on the one hand, marketing should ensure the appropriateness of the goods to the requirements of the consumer, while management should ensure the implementation of this process in the aspect of achieving the market goals and minimizing of costs of business. Therefore, a relevant and effective approach to improving the quality

of enterprise management is the management of business processes of the enterprise.

Let's specify that the economic activity of enterprises is a complex process, so today there is no unified approach to the definition of the concept of business process. Let's specify that business process is, as a rule, a set of interconnected activities and functions required to produce a certain result, which is valuable for external or internal consumer [1].

Consequently, in this case, its internal environment and its continuation of its structure in the form of "sales channels" form a single "economic system". In this case, the interaction of these components can be defined by different ways (studied, for example, by institutional theory) of management of sales channels: hierarchical (obtaining in different ways the right of ownership over intermediary enterprises), or contractual (application of market instruments).

Let's specify that the main advantage of management of business processes in foreign economic activity of economic system (enterprise and their sales channels) is a clear understanding and control of enterprise management of all aspects of effective formation of consumer value in enterprise goods in international markets.

In doing so, also: 1) business process modeling is a comprehensive answer to questions concerning the improvement of enterprise activities and increasing its competitiveness; 2) the management of the enterprise, who has implemented this methodology, will have the information, which will allow to improve his enterprise and predict its future at the foreign markets.

Such expanded management of business processes with complex modeling in their structure of sales channels should realize the requirement of holistic business management, and thus ensure its sustainability, safety and efficiency.

It should be clarified that in scientific and periodicals, as a rule, consider business processes in the internal environment. But this is not a manifestation of a comprehensive approach in the analysis and modeling of the economic activity of enterprises in a market economy. For example, modern economic thought does not consider the enterprise as a set of assets, but considers the enterprise as a holistic

market organization, an essential characteristic of which is its marketing power [2], which is an important task for the enterprise. Consequently, strategic analysis and business process management in modern conditions should not end with the internal environment of the enterprise, but extend into the external international environment of the enterprise (for example, control of sales conditions in the sales channel in international marketing).

In this case the general methodology of business process management requires: firstly, identification of its components at a qualitative level of knowledge; secondly, formalization (giving a form). This is important when modeling business processes, as modeling is the cognition and display, as well as research of any phenomena, processes or objects by building and analyzing the behavior of their models.

Modeling of business processes should be systematic, as it should cover many aspects of the company's activities under complex conditions:

- rapid adaptation of the organizational structure;
- optimization of functions of subdivisions and employees;
- redistribution of rights and responsibilities of both company managers and subsequent participants in the company;
- changes in internal regulatory documents and the technology of operations with the requirements of international markets.

Here we clarify that each business process model should reflect the structure of business processes of the organization, the details of their implementation and the sequence of document flow, which becomes important in the issue of ensuring managerial control in innovative activities.

In this case the relevance of process approach in modeling of business processes is that this approach allows you to consolidate the existing functions in the enterprise, not only for specific structural units, but also for specific specialists.

As is known, there is no single approach in modeling of business processes, which would systematically ensure that all necessary aspects for all aspects of changes in the market environment are taken into account.

Of course, business processes will change depending on the type of innovative activity. At the same time, main types of innovation activities are:

- preparation and organization of production, covering the acquisition of production equipment and tools, changes in them, as well as in the procedures, methods and standards of production and quality control necessary to create a new technological process;

- preliminary production developments, including product and technological process modifications, personnel retraining for the application of new technologies and equipment;

- marketing of new products, which involves activities related to the release of new products to the market, including preliminary market research, product adaptation to different markets, advertising campaign;

- acquisition of technology from outside in the form of patents, licenses, know-how, trademarks, designs, models and services of technological content;

- the acquisition of materialized technology – machinery and equipment, in terms of their technological content associated with the introduction of product or process innovations into an innovative enterprise;

- production design, including the preparation of plans and drawings to define production procedures, technical specifications.

The profit received from the implementation of the innovation can be used in various directions. The entrepreneur's profit from the implementation of innovation directly corresponds to the main goal of any commercial organization. Profit serves as an incentive for the entrepreneur to introduce new innovations; encourages him to constantly study demand, improve the organization of marketing activities, and apply modern methods of financial management. All this together constitutes the content of the stimulating function of innovation [3].

As a result, we can summarize that in the analysis of modern business processes in innovative activities it is important to focus on the following aspects:

1) it is necessary to clearly understand the essence of the business process;

2) modeling a business process is important for its management [however existing notations allow not fully describe the business processes themselves, which should be taken into account by a manager];

3) three aspects of business process management can be considered in innovative activity:

a) using innovative methods for modeling business processes;

b) modeling new business processes by standard notations;

c) modeling new business processes by new methods.

Transition from export marketing to international (or global) marketing with a high degree of prospect there will be a necessity for modeling of business processes of the third [«c»] type (business process management in innovative activity). This statement is justified by system properties of constantly arising international innovative markets.

References:

1. Opys biznes-protsesiv kompanii. Komu, navishcho i yak? [Description of business processes of the company. To whom, now and then?]. URL: <https://gc.ua/uk/opis-biznes-procesiv-kompani%D1%97-komu-navi-shho-i-yak>.

2. Tyrol Zhan (2000) Rinky y rinochnaia vlast: V 2-kh t [Markets and market power: In 2 volumes.]. Spb.: Ekonomycheskaia shkola, no. 2. 450 p.

3. Ushakov G.V. (2014) Innovative activity of small enterprises, 132 p.

**Kordzaia Natela, Doctor of Economics,
Associate Professor**

*Odesa National University of Technology
Odesa, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-20>

**GENDER DISCRIMINATION
IN UKRAINIAN ADVERTISING: CURRENT STATE
AND REGULATION ATTEMPTS**

**ДИСКРИМІНАЦІЯ ЗА ОЗНАКАМИ СТАТІ
В УКРАЇНСЬКІЙ РЕКЛАМІ: СУЧАСНИЙ СТАН
ТА СПРОБИ РЕГУЛЮВАННЯ**

Реклама є постійним супутником людини. Характер реклами, її зміст і форма щоденно і масово впливають на мільярди потенційних споживачів, сприяючи формуванню не тільки купівельних переваг, але й соціальних відносин.

Останнім часом у вітчизняній рекламі, судячи зі всього, у якості інноваційного креативу, стала з'являтися все більша кількість дискримінаційних меседжів загалом, й сексизького характеру (гендерна нерівність або дискримінація за ознакою статі) зокрема.

Актуальною проблемою сьогодні стає виявлення розбіжностей, що виникають у свідомості споживачів у процесі зіткнення різних гендерних образів, що транслюються в рекламних повідомленнях, з образами-стереотипами, що склалися в реальному житті [1].

У рамках активної участі України у Конвенції ООН із ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок, а також Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом та інших міжнародних документах протидія дискримінації за ознакою статі має бути передбачена на законодавчому рівні [2].

Таким чином, у 2021 р. було прийнято, а 08.01.2022 р. – введено у дію Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» щодо протидії дискримінації за ознакою статі» [3; 4].

Таким чином, згідно новому закону, реклама є дискримінаційною, якщо що вміщує чи використовує твердження та/або зображення, які є дискримінаційними за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками щодо особи та/або групи осіб».

Поняття «дискримінація» не нове в законодавстві України [5].

Дискримінація, згідно з Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», – це ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обгрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [6].

Згідно даному закону, дискримінаційна реклама за ознакою статі визначається як реклама, що [7]:

- містить твердження та/або зображення щодо інтелектуальної, фізичної, соціальної чи іншої переваги однієї статі над іншою та/або щодо стереотипності ролі чоловіка та жінки, що пропагує принизливе та зневажливе ставлення;
- принижує гідність людини за ознакою статі;
- демонструє насильство за ознакою статі;
- використовує зображення тіла людини (частини тіла) виключно як сексуального об'єкта з метою привернення уваги споживача та/або посилення (слова, звуки, зображення) на сексуальні стосунки, що не стосуються рекламованого продукту чи способу його споживання». Тут важливо звернути увагу, що мова не йде про дискримінацію тільки щодо жінок, оскільки

«стать» є жіноча і чоловіча, та є окремі кейси, коли зображення чоловіка в рекламі було визнано дискримінаційним.

Відповідно новому закону забороняється показувати будь-яку перевагу однієї статі над іншою, стереотипні ролі чоловіка й жінки, насильство за ознакою статі, об'єктивізацію тіла людини. Також не можна допускати розміщення реклами, яка має натяки (у формі слів, звуків або зображень) на секс, якщо він не стосується продукту, що рекламується [2].

Відповідальність за дискримінаційну рекламу несе рекламодавець, виробник та розповсюджувач реклами [8].

Споживачі, яким було завдано шкоди такою дискримінаційною рекламою, мають право на відшкодування відповідно до законодавства України. Звертатися з позовом до суду в інтересах споживачів реклами зможуть також об'єднання громадян та об'єднання підприємств у галузі реклами [9].

На сьогодні, в Україні є щонайменше п'ять інституцій, до яких можна звернутися зі скаргою на дискримінаційну рекламу [10].

1. Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба України) – орган, уповноважений накладати штрафи або ухвалювати рішення про зняття чи зупинення розповсюдження подібної реклами.

2. Індустріальний гендерний комітет з реклами – орган, що перевіряє дотримання рекламодавцями стандарту щодо заборони дискримінаційної реклами за ознакою статі. Він також розглядає скарги і направляє до Держпродспоживслужби власні.

3. Управління з питань дотримання прав дитини, недискримінації та гендерної рівності секретаріату Уповноваженого Верховної Ради.

4. Національна рада з питань телебачення і радіомовлення – орган, що приймає скарги на дискримінаційну рекламу за ознакою статі на телебаченні або радіо. Може накладати санкції: від анулювання ліцензії телеканалу (за позовом Нацради) – до значних штрафів (від 5% загальної суми ліцензійного збору).

5. Ліга захисту прав жінок «Гармонія рівних».

У разі порушення вимог закону, штраф, який сплачується винуватцем до державного бюджету складає десятикратний розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на момент вчинення порушення (на сьогодні це 65 тис. грн) [4]. Якщо вартість реклами не вдається встановити, то рекламодавця можуть оштрафувати до 1700 гривень. Публічне спростування дискримінаційної реклами може відбуватися добровільно або за рішенням суду [2].

Підсумовуючи усе вищезгадане, можна говорити про те, що у рамках інтеграції у цивілізоване європейське суспільство, Україна зробила величезний крок, ввівши у дію Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про рекламу» щодо протидії дискримінації за ознакою статі». У законі прописані визначення відповідної термінології та наводяться процедури контролю за виконанням закону. Крім того, на сьогодні в країні існує достатня кількість досить потужних організацій, до яких можна звернутися зі скаргою на дискримінаційну рекламу загалом, й дискримінаційну рекламу за ознакою статі зокрема.

Література:

1. Согорін А.А. Вплив реклами на норми і гендерні стереотипи споживачів. *Габітус*. 2018. Вип. 6. С. 110–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2018_6_21.
2. В Україні запровадять покарання за сексистську рекламу. URL: <https://www.wonderzine.com.ua/wonderzine/life/news/7087-v-ukrayini-zaprovadyat-pokarannya-za-seksistsku-reklamu>.
3. Брагін О. Дискримінація за ознакою статі в рекламі, як буде далі?, 02.12.2021, URL: <https://eba.com.ua/dyskryminatsiya-za-oznakoyu-stati-v-reklamami-yak-bude-dali>.
4. Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про рекламу” щодо протидії дискримінації за ознакою статі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1750-20#Text>.
5. Смородина А. Визначення дискримінаційної реклами за ознакою статі. URL: <https://blog.liga.net/user/asmorodyna/article/42292>.
6. Законом України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.

7. Визначення дискримінаційної реклами за ознакою статі. URL: <https://sk.ua/uk/publications-uk/viznachennya-diskriminatsiinoi-reklami>.

8. Заборона дискримінації за ознакою статі в рекламі, 03.02.2022. URL: <https://porady.org.ua/zaborona-dyskryminatsiyi-za-oznakoju-stati-v-reklami>.

9. Кознова О., Дискримінаційна реклама за ознакою статі під заборону 05.01.2022. URL: https://biz.ligazakon.net/news/208545_diskrimnatsyna-reklama-za-oznakoju-stat-pd-zaboronoyu-zakon-nabuva-chinnost-8-schnya.

10. Антирейтинг сексизму в рекламі: як компанії продають себе і жінок. URL: <https://tmcinfo.com.ua/hender/2020/11/19/antyrejtynh-seksyzmu-v-reklami-yak-kompaniji-prodayut-sebe-i-zhinok>.

REGIONAL ECONOMY AND CROSS-BORDER COOPERATION

Monynets Vasyl, Postgraduate Student

*State Institution SI “Institute of Regional Research
named after M.I. Dolishniy of the NAS of Ukraine”*

Lviv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-21>

TRANSFORMATION OF REGIONAL ECONOMIC POLICY OF UKRAINE UNDER CONDITIONS OF MARTIAL LAW

ТРАНСФОРМАЦІЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна в Україні спричинила величезну гуманітарну кризу, руйнування економіки держави, проблеми на товарних ринках, переривання фінансових потоків, переміщення людей і значні руйнації житла та інфраструктури. У більшості регіонів велика кількість біженців спричинила навантаження на різні сфери діяльності. Порушення ланцюгів поставок і фінансових мереж, зростання цін на продукти харчування та енергоносії, а також підвищене сприйняття ризиків інвесторами негативно вплинуть на регіональне зростання, посиливши бідність, створюючи продовольчу небезпеку. Наростання політичної невизначеності може створити фрагментацію мереж торгівлі та надходження іноземних інвестицій, які відігравали фундаментальну роль у скорочення бідності, стабільності цін, а також енергетичній та продовольчій безпеці.

Як продовження заходів, які спричинені російською військовою агресією, Указом Президента України воєнний стан в Україні продовжено до 23 серпня 2022 р. [1]. Воєнний стан делегував органам публічної влади та військовому командуванню повноваження, які дозволять усунути загрози, створені збройною агресією та захистити незалежність держави, її територіальну цілісність. Зазначений правовий режим передбачає відповідні дії щодо належного функціонування економічної системи держави [2]. Звідси постають питання щодо змін у економічній політиці у воєнний період, в т. ч. на регіональному рівні.

Державна економічна політика по своїй сутності має забезпечити формування та досягнення (на основі відповідної програми) економічних цілей держави, які дозволяють вирішення завдань економічного розвитку відповідно до інтересів країни [3]. Регіональний складник державної політики матиме свої особливості, враховуючи загальну військово-політичну та соціально-економічну ситуацію на різних територіях.

У період військового стану регіональну економічну політику має бути переорієнтовано на підтримання дієздатного соціально-економічного стану регіонів, які не є тимчасово окупованими; стабілізації рівня життя населення та гарантування соціальних стандартів (в т. ч. для внутрішньо переміщених осіб); використання наявного потенціалу регіонів; забезпечення роботи органів публічної влади, організації подальшої роботи переміщених підприємств, установ, організацій; стабілізування рівня безробіття; перенаправлення наявної робочої сили на актуальні сектори господарства; підтримання підприємницької діяльності.

Війна суттєво впливає на регіональну економіку через великі та непередбачувані зміни в русі людей і товарів, що призводить до серйозних соціальних наслідків. Подолання багатьох побічних ефектів конфлікту, включаючи перебої на ринку товарів, відсутність продовольчої безпеки та підвищену нестабільність фінансових ринків потребуватиме вичерпного списку пріоритетів політики, що на регіональному рівні охоплює додатково сферу

освіти, охорону здоров'я, системи безпеки та інші основні послуги. Потрібні узгоджені зусилля для розміщення біженців, задоволення їхніх основних потреб та сприяння інтеграції в приймаючі громади. Належним чином сформована політика системи безпеки може захистити вразливі групи від підвищення споживчих цін. Щоб задовольнити підвищені локальні потреби та компенсувати шкоду, завдану довгостроковому зростанню, необхідні кардинальні реформи для покращення регіонального бізнес-клімату, зміцнення людського капіталу та підвищення продуктивності.

Безпосереднім пріоритетом є підтримка зусиль з надання гуманітарної допомоги на рівні регіонів. Важливим стає розробка регіонального підходу для справедливого розподілу житлової площі та можливе поселення внутрішньо переміщених осіб (ВПО) через конфлікт [4]. Можливо покращити економічні результати на основі залучення грантів, а не позик та узгодивши міжнародну підтримку з інтересами України [5].

Регіональні органи державної влади повинні розширити та зміцнити системи соціального захисту, щоб пом'якшити вплив підвищення цін на продукти харчування та енергоносії, захищаючи важливі послуги (охорона здоров'я, освіта). Необхідно уникати неефективної політики, такої як енергетичні субсидії, контроль цін та експортні квоти. Щоб зберегти фіскальний простір, підтримка може бути спрямована на найуразливіші верстви населення. Експортери сировинних товарів, які зазнають додаткових фінансових надходжень, можуть інвестувати ці прибутки в захист і покращення людського капіталу та прискорення реформ ділового клімату.

У найближчій перспективі необхідно докласти зусиль щодо енергетичної безпеки у напрямках підвищення енергоефективності та диверсифікації джерел імпорту енергії. Останнє вимагатиме значних інвестицій в інфраструктуру (трубопроводи та термінали рідкого природного газу) [4]. У довгостроковій перспективі необхідне прискорення переходу до низьковуглецевих джерел енергії, заохочуючи інвестиції у відновлювані джерела енергії.

Торговельні обмеження на продовольчі товари посилюють коливання глобальних цін на продукти харчування та їх вплив на бідність, тому доцільним буде фінансова підтримка домогосподарств. Заходи політики щодо підвищення продуктивності підприємців можуть також включати цільову підтримку виробників у подоланні зростання цін на сировину та інвестиції, спрямовані на просування систем сільського господарства. Удосконалення ланцюгів поставок для зменшення втрат продовольства після збирання посівів при цьому, покращення зв'язку виробництва зі споживанням також буде ключовим. Важливим є створення різноманітних додаткових маршрутів і розширення пропускну здатності на транспортних мережах.

Підвищення рівня зайнятості у воєнний час може бути забезпечено мобільністю робочої сили, що дозволить зміцнити її адаптивність, підвищить конкурентоспроможність та ефективне використання. Трудова мобільність має забезпечити успішне функціонування підприємств, розташованих поза зоною бойових дій та переміщених із небезпечних територій.

Отже, проблематика трансформації регіональної економічної політики України в умовах воєнного стану є вкрай актуальною, адже наша країна опинилася в безпрецедентній кризі соціально-економічної сфери, що породжена війною. В період дії воєнного стану питання, які необхідно вирішити на регіональному рівні в економічній системі, мають бути сформовані у напрямках підтримання економічної дієздатності регіонів; забезпечення певного прийняттого рівня життя на неокупованих територіях, забезпечення основними соціально важливими публічними послугами у сфері соціального захисту та житлово-комунального господарства; стабілізації рівня безробіття; організації роботи переміщених підприємств, установ та суб'єктів підприємницької діяльності; нарощування мобільності робочої сили; регулювання цінової політики; гарантування продовольчої безпеки на основі постачання та випуску товарів першої необхідності відновлення логістичних ланцюгів, громадського транспорту та функціонування пошкоджених інфраструктурних об'єктів.

Література:

1. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 17.05.2022 р. № 341/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341/2022#n2>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю.П. Сурмін, В.Д. Бакуменко, А.М. Михненко та ін. ; за ред. Ю.В. Ковбасюка, В.П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
4. Interim Report March 2022: Economic and Social Impacts and Policy Implications of the War in Ukraine. OECD Economic Outlook. Paris, 2022. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/4181d61b-en/index.html?itemId=/content/publication/4181d61b-en>.
5. Becker T. et al. A Blueprint for the Reconstruction of Ukraine. CEPR Rapid Response Economics, Center for Economic Policy Research, London, 2022. 31 p.

ENVIRONMENTAL ECONOMICS AND MODERN ENVIRONMENTAL ISSUES

**Galushkina Tetiana, Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of Green Economy,
Merited Economist of Ukraine**

Afanasieva Olha, Graduate Student

*State Ecological Academy
of Postgraduate Education and Management*

Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-22>

UKRAINE'S EUROPEAN INTEGRATION UNDER THE GREEN SCENARIO: PRIORITIES AND CURRENT CHALLENGES

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ЗА ЗЕЛЕНИМ СЦЕНАРИЄМ: ПЕРШОЧЕРГОВІ ЗАВДАННЯ ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Перебіг останніх подій, з усією очевидністю, доводить беззаперечну цінність демократичних принципів, на основі яких існує весь цивілізований світ, тому євроінтеграційний поступ України набуває пріоритетного статусу для повоєнної відбудови і подальшого розвитку держави.

Підвалини встановлення відносин між Україною і ЄС були закладені ще на початку 90-х років. У 1994 р. був підписаний базовий документ – Угода про партнерство і співробітництво, яка містить норми, що регулюють основи взаємин між Україною і Європейським Союзом. Як зазначено в «Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу», затвердженої Указом Президента України від 11 червня 1998 року, «національні

інтереси України потребують утвердження України як впливової європейської держави, повноправного члена ЄС». Саме тому, Україна прагне ввійти в європейський простір, а також стати активним учасником у діалозі з ЄС. Членство України у Раді Європи є важливим чинником інтеграції країни у єдиний європейський правовий простір шляхом приведення національного законодавства у відповідність до норм організації.

Забезпечення ефективності і прискорення економічного повоєнного відновлення може бути досягнуто на засадах принципів зеленого зростання [2–6]. Це неможливо без усунення і упередження екологічних загроз і, в першу чергу тих, які несуть небезпеку транскордонних впливів. «Сторони розвивають і зміцнюють співробітництво з питань охорони навколишнього середовища й, таким чином, сприяють реалізації довгострокових цілей сталого розвитку і зеленої економіки (*Стаття 360, гл. 6 Угоди Україна-ЄС*)».

Глобальні виклики та міжнародні ініціативи в напрямі запровадження Європейського Зеленого Курсу (ЄЗК), проголошеного ЮНЕП ще в 2009 р. [2], за останній час, стають дедалі активним імпульсом для орієнтації державної політики України на поступ до зеленого переходу в напрямі забезпечення її кліматичної нейтральності. Означений контент був ключовим для обговорення в діалозі високого рівня між Україною та ЄС, що відбувся наприкінці вересня 2021 року. Спільні домовленості щодо зеленого фінансування, за міжнародних стандартів політики декарбонізації до 2030 року, засвідчили спільну зацікавленість приєднання України до реалізації Європейського Зеленого Курсу, але війна з РФ порушила ці масштабні плани. Наразі, Україна опинилася в критичному економічному та екологічному колапсі внаслідок воєнної агресії з боку Росії. За останніми офіційними оцінками, загальні прямі та непрямі втрати України через війну становлять 500–600 мільярдів доларів. Однак, політичний курс України на забезпечення подальшої динаміки розпочатих реформ дозволить їй переконати ЄС в серйозності своїх намірів щодо вступу до європейського простору.

Екскурс міжнародних документів свідчить, що на сьогодні, ЄС має низку досконалих інноваційних програм, які направлені на забезпечення озеленення економіки ЄС. Довгострокова стратегія України щодо інтеграції до ЄС означає поступове наближення до відповідних стандартів природоохоронного законодавства та забезпечення дієвості механізмів їх впровадження за «зеленим» сценарієм, оскільки процес приєднання до ЄС – це основний рушій модернізації екологічних стандартів та законодавства [6].

Оскільки пріоритетне місце в сучасному міжнародному співробітництві займає проблематика сталого розвитку, охорони навколишнього середовища та протидія глобальній зміні клімату, в умовах поширення глобалізаційних процесів, Україна повинна імплементувати майбутню післявоєнну стратегію відновлення розвитку економіки до європейських орієнтирів зеленого зростання. Отже, враховуючи тенденції сучасного етапу розвитку, зараз в Україні на експертному рівні повинно активно формуватись уточнення сценаріїв і цільових орієнтирів програмних документів розвитку країни в форматі відновлення її економічного потенціалу саме за європейським сценарієм. Одним з інноваційних інструментів, який може бути задіяний в Україні як ключовий в форматі післявоєнної відбудови економіки держави, є залік зовнішніх боргів в обмін на реалізацію природоохоронних заходів. Про ефективність використання цього механізму свідчать оцінки Організації Європейського Економічного Співробітництва та розвитку (ОЕСР), які базуються на практичному досвіді країн Центральної та Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії з низьким рівнем доходів, які успішно впродовж більш ніж 30-ти років, реалізують фінансові схеми по обміну зовнішнього боргу на заходи з охорони довкілля [7].

Враховуючи, що зараз в Україні спостерігається кризова ситуація внаслідок військових дій, у тому числі щодо стану довкілля, яка обмежує можливості щодо мобілізації фінансових ресурсів для здійснення природоохоронних інвестицій з державного бюджету, можна стверджувати, що цей фінансовий інструмент забезпечить не лише ефективну реструктуризацію

зовнішнього боргу України, а й посилить рівень екологічної та економічної спроможності нашої держави. За експертними оцінками, Україна може розраховувати на списання боргів під «природу» до 10 відсотків зовнішнього боргу.

Передумовами застосування цього інноваційного фінансового інструменту, на сьогодні, є декілька обставин. По-перше, наявність достатнього практичного досвіду в країнах ЄС та Східного партнерства, який свідчить про ефективність обміну зовнішніх боргів на впровадження природоохоронних заходів в країнах-боржниках.

По-друге, сучасні глобальні виклики стимулюють міжнародні інституції до поширення цього фінансового інструменту зеленої економіки в європейському просторі з метою перестороги та нівелювання екологічних ризиків на транскордонному рівні.

При цьому, безумовним імперативом суспільства має стати практична реалізація моделі сталого розвитку та зеленої економіки, що забезпечує інтегральне поєднання економічної ефективності, соціальної справедливості, ресурсної збалансованості та екобезпеки.

Література:

1. Охорона довкілля в Угоді асоціацію між Україною та ЄС. Доповідь Платформи громадянського суспільства Україна – ЄС, Брюсель, 18 травня, 2017р. 85 с.

2. Глобальный новый зеленый курс: Доклад Программы ООН по окружающей среде. ЮНЕП. 2009. URL: www.unep.org/greenconomy.

3. Галушкіна Т.П. «Зелений» вектор розвитку економіки України. *Економіст*. 2011. № 11, листопад. С. 4–7.

4. «Зелена» економіка крізь призму трансформаційних зрушень в Україні / Б.В. Буркинський, Т.П. Галушкіна, В.Є. Реутов. Одеса : НАН України, ШПРЕД, 2011. 348 с.

5. Галушкіна Т.П., Мусіна Л.О., Хумарова Н.І. Національна політика «зеленого» зростання в Україні. Одеса : ШПРЕД НАН України, 2012. 272 с.

6. Ідеологія «зеленого» зростання в системі національної економіки (теорія, інституційний базис, інструменти) : колект. монографія / Т.П. Галушкіна, Я.А. Жаліло, Л.Є. Купінець та інш. -НАН України,

Ин-т проблем ринку та екон.-екол. дослідж. Одеса : Грінь Д.С., 2014. 379 с.

7. Обмен «долги на окружающую среду» в странах с переходной экономикой: основные выводы и рекомендации: Доклад ОЕСР. OECD 2007. 82 с.

DEMOGRAPHICS, ECONOMICS AND SOCIAL POLICY IN THE CONDITIONS OF THE LABOR MARKET GLOBALIZATION

**Lanska Svitlana, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Department
of Theoretical and Applied Economics**

Ukrainian State Employment Service Training Institute

Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-23>

THE TRENDS OF TRANSFORMATION OF THE GLOBAL LABOR MARKET IN THE CONTEXT OF ECONOMY DIGITALIZATION

The modern global labor market is a complex and dynamic system, which is constantly determined by the influence of the spread of information and communication technologies. The consequences of this are changes in the structure of employment, the content of the labor process, as well as the transformation of social and labor relations, which is manifested in the formation of fundamentally new requirements for the level and quality of personnel training.

Many jobs today, and many more in the near future, will require specific skills – a combination of technological know-how, problem-solving, and critical thinking – as well as soft skills such as

perseverance, collaboration, and empathy. The days of staying in one job, or with one company, for decades are waning. In the gig economy, workers will likely have many gigs over the course of their careers, which means they will have to be lifelong learners [1, vii].

The pace of innovation will continue to grow, and it will be important for developing countries to make quick decisions in order to be competitive. To reap the benefits of new technologies and mitigate the most acute problems they pose, states will need to invest as soon as possible in their citizens, especially in education and health care, which are key components of human capital.

In order to predict the probable state of the labor market, given the growing trends in the digitalization of the economy, it is first necessary to clearly identify the main processes and trends that cause such changes and affect the transformation of economic and social relations.

The main trends causing changes in the labor market and general transformations in the scope of social and labor relations are:

- *technological progress, automation and robotization*, which significantly change the quality and quantity of available jobs. In most cases, companies redistribute their employees, providing them with more complex and valuable work for the company;

- *digitalization of personal space*, the gradual addition of familiar reality with digital, augmented or virtual reality. In particular, augmented reality is applied to workplaces in complex industries, shaping the new ways of working, communicating and collaborating in a company;

- *dissemination of cloud technologies and cloud computing*, which provides great opportunities for remote work and involvement of third-party contractors, provided they join a single system with the ability to monitor and control all processes [2, p. 39];

- *spread of the Internet of Things* (when special devices are used for real-time and remote control of many devices (things), for example, the concept of a smart home is widely used in the hotel business), as well as the *development of artificial intelligence systems*: robots, autonomous vehicles, computer vision, natural language processing,

virtual assistants and machine learning are more often used to provide benefits in retail, electricity, manufacturing, healthcare and education;

- *gig economy*: a radical change of the labor market, the nature of employment, which is characterized by a large number of short-term and temporary positions held by independent contractors, as well as permission to work remotely using digital platforms. Independent work allows people to work flexibly and more specialized, while increasing productivity. The gig economy also provides a potential job opportunity for previously excluded populations, in particular women, people with disabilities, the unemployed and those living in remote areas;

- *formation of a network society and network economy* (mesh economy): involves the elimination of various intermediaries in the registration or accounting of property rights to any property, in the conclusion of any agreements with tangible or intangible assets, which leads to significant changes in state and corporate bureaucracy. In addition, the need to go to the office on a stable schedule and work for one company is gradually disappearing [2, p. 40–41];

- *development of neurotechnologies, bio- and neurointerfaces* that allow you to quickly analyze and transmit information about the person's condition. Implantation of sensors that transmit data about the state of the body (for example, sugar levels, hormones, organ function) to your own smartphone or doctor. It is expected that these technologies will be enhanced by the development of neural interfaces that allow reading and interpreting brain signals, which could dramatically change society in the coming decades;

- *demographic changes*: with the exception of a small number of regions, the world's population is aging, putting pressure on business, social institutions and the economy. Increasing life expectancy affects business models, the ambitions of qualified employees and the cost of pensions. Employees of respectable age will be forced to learn new skills and work longer hours. Labor shortages in «aging economies» will drive automation and productivity gains [2, p. 43];

- *accelerating urbanization*: cities are becoming powerful drivers of jobs - according to UN forecasts, by 2050 the share of the world's population resides in urban areas will increase to 68% [3];

– *resource scarcity and climate change*: to meet the needs of depleted fossil fuels, extreme weather, rising sea levels and water scarcity, new jobs will be created in areas such as alternative energy production, new technologies, new product development, waste recycling and use of secondary resources;

– *greening*: the spread of environmental metaphors in business, requests for «greening» both «from below» (increasing the popularity of a healthy lifestyle, conscious consumption) and «from above» (implementation of various environmental government and industry policies and standards), a gradual transition to a more holistic understanding of the earth's ecosystem and the role played by humanity and the technologies it creates in the evolution of the biosphere;

– *increasing speed of change*: new technological solutions and social practices are emerging at an ever faster rate, which not only influences the above changes, but also sets the pace of renewal of the world around us – a pace for which most existing social institutions are not ready;

– *globalization* (economic, technological and cultural): according to most current estimates of the formation of digital employment has become possible due to globalization, as well as its strengthening through the active use of information and computer technology. Globalization increases the level of competition between representatives of innovative human capital and the requirements for it [2, p. 44].

The above reasons for the transformation of the social and labor sphere are the main factors in the transformation of the labor sector. New demo-economic realities, a new format of globalization of the modern economy, a new technological, network, digital, virtual reality determine the formation of a new social, labor reality, a new world economy in which people's livelihoods and behavior are radically changing. The demographic, globalization processes and technologies of Industry 4.0 are fundamentally changing the world of work, its institutions, organizational structures, labor market parameters and the emergence of new models of labor and employment [4, p. 6].

References:

1. The World Development Report (WDR) 2019: The Changing Nature of Work. URL : <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2019> (date of application: 21.05.2022).
2. Tsyfrova ekonomika: trendy, ryzyky ta sotsialni determinant (2000) [Digital economy: trends, risks and social determinants]. Tsentr Razumkova. URL : https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf (date of application: 21.05.2022).
3. Countries agree to accelerate action to fully implement historic plan on population and development, emphasising importance to achieve the Sustainable Development Goal . Department of Economic and Social Affairs. 1 April 2019, New York. URL : <https://www.un.org/development/desa/en/news/population/commission-on-population-and-development52.html> (date of application: 21.05.2022).
4. Kolot A., Herasymenko O. (2020) Sfera pratsi v umovakh hlobalnoi sotsioekonomichnoi realnosti 2020: vyklyky dlia Ukrainy [The sphere of practice in the minds of the global socio-economic reality 2020: wikis for Ukraine]. Kyiv, Fond im. Fridrikha Eberta. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/16344.pdf>.

**Levishchenko Olena, Candidate of Economic Science,
Associate Professor**

**Amelina Nataliia, Candidate of Economic Science,
Senior lecturer**

*National Transport University
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-24>

LABOR MIGRATION OF UKRAINIANS: INFLUENCE OF THE STATE OF WAR

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ: ВПЛИВ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Війна Росії проти України спровокувала найбільшу міграційну кризу в Європі з часів Другої світової війни. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) станом на початок травня 2022 року 5,6 млн. українців залишили рідну країну [1].

Достеменна оцінка міжкраїнного розподілу вимушених мігрантів з України наразі неможлива, оскільки мігранти змінюють свої плани та країну призначення, іноді навіть не реєструючись для тимчасового захисту, а використовують право перебування в країнах ЄС протягом 90 днів без реєстрації.

Розгортання воєнних дій змусили значну частину населення покинути своє постійне місце проживання: 22% змінили місце проживання в межах України, зокрема, серед населення віком 18–24 та 25–34 роки – відповідно 36% та 34%, за кордон змушені були виїхати 6% населення України [2].

Іншим соціальним і гуманітарним викликом розподілові наявної та потенційної робочої сили є внутрішнє переміщення. За оцінками Міжнародної організації з міграції (МОМ), за перший місяць війни, внутрішньо переміщеними особами в Україні стало 6,48 млн людей, серед яких суттєвою є частка найбільш соціально

вразливих груп [3]. На кінець травня 2022 ця цифра вже перевищує 7,1 млн осіб, але це не остаточні дані, так як ситуація в окремих регіонах країни постійно змінюється.

Воєнні дії на території України є руйнівним чинником для економіки й ринку праці. Реальні збитки важко оцінити. Жахи війни застали несподівано кожного з нас і внесли кардинальні зміни у життя. Понад половина працюючих українців опинилися без роботи, втративши роботу через вторгнення російських окупантів на нашу землю. Лише третина працює у звичайному режимі, кожен п'ятий – віддалено чи частково, і лише одиниці наших співвітчизників змогли знайти собі нову роботу.

За результатами дослідження групи Gradus Research, від початку воєнної агресії до 22 березня 2022 року в країні зупинили, уповільнили чи звузили свою діяльність 86% компаній, з яких: 48% працює частково чи майже не працює; працює, як і раніше, лише 13%. Тільки у незначній частки вітчизняного бізнесу (6%) обсяг збільшився, порівняно з довоєнним часом. У період війни в Україні відбулася галузева трансформація – як один зі способів забезпечення стійкості функціонування економіки: 16% досліджених підприємств трансформувалися повністю або частково; 21% перебувають у процесі галузевої трансформації; 16% долучилися до процесу трансформації. Звичайно, найпопулярнішими сферами діяльності бізнесу під час війни стали роздрібна торгівля харчовими й нехарчовими продуктами (24% підприємств, що взяли участь у дослідженні) [4].

Одним з інструментів регулювання ринку праці є визначення оптимальних механізмів регулювання мобільності робочої сили. Трудова мобільність є органічною ознакою робочої сили, що характеризує її готовність і здатність до зміни робочого місця під впливом об'єктивних і суб'єктивних причин. Політика ринку праці має бути двополярною та орієнтуватись як на внутрішній сегмент, так і зовнішній – вимушених переселенців за межі країни.

Як зазначають міграційні спеціалісти, вимушене зростання міграційних потоків до європейських країн може стати серйозним викликом як для українських мігрантів, так і для країн-

реципієнтів. Приплив мігрантів з інших країн у 2015–2016 рр. спричинив європейську міграційну кризу, наслідки якої не подолані дотепер [5].

Крім очевидних економічних проблем, в європейських країнах виник конфлікт цінностей. Цінності поваги до прав людини, доброзичливого ставлення і бажання допомогти людям, постраждалим від загроз безпеки життєдіяльності у себе на батьківщині, вступили у суперечність із цінностями збереження своїх власних культурних традицій, досягнутого рівня та способу життя. Особливо негативно вплинула неврегульована міграція.

Водночас, таке міграційне навантаження створює переваги для Європи, в якій давно спостерігається дисбаланс демографічної ситуації. Низька народжуваність, орієнтація на сім'ю з однією дитиною або взагалі *child-free family*, з одного боку, та старіння населення, підвищення якості й тривалості життя, з іншого, створюють для Європи значні демографічні та соціальні ризики. За цих обставин трудові мігранти могли би послабити демографічний тиск за рахунок заповнення певних ніш ринку праці (як низько-, так і висококваліфікованих сегментів), збільшення податків до бюджету країни – реципієнта, внеску до інноваційного розвитку економіки.

Але українські біженці – не трудові мігранти. Навіть після того, як вони почнуть отримувати дозволи на працевлаштування у європейських країнах, вони не спричинять значних змін на ринку праці. Близько 90% українців, що шукають прихистку за кордоном, – це жінки та діти. Чоловіки переважно залишаються в Україні.

Наприклад, у Польщі, яка найбільше приваблювала українських трудових мігрантів у мирні часи та яка на сьогодні прихистила більше 2 млн. наших біженців, найчастіше шукають мулярів, вантажників, водіїв, різноробів на будівництво та виробництво, сантехніків, зварювальників, робітників комунальної служби та прибиральників тощо. Тобто, актуальні пропозиції роботи для іноземних громадян у Польщі здебільшого адресовані чоловікам. Для жінок пропонується значно менше вакансій.

Великим попитом у європейських роботодавців користуються наші ІТ-спеціалісти. Однак українська ІТ-галузь найменше постраждала від війни. Деякі компанії цього сектору ще до початку війни релокували своїх співробітників у більш безпечні регіони України чи в інші країни. Ще одним важливим аспектом є те, що формат віддаленої роботи вже давно розповсюджений у компаніях цього сектору.

У більшості європейських країн ситуація на ринку праці схожа. Найбільш затребуваними є фахівці зі сфери будівництва та промисловості, медицини та фармацевтики, працівники сільського господарства, складські робітники, зварювальники та слюсарі, водії, кухарі, швачки, няні та домогосподарки. Попитом користуються також ІТ-спеціалісти та менеджери з продажів. Після зняття карантинних обмежень з'явився дефіцит кадрів у сфері послуг, у готелях та ресторанах. Пропонують роботу чи підробітки у приватному секторі з неповною зайнятістю та погодинною оплатою.

Період активного працевлаштування наших біженців ще не розпочався. Для того, аби мати право на роботу, українцям потрібно оформити або статус біженця, або temporary protected status (статус тимчасового захисту в ЄС). Обидві процедури оформлення займають час. Отримання статусу біженця триває приблизно 6 місяців. У цей час особа не має права працювати. Варто зазначити, що Європейський Союз докладає зусиль, аби допомогти українцям та спростити пошук роботи. Для цього створюється «пул талантів» для того, аби легше знаходити працівників на відкриті вакансії з числа українських біженців з потрібною кваліфікацією [6].

Наскільки значним буде вплив українських фахівців на європейський ринок праці у довгостроковій перспективі, покаже час. При оптимістичному сценарії та завершенні війни найближчим часом багато біженців повернуться до своїх домівок.

У період воєнних дій і в часи повоєнного відновлення заходи державної політики у сфері збереження й використання людського капіталу мають бути максимально ефективними. Важливим для

залучення робочої сили в поле зайнятості у воєнний час і період економічного відновлення залишається забезпечення мобільності робочої сили, що визначає рівень адаптивності до змін умов прикладання праці та сприяє задоволенню потреб підприємств у робочій силі.

Література:

1. Кількість біженців з України досягла 5,6 мільйона – ООН. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/03/novyna/suspilstvo/>.
2. Настрої українців та дії під час повномасштабної війни Росії з Україною. URL: https://gradus.app/documents/203/GradusResearch_Report_KSE_citizens_13042022.pdf
3. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022). Моніторинг Cedoss. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/vumshena-migracziya-ta-vijna-v-ukrai%CC%88ni.docx-1.pdf>.
4. Діагностування стану українського бізнесу під час повномасштабної війни Росії з Україною. URL: https://gradus.app/documents/188/BusinessInWar_Gradus_KSE_Report_30032022_ua.pdf.
5. Бондарчук В.В. Європейська міграційна криза та стабільність ЄС. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2016. Вип. 2 (02). С. 28–31. С. 28–29.
6. Чому українські біженці не сильно змінюють європейський ринок праці URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2022/03/29/684847>.

**Novak Iryna, PhD in Economics,
Senior Research Associate**

**Zhuk Inesa, PhD in Economics,
Senior Research Associate**

*Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the
National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-25>

**ASSESSING THE IMPACT OF MODERN GLOBAL
CHALLENGES IN THE FIELD OF LABOR
TO ENSURE SUSTAINABLE HUMAN DEVELOPMENT**

**ОЦІНЮВАННЯ ВПЛИВУ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ
ВИКЛИКІВ У СФЕРІ ПРАЦІ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ**

Результати глобального дослідження сприйняття ризиків (GRPS), представлені в щорічному Звіті про глобальні ризики 2022 (The Global Risks Report 2022) Всесвітнього економічного форуму (WEF), присвячені аналізу 37 ключових економічних, соціальних, екологічних і технологічних глобальних ризиків, що визначаються як ймовірність настання події або умови, які, в разі їх реалізації, можуть спричинити значний негативний вплив на кілька країн чи галузей у наступні 10 років [1, с. 94]. На основі визначених ризиків, експерти оцінили коротко- (0–2 роки), середньо- (3–5 років) і довгострокові (5–10 років) загрози для 124 країн світу, вказавши для кожної країни п'ять глобальних ризиків, що становитимуть критичну загрозу в найближчі два роки.

До соціальних ризиків віднесена криза у сфері зайнятості та засобів до існування (employment and livelihood crises) – структурне погіршення перспектив та/або стандартів працевлаштування для населення працездатного віку, проявами яких є:

безробіття, неповна зайнятість (underemployment), низька заробітна плата, нестабільні контракти (fragile contracts), порушення прав працівників тощо.

Україна не належить до групи країн, для яких цей глобальний ризик входив до п'ятірки найбільш актуальних у короткостроковій перспективі. За даними експертного опитування WEF, проведеного в травні-вересні 2021 р., для нашої країни загрозами були: тривала економічна стагнація, крах держави, провал кліматичних дій, нездатність стабілізувати траєкторію цін і міждержавний конфлікт. Останній ризик реалізувався менше, ніж за півроку, з початком повномасштабної воєнної агресії РФ проти нашої держави, що триває вже близько трьох місяців.

За оцінками Звіту «Вплив кризи в Україні на світ праці: Початкові оцінки» Міжнародної організації праці (МОП), Україна вже втратила близько 4,8 млн. робочих місць, що становить 30% від довоєнної кількості, а якщо воєнні дії загостряться, то зникне до 7 млн. робочих місць. Окрім того, серед понад 5,2 млн. українців, які з початком бойових дій змушені були виїхати за кордон, приблизно 2,75 млн. осіб працездатного віку, з яких 1,2 млн. раніше працювали і були змушені піти з роботи або втратили її через війну [2, с. 1].

З огляду на це, криза у сфері зайнятості та засобів до існування сьогодні є надзвичайно актуальним соціальним ризиком для України, що потребує як невідкладного реагування в умовах воєнного стану, так і врахування для реалізації заходів державної соціальної та економічної політики щодо забезпечення сталого людського розвитку на етапі післявоєнного відновлення країни.

Сталий людський розвиток є результатом еволюції класичних концепцій розвитку до нової соціальної парадигми, де людина набуває ролі головного актора і кінцевої мети розвитку [3]. Концепція сталого розвитку визначає невід'ємними складовими соціального прогресу дотримання прав людини, бізнес-етику та інвестиції в розвиток некомерційного сектора, а результатом взаємодії економічного розвитку та соціального прогресу – забезпечення соціальної справедливості, передусім щодо можли-

востей зайнятості. Взаємодія економіки та екології ґрунтується на ідеї вартісної оцінки зовнішніх впливів на навколишнє середовище, а взаємозв'язок соціуму та екології передбачає забезпечення внутрішньо- і міжпоколінної рівності [4, с. 97].

Праця здійснює позитивний вплив на сталий людський розвиток, якщо сприяє досягненню спільних соціальних цілей щодо зменшення злиденності й нерівності, забезпечення соціальної згуртованості, екологічної сталості, розвитку культури і цивілізації, створює можливості для отримання засобів до існування, впровадження інновацій, соціалізації, гідності й визнання. В результаті людського розвитку підвищуються рівні здоров'я, знань, навичок і добробуту людей, формуються сприятливі можливості та розширюється діапазон вибору [5, с. 3, 5–6].

З огляду на це, важливого значення набуває оцінювання сучасних глобальних викликів у сфері праці та їх впливу на формування ресурсного потенціалу соціальної політики для забезпечення сталого людського розвитку в Україні.

Оцінка впливу глобальних викликів у сфері праці має здійснюватися за наступними напрямками:

1. Обмеження пропозиції праці, що передбачає визначення втрат людського потенціалу внаслідок дії таких чинників, як старіння населення, смертність у працездатному віці, трудова міграція.

2. Обмеження попиту на працю, що включає:

– втрати робочих місць під впливом автоматизації та цифрових трансформацій, реалізації політики декарбонізації економіки, наслідків пандемії COVID-19, а також воєнної агресії проти України;

– незадоволену потребу в зайнятості або недовикористання робочої сили, що являє собою невідповідність між пропозицією робочої сили та попитом на неї, внаслідок чого виникає потреба населення у робочих місцях [6, с. 12].

3. Брак гідної зайнятості, що має такі прояви, як неадекватна зайнятість з низьким рівнем оплати праці, вища або нижча кваліфікація, ніж необхідна для роботи, яку виконує працівник,

вимушена неповна зайнятість через недовикористання фонду робочого часу, а також неформальна зайнятість.

Найбільш значними наслідками впливу вище визначених глобальних викликів у сфері праці є:

- низькі показники економічної активності та продуктивності праці, незадовільні результати в сфері освіти (навички) й охорони здоров'я (захворюваність, тривалість життя, травматизм);

- погіршення доступу до соціального захисту і забезпечення прав людини, збільшення навантаження на систему загальнообов'язкового державного соціального страхування та залежності населення від соціальних трансфертів і соціальної допомоги;

- необхідність підтримки загальної включеності (інклюзивності) та соціальної згуртованості в умовах цифрових трансформацій.

Пропоновані концептуальні підходи до аналізу ринку праці, що включають кількісне оцінювання обмежень попиту та пропозиції праці (втрат робочих місць) під впливом демографічних (народжуваність, смертність, міграція) і соціально-економічних чинників формування людського потенціалу, пов'язаних з технологічним прогресом (автоматизація, цифрові трансформації, декарбонізація економіки) та форс-мажорними обставинами (пандемія COVID-19, військова агресія), а також ситуації щодо гідної зайнятості на робочих місцях, дозволять визначити наявний і перспективний ресурсний потенціал для реалізації соціальної політики щодо мінімізації негативних наслідків глобальних викликів у сфері праці та забезпечення сталого людського розвитку в Україні.

Література:

1. The Global Risks Report 2022. 17 th Edition. WEF, 2022. 117 p.
2. The impact of the Ukraine crisis on the world of work: Initial assessments. ILO Brief. 11 May 2022. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-europe/-ro-geneva/documents/briefingnote/wcms_844295.pdf.
3. Hasegawa S. Development Cooperation, 2001. URL: <http://www.humandevlopment.uz/upload/files/HasegawaTheSDparadigm.pdf>.

4. Калашнікова Т.М., Новак І.М. Дослідження взаємозв'язку сталості людського розвитку і стабільності держави. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 3. С. 94–107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dse_2016_3_10.

5. Труд во имя человеческого развития. Доклад о человеческом развитии 2015. Резюме. ПРООН. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf.

6. Робоча сила України 2020: Стат. збірник / Державна служба статистики України. Київ, 2021. 190 с.

ACCOUNTING, ANALYSIS AND AUDIT: NATIONAL CHARACTERISTICS AND GLOBAL TRENDS

**Boiko Olga, PhD in Economics,
Associate Professor, Senior Lecturer
at the Department of Accounting and Audit**

*Odessa National Economic University
Odessa, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-26>

RISK INFORMATION DISCLOSURE IN REPORTING: MOTIVATIONS AND RELEVANCE

РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО РИЗИКИ У ЗВІТНОСТІ: МОТИВИ ТА КОРИСНІСТЬ

Швидко мінливе середовище, глобалізація та вдосконалення інформаційних технологій зробили корпоративний ризик надзвичайно актуальною проблемою в управлінському та бухгалтерському обліку. Аналіз наслідків фінансових криз вказує на їх зв'язок із недостатньою інформацією про ризики та невизначеності. Відтоді, у відповідь на тиск з боку регуляторних органів та для задоволення потреб інших зацікавлених сторін в інформації, компанії розширили розкриття інформації про ризики. Все більш вимогливими по відношенню до кількості і якості інформації стають ринки капіталу. Надання правдивої, суттєвої та відповідної інформації стає критичним для належного функціонування ринків, наприклад, для належної оцінки інвестицій на основі відповідної інформації про профілі ризиків компаній. Як зазначено [1] широке поширення в останні роки концепції сталого розвитку так само як і мінливе середовище та бізнес-модель популяризували

серед соціально відповідальних компаній тенденцію розкриття нефінансової інформації. І як наслідок, розкриття нефінансової інформації має стосуватися і ризиків відносно соціальних та екологічних зобов'язань компанії.

Загалом згадки про ризики пов'язані з двома широкими категоріями ризиків для компаній:

- бізнес-ризик (фінансові), які стосуються власників та їх компанії;
- соціальні і екологічні ризики (нефінансові), які стосуються зацікавлених сторін.

Щодо ризиків існує ряд проблемних питань, серед яких сумніви щодо її повноти і, як наслідок, щодо якості та корисності розкритої інформації про ризики, приділення більшої уваги розкриттю фінансових ризиків, які вимагаються численними нормативними актами. Додаткова проблема полягає в тому, що, зосереджуючись лише на фінансовому бізнес-ризикі, традиційні фінансові звіти ігнорують інші види ризиків, які становлять загрозу стабільності компанії та суспільства в цілому [2]. Зокрема, це стосується другої категорії ризиків, який є нефінансовим і відноситься до соціального та екологічного.

Сьогоднішні ініціативи Глобальної ініціативи зі звітності (GRI), Ради Міжнародної інтегрованої системи звітності (IIRF) та Європейського Союзу щодо видання нової Директиви (2014/95/ЄС) також підтверджують актуальність необхідності розширення обсягів розкриття нефінансової інформації в частині звітності про ризики. Після ініціатив цих органів, із запровадженням Директиви та поширенням звітності на соціальні та управлінські теми, нефінансова звітність стала потенційно важливим джерелом інформації, також доповнюючи традиційні річні звіти в контексті розкриття інформації про ризики, особливо з точки зору нефінансового ризику. До того ж вона дає зацікавленим сторонам розуміння важливих областей створення вартості в компанії, що виходить далеко за межі фінансової звітності.

Аналізуючи розкриття нефінансової інформації, зацікавлені сторони очікують з'ясувати, яким чином компанія піддається ризикам і можливостям, пов'язаним із кліматом, дефіцитом природних ресурсів, забрудненням, відходами та іншими екологічними факторами, а також вплив, який компанія має на навколишнє середовище та клімат [3]. Розкриття нефінансової інформації має забезпечити інвесторам та іншим зацікавленим сторонам достатню прозорість щодо ризику та підходу до управління ризиками та можливостями. Інвестори шукають корисну та надійну інформацію про ризики, щоб визначити всі ризики, з якими стикаються компанії в процесі прийняття рішень. Непослідовне розкриття інформації про ризики може вплинути на прийняття інвестиційних рішень і призвести до збитків для інвесторів.

Оскільки ризик є частиною процесу прийняття рішень, він вимагає чіткого розпізнавання, ідентифікації, моніторингу, управління та адекватного розкриття інформації. Відповідно до теорії атрибуції або до теорії управління враженнями можна очікувати, що менеджери, мотивовані стимулами законності, схильні розкривати переважно інформацію про ризики з позитивним впливом. Стимули щодо інформації про ризики з негативним впливом можуть бути викликані бажанням менеджерів звільнитися від відповідальності. Дослідники зазвичай виявляють, що компанії мають мотив розкривати інформацію про ризики, оскільки це приносить користь інвесторам, дозволяючи компаніям краще розподіляти ресурси. Вимірювання та управління фінансовими ризиками є ключовими проблемами інвесторів. Тому в нинішніх умовах мотивація щодо розкриття інформації про ризики визначається обставинами, за яких розкриття ризиків є важливим, зокрема, коли рівень ризику інвестування високий, тягне за собою тиск на компанії з метою залучення фінансових аналітиків, інвесторів та професіоналів. Більше того, у сучасному світі організації, які діють в умовах, швидких змін, стають все більш схильними до непередбачуваних

ситуацій. У цих умовах компанії більш охоче розкривають інформацію про ризики.

Аналізуючи розкриття ризиків через призму теорії зацікавлених сторін, можна дослідити зв'язки між компаніями та їхніми зацікавленими сторонами, що включає розуміння того, як організації реагують на очікування зацікавлених сторін щодо інформації про ризики та можливості. Відповідно до цієї теорії, успіх організації залежить від її здатності керувати та балансувати відносини із зацікавленими сторонами, забезпечуючи задовільне розкриття як фінансових, так і нефінансових тем. Таким чином, головною перевагою для компаній від надійного розкриття інформації є зменшення інформаційної асиметрії. Зменшення інформаційної асиметрії шляхом чіткого розкриття ризиків потенційно призводить до кращого розподілу капіталу на ринках, підвищення прозорості та, як наслідок, підвищення економічної ефективності. Проте існують також стимули уникати розкриття ризиків, що стосуються переважно витрат на підготовку інформації, а також загрози судового розгляду та втрати репутації. Непослідовне розкриття інформації про ризики, по суті, може вплинути на процес прийняття інвестиційних рішень і може принести тягар збитків інвесторам. Деякі відомості про ризики можуть бути навмисно приховані, щоб захистити інтереси менеджерів та приховати процес управління ризиками. Оскільки сторонні користувачі можуть використовувати потенційно шкідливу інформацію у своїх інтересах. Тому менеджери мають складний компроміс між секретністю та прозорістю.

Література:

1. Bartoszewicz A, Rutkowska-Ziarko A. Practice of Non-Financial Reports Assurance Services in the Polish Audit Market – The Range, Limits and Prospects for the Future. *Risks*. № 9 (10). DOI: <https://doi.org/10.3390/risks9100176>.
2. Guthrie J., Manes Rossi F., Levy Orelli R., Nicolò G. Investigating Risk Disclosures in Italian Integrated Reports. *Meditari Accountancy Research*. 2020. № 28. P. 1149–1178.

3. Deloitte. Reporting of Non-Financial Information. 2021. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/be/Documents/audit/DT-BE-reporting-of-non-financial-info.pdf>.

Kibysh Alexandra, Graduate student
Savchenko Alla, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor
State Tax University
Irpin, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-27>

**RISK OF CONTINUITY OF ENTERPRISES:
PROSPECTS FOR DEVELOPMENT OF ACCOUNTING
AND ANALYTICAL PROVISION OF RECEIVABLES**

**РИЗИК ЩОДО БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI**

Дебіторська заборгованість є одним з найважливіших елементів сучасного бізнесу. Ця проблема особливо актуальна в сучасних ринкових умовах, оскільки багато компаній зіткнулися зі зниженням платоспроможності, через пандемію та воєнні дії. Для підприємств може бути важко, а то й взагалі неможливо досягти високого рівня продажів і вчасно погасити заборгованість. Тому питання ефективного управління дебіторською заборгованістю сьогодні стає одним із першочергових завдань суб'єктів господарювання.

Питаннями обліку та управління дебіторською заборгованістю підприємства розкрито у працях багатьох вітчизняних науковців

та практиків, зокрема: Бенько І.Д., Гуцаленко Л.В., Лучко М.Р., Мазіна О.І., Мельник А.О., Ніколайчук К.В., П'ятигорець Г.С., Рогозний С.А., Сидоренко І.М., Томчук О.Ф., Яцишин С.Р. та ін.

Мета дослідження полягає у вивченні теоретичних та практичних аспектів обліку дебіторської заборгованості, узагальненні існуючих проблем та пошук їх вирішення, з урахуванням умов економічної нестабільності.

Облік дебіторської заборгованості в сучасних реаліях є важливим питанням, оскільки поточний фінансовий стан українських компаній характеризується збільшенням дебіторської заборгованості в структурі їх активів, що призводить до уповільнення обсягів платежів.

Облік розрахунків з покупцями та замовниками є одним із найважливіших і найбільш досліджуваних напрямів бухгалтерського обліку, оскільки саме на цій фазі формується більша частина грошових надходжень суб'єкта господарювання.

У вітчизняному середовищі методологічні засади формування у бухгалтерському обліку інформації про дебіторську заборгованість та її розкриття у фінансових звітах регулюються НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [1]. В міжнародній практиці немає окремого стандарту щодо регулювання обліку дебіторської заборгованості. Оцінка, визнання та методи обліку дебіторської заборгованості визначаються в МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», МСФЗ 9 «Фінансові інструменти», МСБО 32 «Фінансові інструменти: подання» та МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка» [2].

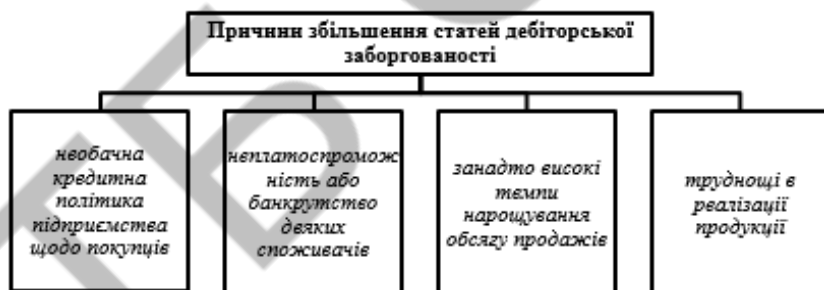
Дослідження обліково-аналітичного забезпечення управління дебіторською заборгованістю підприємства встановлює наступне:

- принципи звітності за МСФЗ дають можливість відобразити фактичний фінансовий стан підприємства, установи, організації;
- діяльність суб'єкта господарювання безпосередньо залежить від правильної організації обліку дебіторської заборгованості;
- якість дебіторської заборгованості потребує створення ефективної системи, досконалої класифікації та чіткої розробки,

стандартизації методів оцінки та аналітичних облікових документів, що дозволить накопичувати інформацію про дебіторську заборгованість з різними рівнями узагальнення та деталізації [3].

Дебіторська заборгованість на українських підприємствах є нормальною ознакою процесу фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання, що обумовлено характером та особливостями його діяльності, але кожне підприємство зацікавлене в оптимізації вартості дебіторської заборгованості [4]. Вартість дебіторської заборгованості залежить від продажів, умов оплати покупцям (передплата, післяплата), терміну відстрочки платежу, платіжної дисципліни клієнтів, організації контролю за станом дебіторської та претензійної роботи на підприємстві.

Наслідками необачної кредитної політики суб'єктів господарювання стосовно покупців, або збільшення обсягу продажів, або неплатоспроможність і банкрутство частини покупців може бути через різке збільшення дебіторської заборгованості та її частки в оборотних активах. Визначено причини збільшення дебіторської заборгованості (рис. 1).

Рис. 1. Причини збільшення статей дебіторської заборгованості

Джерело: розроблено автором на основі [5]

Якщо скорочення дебіторської заборгованості відбувається за рахунок скорочення періоду її погашення – це оцінюється позитивно. Про зниження активної діяльності суб'єкта

господарювання може свідчити зменшення дебіторської заборгованості у зв'язку зі зменшенням відвантаження продукції [5].

Якщо суб'єкт господарювання забезпечується наявністю вільних оборотних коштів, які в свою чергу підтримують поточну діяльність – це свідчить про ефективність діяльності підприємства. Дебіторська заборгованість на підприємстві спричиняє зменшення оборотних коштів, отже, її зменшення сприяє підвищенню платоспроможності [6]. За цих умов актуальним стає питання аналізу дебіторської заборгованості, її своєчасного погашення та запобігання виникненню дебіторської заборгованості, що є основою для прийняття ефективних рішень.

Проведення поглибленого аналізу дебіторської заборгованості, виходячи з поточної ринкової ситуації, допомагає впевнено стверджувати, як величина дебіторської заборгованості впливає на фінансову стійкість і платоспроможність підприємства. У цьому сенсі суб'єктам господарювання необхідно проаналізувати формування, рух і стягнення дебіторської заборгованості, порівняти їх вартість з попередніми періодами в динаміці, проаналізувати кількісний і якісний склад і визначити основні принципи кредитної політики для покупців і постачальників [7].

В роботі досліджено та визначено основні проблеми бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на вітчизняних підприємствах (таблиця 1).

Для вирішення зазначених проблем та оптимізації обліку дебіторської заборгованості в цілому варто запропонувати наступне:

1. Побудувати дієвий механізм внутрішнього контролю дебіторської заборгованості, зокрема простроченої заборгованості, своєчасне виявлення неприйнятних для суб'єктів господарювання видів кредиту.

2. Для уникнення втрати контролю за своєчасністю погашення дебіторської заборгованості та оплати рахунків покупцями та замовниками – проведення систематичної інвентаризації дебіторської заборгованості.

3. Визначити методика створення резерву сумнівних боргів та викласти її в обліковій політиці підприємства. При цьому особливу

увагу слід приділити класифікації дебіторської заборгованості за строками погашення (короткострокові, довгострокові), а також оцінці перспектив забезпечення такої заборгованості, для уникнення неплатоспроможності покупців і замовників.

4. Враховуючи те, що значне перевищення реальної дебіторської заборгованості створює загрозу для фінансової стійкості підприємства та викликає необхідність залучення додаткових джерел фінансування, необхідно здійснювати своєчасний контроль за співвідношенням дебіторської та кредиторської заборгованості;

5. Розроблення та вжиття плану заходів з реструктуризації дебіторської заборгованості та координації у цій сфері.

Таблиця 1

Проблеми бухгалтерського обліку на вітчизняних підприємствах

№ з/п	Визначені проблеми та недоліки
1	Неприспособленість методів визначення суми резерву сумнівних боргів у бухгалтерському обліку, які визначаються НП(С)БО 10
2	Часткова відсутність нормативно-правової бази з обліку дебіторської заборгованості
3	Недосконалість методичних підходів до класифікації та оцінки дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги
4	Місце дебіторської заборгованості в обліковій політиці та проблема організації бухгалтерського обліку
5	Система внутрішнього контролю дебіторської заборгованості в підприємствах не налагоджена, що викликає проблему обґрунтованості дебіторської заборгованості в цілому та за окремими видами
6	Проблема аналізу угод з покупцями та замовниками за існуючими методиками

Джерело: розроблено автором на основі [7]

Отже, облік дебіторської заборгованості є одним із найважливіших об'єктів бухгалтерського обліку, його чітка організація безпосередньо вплине на прискорення циклу

оборотних активів та своєчасне надходження коштів від реалізації продукції та послуг, а також мінімізація ризику непогашення дебіторської заборгованості.

Ефективне управління розрахунками з дебіторами слід забезпечувати шляхом впровадження дієвої системи внутрішнього контролю, що включатиме раціональний вибір методики розрахунку резерву сумнівних боргів та ґрунтовне обліково-аналітичне забезпечення фінансової стійкості і тим самим допоможе уникнути ризиків безперервності діяльності підприємства.

Література:

1. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» Наказ Міністерства Фінансів України від 08.10.1999 р. № 237, зі змінами і доповненнями 2021 р. База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99#Text>.

2. Мазіна О.І., Рогозний С.А. Міжнародні стандарти фінансової звітності та їх практичне застосування: навчальний посібник. Ірпінь. Університет ДФС України, 2021. 440 с. С. 228–253.

3. Лучко М. Р., Бенько І.Д., Яцишин С.Р., Мельник Н.Г. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та фінансової звітності : навч.посіб. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 4–37.

4. П'ятигорець Г.С., Ніколайчук К.В. Шляхи удосконалення обліку дебіторської заборгованості. *Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна «Проблеми економіки транспорту»*. 2017. № 13. С. 40–46.

5. Гуцаленко Л.В., Мельник А.О. Облік дебіторської заборгованості: концептуальні основи П(С)БО та МСФЗ. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL:<http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8173>.

6. Чухно І.С. Методика аналізу дебіторської заборгованості підприємства. URL: <http://intkonf.org>.

7. Томчук О.Ф., Сидоренко І.М. Методика проведення аналізу дебіторської заборгованості в системі управління підприємством. *Фінанси, облік, банки*. 2019. № 1 (24). С. 94–101.

**Stepanenko Oksana, PhD in Economics,
Associate Professor**

*Kyiv National Economic University
named after Vadym Hetman*

Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-28>

**THE CATEGORIES OF «CASH»
AND «ELECTRONIC MONEY»
IN MODERN SCIENTIFIC RESEARCH**

**КАТЕГОРІЇ «ГРОШОВІ КОШТИ»
ТА «ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ»
В СУЧАСНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ**

Фінансова криза, яка виникла в умовах пандемії, торкнулася основних джерел генерування грошових потоків. Зниження надходження грошових коштів викликане скороченням обсягів виробництва, подорожчанням банківських кредитів, ускладненням процедури їх отримання. Обмеженість власних оборотних коштів і у виробника і у споживача продукції формує ланцюг неплатоспроможності. Грошові розрахунки в умовах сучасних інформаційних технологій вагомо змінилися та набули більш віртуального характеру, в результаті чого активно розвивається їх електронна форма. Її практичне використання в господарській діяльності значно прискорює процес забезпечення підприємства необхідними фінансовими ресурсами та дозволяє більш ефективно працювати на міжнародних ринках. Для більш повного розуміння місця, значення, ролі грошових коштів та електронних грошей в системі бухгалтерського обліку звернемось до наукових підходів вітчизняних вчених щодо тлумачення сутності й класифікації таких видів активів. В табл. 1 наведено облікові підходи до трактування сутності категорії «грошові кошти».

**Категорія «грошові кошти»
у сфері бухгалтерського обліку**

№ з/п	Автор, тема дисертації (рік захисту)	Інтерпретація терміну «грошові кошти» та взаємопов'язаних з ним понять
1	Височан О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація (2009)	<i>Грошові кошти</i> – готівка в касі, електронні гроші, залишки коштів на поточних та інших рахунках в банках, які можуть бути використані господарюючим суб'єктом упродовж будь-якого моменту часу для розрахунків під час здійснення господарських операцій [1]
2	Кащенко О.І. Облік і аналіз грошових коштів та розрахунків в системі управління підприємством (2012)	<i>Грошові кошти</i> – засіб збереження вартості, який бере участь в обміні товарів та послуг, необхідний для забезпечення діяльності суб'єкта господарювання є найбільш ліквідною складовою оборотних активів, може бути вираженим у вигляді готівки, коштів на рахунках в банках та електронних грошей [2]
3	Несходовський І.С. Облік грошових коштів та контроль їх використання в підприємствах торгівлі (2009)	<i>Гроші</i> – це абстрактний вимірник економічних процесів, явищ, об'єктів, який суб'єкти згодні приймати як платіжний засіб [3]
4	Варавка В.В. Облік, контроль і аналіз руху грошових коштів підприємства: методика і організація (2009)	<i>Рух грошових коштів</i> – систему розподілених в часі надходжень та витрачання грошових коштів, що перебувають у процесі безперервного кругообігу, генеруються господарською діяльністю підприємства, визначають ефективність цієї діяльності, виступають зовнішньою ознакою функціонування підприємства, обліковуються на відповідних рахунках і є важливим об'єктом контролю та аналізу [4]

Джерело: згруповано за інформацією [1–4]

Повно та обґрунтовано категорію «грошові кошти» трактують Височан О.С. та Кащенко О.І., дані інтерпретації є найбільш актуальними та відповідають реаліям сьогодення. В даних тлумаченнях акцентовано увагу на: 1) виокремленні в складі грошових коштів електронних грошей як платіжного засобу, що активно розвивається останніми роками; 2) уточненні факту включення до категорії грошових коштів лише тих активів, які можуть бути використані для здійснення розрахунків у будь-який момент, з максимальним рівнем ліквідності.

Електронні гроші як сучасний засіб платежу є специфічною категорією, а їх розуміння, природа виникнення та ідентифікація – багатогранною (табл. 2).

Найбільш універсальне та точне трактуванням сутності електронних грошей наведене у визначенні Сахарова П.О. Як зазначає автор, такий підхід є науково-теоретичним підґрунтям для розуміння функцій електронних грошей, не лише у віртуальному, але і в реальному та мобільному економічному середовищі.

Важливе місце в системі бухгалтерського обліку відводиться групуванню однорідних об'єктів за певними класифікаційними ознаками. Класифікація є методом пізнання об'єкту, що вивчається: чим більше ознак класифікації, тим вища міра їх вивчення, і це сприяє підвищенню ефективності управління. З метою забезпечення структуризації грошових коштів та вирішення проблем їх обліку, аналізу та контролю, Височан О.С. виділяє дві допоміжні класифікації: 1) *обмеженість у напрямках використання*: без обмежень – грошові кошти, якими підприємство може розпоряджатись без жодних обмежень для ведення господарської діяльності; з обмеженнями – грошові кошти, які підприємство може використовувати строго за призначенням; 2) *за місцем зберігання*: у касі підприємства; на рахунках у банку; на мікропроцесорі смарт-карток або карток зі збереженою вартістю; в пам'яті комп'ютера на жорстких дисках [1].

Трактування сутності категорії «електронні гроші»

№ з/п	Автор, тема дисертації (рік захисту)	Інтерпретація терміну «електронні гроші» та взаємопов'язаних з ним понять
1	Несходовський І.С. Облік грошових коштів та контроль їх використання в підприємствах торгівлі (2009)	<i>Електронні кошти</i> – одиниця вартості, що зберігається на електронному пристрої, приймається як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента [3]
2	Сахаров П.О. Облік і внутрішній контроль розрахунків електронними грошима (2014)	<i>Електронні гроші</i> – безстрокові грошові зобов'язання на пред'явника, емітовані у формі захищених цифрових сертифікатів, які можуть бути використані для розрахунків в локальних та глобальних платіжних системах й забезпечуються грошовими еквівалентами в момент пред'явлення зобов'язання емітенту [5]
3	Семенець А.П. Бухгалтерський облік та контроль електронних грошей: організація і методика (2017)	<i>Електронні гроші</i> – грошові кошти підприємства, які містяться у вигляді електронних записів на електронному пристрої (функціонує на програмній основі, на основі карток чи на основі мереж мобільного зв'язку), випущені у встановленому законодавством порядку із забезпеченням їх національною (іноземною) валютою та використовується підприємством для здійснення платіжних операцій в електронних платіжних системах [6]

Джерело: згруповано за інформацією [3; 5; 6]

З метою обґрунтування економічних засад інформаційної системи обліку, контролю та аналізу руху грошових коштів Варавка В.В. виділяє багаторівневу їх класифікацію, яка включає дві основні ознаки: 1) рух грошових коштів від поточної господарської діяльності; 2) рух грошових коштів, що пов'язані з розвитком підприємства [4]. Такий підхід безумовно покращить

облікову інформативність на підприємстві шляхом деталізації аналітичних процедур та забезпечить обґрунтованість прийняття управлінських рішень щодо руху грошових коштів.

Для деталізації електронних грошей Семенець А.П. виділяє наступні класифікаційні ознаки: 1) *за технічним походженням* (на картковій основі, на програмній основі, на основі мереж мобільного зв'язку); 2) *за валютою електронних грошей* (виражені в національній валюті, виражені в іноземній валюті); 3) *за можливістю ідентифікації власника* (анонімні, персоніфіковані); 4) *за місцем реєстрації емітента* (випущені резидентом, випущені нерезидентом); 5) *за ознакою трансферабельності* (трансферабельні, нетрансферабельні) [6]. З позиції автора, використання даної класифікації дозволить структурувати інформацію про операції з електронними грошима у спосіб, що сприятиме формуванню даних, доречних для прийняття управлінських рішень щодо доцільності використання такого засобу платежу в практичній діяльності підприємства.

Отже, грошові кошти були, є і будуть тим видом активів, багатогранність форм існування та необхідність забезпечення руху яких, визначає потребу у підвищенні ефективності управління. Саме гроші є базисом не лише поточного функціонування, а й стратегічного розвитку підприємства. В умовах нестійкої динаміки глобальної економіки, загострення конкурентної боротьби на ринках більшості видів продукції питання управління грошовими коштами та їх потоками залишається актуальним. Інформацію щодо місця, ролі готівкових та безготівкових грошових коштів в обліковій практиці суб'єктів господарювання більш детально розкрито в статті «Грошові кошти в системі бухгалтерського обліку підприємства» [7]. В ній узагальнено особливості обліку грошових коштів та процесу їх документування; обґрунтовано необхідність адаптації системи обліку грошових коштів до сучасних реалій ведення бізнесу.

Література:

1. Височан О.С. Облік і контроль грошових коштів та їх еквівалентів: теорія, методика, організація: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09. Київ : ДАСОА, 2009. 25 с.
2. Кащенко О.І. Облік і аналіз грошових коштів та розрахунків в системі управління підприємством: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2012. 22 с.
3. Несходовський І.С. Облік грошових коштів та контроль їх використання в підприємствах торгівлі: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09. Київ : КНТЕУ, 2009. 23 с.
4. Варавка В.В. Облік, контроль і аналіз руху грошових коштів підприємства: методика і організація: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09. Київ : ДАСОА, 2009. 25 с.
5. Сахаров П.О. Облік і внутрішній контроль розрахунків електронними грошима: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09. Харків : ХДУХТ, 2014. 23 с.
6. Семенець А.П. Бухгалтерський облік та контроль електронних грошей: організація і методика: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.09. Житомир : ЖДТУ, 2017. 23 с.
7. Степаненко О.І. Грошові кошти в системі бухгалтерського обліку підприємства. *Науково-практичний журнал «Регіональна економіка та управління»*. Запоріжжя, 2021. № 1 (31). С. 91–98.

FINANCE, INSURANCE AND EXCHANGE BUSINESS: INNOVATION AND INVESTMENT STRATEGIES

**Zharikova Olena, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor, Associate Professor
of the Department of Banking and Insurance**

**Pashchenko Oksana, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor of Chair of Economic Theory**

Zharikova Anna, Student

National University

of Life and Environmental Sciences of Ukraine

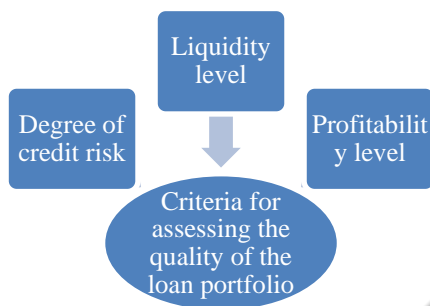
Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-29>

CRITERIA FOR ASSESSING THE EFFECTIVENESS OF THE BANK'S LOAN PORTFOLIO

The structure of the bank's loan portfolio is also influenced by the requirements of borrowers regarding the volume of credit demanded. The set of loan applications submitted to the bank by potential borrowers comprises the requests that can be satisfied only in full or rejected, and those involving alternative volume of lending.

The set of operations types and instruments of the monetary market that comprise the loan portfolio, has the characteristics determined by the nature and purpose of the bank in the financial market. Lending operations and other credit operations are known to bear high risk. However, they must meet the aim of the bank activity, *i.e.* to maximize profits with an acceptable level of liquidity which implies credit risk, profitability and liquidity as the elements of the loan portfolio (Fig. 1).

Fig. 1. Criteria for assessing the effectiveness of the loan portfolio

Source: formed by the authors on the basis of their own research

The quality of the loan portfolio can be implied as its structure characteristics of the ability to provide the maximum level of profitability with an acceptable level of credit risk and the balance liquidity [2].

The following paragraphs consider the content of some criteria applied for assessing the effectiveness of the loan portfolio.

1. The degree of credit risk. This criterion is closely related to the loan portfolio since there arises a risk of losses resulting from the lender or counterparty's default, which is cumulative. Assessing the loan portfolio risk degree has some characteristic features. First, the aggregate risk depends on the degree of credit risk of individual units of the portfolio, where assessment methods have both general features and those related to the specifics of the unit, as well as diversification of the loan portfolio and its individual units.

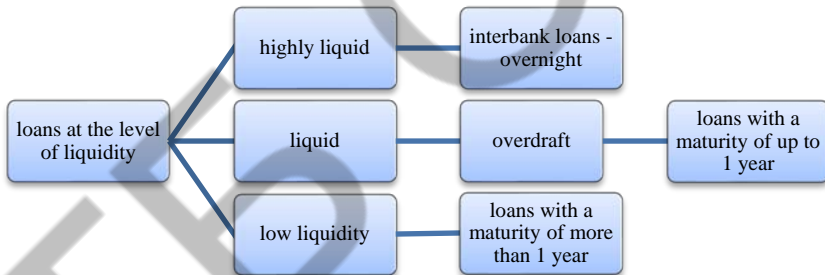
Second, a system of indicators should be applied to assess the degree of credit risk, taking into account a lot of aspects that need to be considered.

2. The essence of the bank loan portfolio profitability level is obtaining maximum profit at an acceptable level of risk, and the profitability of the loan portfolio is one of the criteria for assessing its effectiveness. Elements of the loan portfolio can be divided into liquid and non-liquid assets. The latter group includes interest-free loans, loans with frozen interest rates and long-term interest arrears.

It should be noted that the loan portfolio profitability level is determined not only by the level of interest rates on loans, but by the timeliness of interest payments and the volume of the loan principal as well. The profitability of the loan portfolio has a lower and upper limit. The lower limit is determined by the cost of credit operations (staff costs, loan accounts running, *etc.*) and the interest payable for the resources invested in this portfolio. The upper limit is the level of sufficient margin.

3. The content of the loan portfolio liquidity level involves determining the effectiveness of its assets and, above all, the effectiveness of the loan portfolio. The higher is the category of loan efficiency, the higher is the bank's liquidity.

In turn, the bank liquidity provides the ability to quickly and easily convert their assets into cash. Liquidity requirements compliance with the definition of the maximum volume of highly liquid, liquid and low-liquid loans contributes to the creation of a rational structure of the loan portfolio (Fig. 2).

Fig. 2. Classification of loans according to the level of liquidity

Source: formed by the authors on the basis of their own research

Therefore, we can conclude that the loan the portfolio liquidity depends on the borrower's payment discipline or individual credit risk (the lower the probability of non-payment, the greater the liquidity), speed and schedule of cash flow generation through the lender-borrower channel (short-term loans are more liquid compared to long-

term and thus loans repaid in installments are more liquid than loans with one-time repayment at the end of the term). The loan portfolio liquidity also depends on actions of the lending bank on the loan portfolio (the ability of the bank to return the invested resources in a short time increases the liquidity).

Thus, the loan portfolio should be considered as a structured set of loans provided by a commercial bank reflecting the socio-economic and monetary relations between the bank and counterparties in ensuring the reverse movement of debt. The quality of the loan portfolio is a special feature of its structure that provides maximum profitability under the allowable level of credit risk and liquidity of the balance sheet. Therefore, a commercial bank must do a structural analysis of the loan portfolio in order to reduce the total credit risk. The formation of an optimal loan portfolio as one of the main areas of financial resources, as well as effective loan portfolio management is the most important issue for any bank.

References:

1. Voytyshek A.V. (2010) Fundamentals of the Monte-Carlo method: Textbook. Novosibirsk state unit Novosibirsk: NSU, 256 p.
8. Dzyublyuk O.V. (2009) Banking: Textbook / Ed. Doctor of Economics, Prof. O.V. Dzyublyuk. Ternopil: TNEU Publishing House "Economichna Dumka", 696 p.
2. Zharikova O.B., Cherkesenko K.I. (2020) Bank assurance: new challenges and prospects for development in Ukraine. *Scientific Journal "Bioeconomics and Agrarian Business"*. NUBiPU, vol. 4, no. 3, pp. 76–87. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bioeconomy/article/view/15815>
3. Official site of the National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua>.
4. Official website of the Association of Ukrainian Banks. URL: <https://aub.org.ua>.
5. Pashchenko O.V., Zharikova O.B. (2021) Differentiation of household incomes under current conditions of economic development. *Scientific Journal "Bioeconomics and Agrarian Business" NULES*, no. 6, pp. 45–55. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bioeconomy/article/view/15420>.
6. Sabirov M.Z. (2012) Credit portfolio of a commercial bank [Text]: Diss.Cand.Econ.Sc.: 08.00.10. M., p. 65.

7. Charayeva M.V. (2016) Financial management: textbook for higher educational institutions students major in 38.03.01 "Economics". Moscow: INFRA-M, 240 p.

8. Zharikova O.B., Pashchenko O.V. (2021) Financial and economic activity of agribusiness under international standards. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Economic Sciences»*. № 42 / 2021 P. 64–72. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2021-42-10>.

9. Zharikova O.B., Cherkesenko K.I. Integration of banks and insurance company's activities in Ukraine. DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2021.11.2.5>. DOI: 2.33445/sds.2021.11.2.5.

10. Pashchenko O.V., Zharikova O.B. (2018) Increasing the competitiveness of Ukrainian dairy products in line with European standards. *International Journal of Scientific and Technological*, vol. 4, no. 10, pp. 435–441. URL: <https://www.iiste.org>.

Volodymyr Mishchenko, Doctor of Economics, Professor
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Svitlana Naumenkova, Doctor of Economics, Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv
Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-30>

DIRECTIONS OF COUNTERING CYBER THREATS AND REDUCING THE LEVEL OF CYBER RISKS

НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗАГРОЗАМ ТА ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ КІБЕРРИЗИКІВ

Процеси цифровізації економіки на основі впровадження сучасних ІК-технологій, хмарних сервісів, Інтернету речей, накопичення та оброблення значних обсягів інформації,

віддаленого обслуговування та роботи, мобільних онлайн операцій, е-комерції тощо сприяли появі нових інформаційних загроз і ризиків. І хоча більшість компанії роблять значні інвестиції в сучасні технології та обладнання з метою захисту від кіберзагроз, масштаби та суми втрат у результаті їх реалізації постійно зростають [1, с. 59; 2, с. 198; 3, с. 32].

Переважаюча більшість компаній та органів державної влади у всіх країнах світу вже зіткнулися з впливом кібератак і вразливості ІТ-систем на свою діяльність. Центр стратегічних та міжнародних досліджень США щомісяця реєструє в середньому десять значних кібератак. Кількість атак програм-вимагачів, починаючи з 2019 р., щорічно зростає вдвічі, а кількість фішингових атак лише за січень-лютий 2020 р. збільшилась у п'ять разів [4]. При цьому варто зазначити, що якщо в минулому кібератаки здійснювали окремі особи, то сьогодні набуває поширення кіберхакінг – діяльність організованих груп зловмисників.

Головними наслідками реалізації кіберзагроз є збитки або втрати в результаті порушення або припинення діяльності компаній, порушення або припинення роботи інформаційно-комунікаційних систем, програмного забезпечення та обладнання, пошкодження, викрадення або розголошення інформації та персональних даних, фінансові втрати тощо [5, с. 26].

З метою зменшення потенційного впливу кіберзагроз на свою діяльність компанії повинні розробляти ефективні захисні стратегії, використовуючи максимально широкий спектр методів та інструментів. Головними напрямками посилення кібербезпеки компаній, на наш погляд, є:

- 1) вдосконалення доступу до даних та інформаційних платформ;
- 2) автоматизація процесів, застосування штучного інтелекту, машинного навчання та аналітики великих даних;
- 3) підвищення рівня кваліфікації працівників і залучення спеціалістів у галузі кібербезпеки;
- 4) посилення механізмів регулювання впровадження та використання нових ІК-технологій;

5) розвиток системи кіберстрахування [6, с. 27; 7, с. 192].

Сучасний етап цифровізації економіки та різноманітних сфер життєдіяльності людини пов'язаний зі стрімким збільшенням обсягів інформації. У 2020 р. щосекунди кожна людина створювала близько 1,7 мегабайти інформації [4]. Використання віддалених і гібридних форм роботи та поширення цифрових технологій потребують швидкого й надійного доступу до великих масивів даних. Масштаби та інтенсивність обміну й використання інформації стрімко зростають. З'явився новий клас провайдерів, які завдяки використанню хмарних технологій спеціалізуються на збиранні, зберіганні, обробленні, систематизації, аналізі та управлінні даними, які використовуються широким колом споживачів.

Таке збільшення обсягів даних і розширення можливостей доступу до них посилює ймовірність незаконного заволодіння ними, що стає головним джерелом кібератак зловмисників. При цьому варто зазначити, що технічні, технологічні та людські можливості більшості компаній ще відстають від методів і технологій здійснення кібератак, а тому управління кіберризиками часто не відповідає сучасним вимогам цифрових трансформацій [8, с. 7].

З метою забезпечення надійного захисту даних і зниження рівня кіберризику, пов'язаних з розширенням доступу до даних, стратегічним напрямом діяльності компаній повинно стати використання принципу «нульової довіри» та технологій поведінкової аналітики.

Принципово важливим аспектом реалізації принципу «нульової довіри» є переорієнтація систем кіберзахисту та управління ризиками із захисту фізичних об'єктів і мереж на механізми захисту активів і ресурсів компаній та їх клієнтів [9, с. 28]. Використання технологій поведінкової аналітики сприяє організації безпечної роботи працівників компаній на основі відслідковування запитів на доступ до інформації, контролю за аномальною поведінкою користувачів або активністю роботи

пристроїв, а також забезпеченню належного рівня аутентифікації та авторизації.

З метою забезпечення ефективного управління кіберризиками компанії повинні запровадити ризик-орієнтований підхід до автоматизації та автоматичного реагування на кібератаки шляхом використання технологій машинного навчання, штучного інтелекту та аналітики великих даних. Така автоматизація повинна враховувати потенційну мінливість моделей і видів кібератак та максимально повно використовувати захисні можливості й контрзаходи з боку центрів управління безпекою, управління ідентифікацією та доступом, машинну автоматизацію робочих процесів, технології автоматичного виявлення й виправлення невідповідностей у системах та своєчасне оновлення програмного забезпечення.

Залежно від характеру, складності та частоти кібератак компанії можуть реагувати на них шляхом використання технічних (створення стійких репозиторіїв даних, забезпечення автоматизованої реакції на шкідливе шифрування та розширену аутентифікацію) або організаційних (проведення навчань, розроблення сценаріїв можливих кіберзагроз) заходів.

Контроль з боку регуляторних органів за розробленням, впровадженням і використанням ІК-технологій повинен ґрунтуватися, перш за все, на впровадженні можливостей забезпечення кібербезпеки в технологічні можливості програмного забезпечення на всіх етапах його проектування та створення за такими напрямками: 1) створення безпечного програмного забезпечення на основі тісної взаємодії фахівців у галузі технологічної безпеки та ризиків з розробниками такого забезпечення; 2) максимально повне використання переваг хмарних сервісів (платформа як послуга, інфраструктура як послуга); 3) стандартизація та кодифікація контрольно-інженерних процесів; 4) специфікація програмного забезпечення та деталізація його структурних складових (компоненти з відкритим вихідним кодом, компоненти у кодовій базі, інструменти сканування коду, галузеві стандарти та вимоги).

Важливим напрямом управління кіберризиками є їх страхування. За даними компанії IndustryARC, ринок кіберстрахування в 2021 р. склав близько 10 млрд. дол. США, а в 2026 р. досягне 22,4 млрд. дол. й надалі буде зростати високими темпами [4]. Сьогодні спектр видів страхового покриття внаслідок реалізації кібератак є доволі широким і може включати: збитки (неодержані доходи), що виникли в результаті припинення або переривів у роботі; збитки, пов'язані з порушеннями бази даних (знищення, викрадення, розголошення інформації) та функціонуванням телекомунікаційних мереж; компенсацію витрат компаній на врегулювання наслідків кіберінциденту (витрати на експертизу, відновлення репутації, програмного забезпечення); збитки в результаті віртуального вимагання та інші [10, с. 18]. При цьому варто зазначити, що страхові компанії своєчасно реагують на зміни в ІТ-сфері, враховують унікальні потреби клієнтів, персоналізують пропозиції для різних сегментів ринку та постійно вдосконалюють перелік форм і видів страхового покриття збитків від реалізації кіберзагроз.

Література:

1. Науменкова С.В., Міщенко С.В. Інституційний розвиток фінансового сектору України. *Фінанси України*. 2008. № 7. С. 53–71.
2. Mishchenko S., Naumenkova S., Mishchenko V., Dorofeiev D. Innovation risk management in financial institutions. *Investment Management and Financial Innovations*. 2021. Vol. 18. Is. 1. P. 190–202.
3. Міщенко С. Економіко-статистичний аналіз факторів монетизації економіки. *Вісник НБУ*. 2012. № 1. С. 31–33.
4. Boehm J. et al. Cybersecurity trends: Looking over the horizon. McKinsey & Company. March 10, 2022. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/risk-and-resilience/our-insights/cybersecurity-trends-looking-over-the-horizon> (дата звернення: 28.05.2022).
5. Мищенко С.В. Новые тенденции в монетарной политике и регулировании финансовых систем. *Финансы и кредит*. 2013. № 40. С. 23–29.
6. Міщенко В.І., Науменкова С.В. Банківська система України: проблеми становлення та розвитку. *Фінанси України*. 2016. № 5. С. 7–33.

7. Науменкова С.В., Міщенко В.І. Поняття системного ризику та підходи до визначення системно значущих банків. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Львів: НАН України. Ін-т регіональних досліджень 2014. Вип. 1 (105). С. 186–196.

8. Кротюк В.Л., Міщенко В.І. Еволюція підходів до оцінки капіталу в Базельських угодах. *Банківська справа*. 2006. № 4. С. 3–9.

9. Науменкова С., Міщенко С. Особливості формування сучасної моделі фінансової системи. *Вісник Національного банку України*. 2006. № 11. С. 26–31.

10. Науменкова С.В. Оцінка впливу галузевої приналежності на рівень перспективної платоспроможності позичальника. *Вісник НБУ*. 2005. № 7. С. 14–21.

MODERN MATHEMATICAL METHODS, MODELS AND INFORMATION TECHNOLOGIES IN ECONOMY

Gruzd Maryna, PhD, Associate Professor

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Kharkiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-31>

ANALYSIS OF INFORMATION AND TECHNICAL SUPPORT OF TREASURY SERVICE

Successful implementation of budget policy, transparency of movement and efficiency use of state funds largely depend on qualified, coordinated work of the State Treasury Service of Ukraine (STSU). Clearly that such work is impossible without the use of modern information technology – software and hardware protection, processing and storage of information. Due to the automation of many complex actions, the treasury staff is able to perform their professional duties in time, despite the significant complexity of accounting tasks and the large number of operations of receipt and expenditure of funds.

Researchers Stoyan V. [1], Yuriy S. [2] identify a number of problematic issues of improving the efficiency of the Treasury of Ukraine, namely: the development of new payment technologies and the centralization of accounting for budget execution operations. At the same time, the issues of introduction of modern information technologies, in particular information and technical support, were considered by a wide range of scientists: Golubytsky O., Danevych O., Demkova N. [3], Koliushko I. [3], Kondratyuk S., Mats M., Ponomarenko V., Slyuz T. [4], Stovbchaty A., Sushko N. and others.

The use of automation systems ensures the creation of a single information space that covers united areas and all participants in the budget sphere. The core of building a single information space of the

budget sphere is the full automation of the process of cash budget execution, which provides optimization of integrated budget accounting, financial control and effective management of public financial resources.

The main purpose of the automated information system (AIS) of the Treasury Service is to coordinate and ensure the interaction of treasury bodies at all levels with each other and with other participants of budget process, their operational information support, automation of major processes, organization of communication and data transmission systems.

The structure of the information and computer system of the STSU depends on a number of factors: the nature of the functions performed and tasks to be solved; regulatory framework; internal organizational structure, etc. The automated information system of the STSU is connected with the systems and services of the National Bank of Ukraine, the Ministry of Finance of Ukraine, the State Fiscal Service of Ukraine.

To some extent, the organization of AIS of the STSU and its territorial bodies, as well as data processing technology is influenced by the structure of the treasury system, which includes hierarchical levels: the first level is represented by the central office of the State Treasury Service; the second level – the Main Departments of the State Treasury Service. Accordingly, the AIS of the Treasury has a hierarchical organization, in which centralized information processing and unified management of system resources at the top level is combined with appropriate data processing at the lower levels.

The organization and functioning of information systems of the STSU largely depends on the tasks and functions performed by the Treasury Service. The main activity of the treasury service is related to ensuring the cash execution of state and local budgets, servicing of state trust funds and debt, effective management of financial resources of the state. Therefore, the object of management, or "main production" of the Treasury, is associated with the formation and processing of information about cash flows.

In the process of cash execution of budgets of all levels in the AIS of the treasury service bodies reflect the real cash flows on revenues and expenditures. Information on cash flows is submitted to the relevant bodies of the Treasury Service, as well as to other participants in the budget process [1, p. 78]. However, information is formed on the so-called non-cash flows, such as: proof of targets, commitments, formation and submission of reports on the state of budget execution, which exist only in the form of relevant reporting data and relevant regulatory information.

Therefore, in the automated information systems of the treasury service, information related to the movement of cash and non-cash flows is formed separately. Display in the information system of the treasury service of these information flows, their automated processing is a crucial factor in improving the efficiency, analytical and reliability of information about the state and movement of budget funds.

Complex automated treasury service system to service state and local budgets in the internal payment system of the treasury service and interaction with the bank payment system through the electronic payment system uses a wide range of software and hardware, each of which provides individual functional tasks: AS "E-Treasury", AS "Treasury system", AS "Unified Network", AS "E-Reporting".

The technical basis for the implementation of a comprehensive automated information system is a multi-machine computer network of a specific topology, which, if necessary, can be connected to external networks. Given the territorial dispersion of the network, the presence of a large number of users in the network and the various functions performed by the network, it is advisable to divide the network into separate parts. Each part performs homogeneous functions and has its own server. The user can access any server. The connecting link that connects several networks into a single network is a local area network of organizations.

A local area network in a treasury service system is a set of hardware and algorithms that connect computers located in a relatively small area and allow them to share shared disk memory, peripherals, and exchange data. Creating a local area network in the treasury service system allows

you to: combine autonomously distributed data processing processes and form information resources into a single structure; minimize the financial costs of information processing and optimize the operation of software packages, etc. It is in the conditions of local area networks that information connections between users are most effective.

Local area networks can be built on different topologies. Depending on the configuration, the following basic network topologies are distinguished: star-shaped network, ring network, network with topology, tree-like network. Network technology of information processing has proved to be extremely effective, as it provides users with the necessary service for collective solution of tasks, significantly increases the use of available online information, computing and communication resources, provides access to remote users.

In the system of the treasury service, the high efficiency of the automated information system is ensured by the concentration of the information load on the servers. A server is a computer with a network operating system. The server is the main means of satisfying network requests from users.

The server is designed as a multifunctional operating system and is designed to dynamically change the load on the various resources provided. The system is adaptive, its behavior is determined by a set of strategic parameters that determine the speed and limits of resources allocated, and tactical parameters that affect the speed and range of load bursts.

The current state of coverage of treasury functions, given the information saturation of the system, its multilevel hierarchical structure, functional complexity and the need to work almost in real time synchronously with the banking system, became possible due to significant work on automation of computing processes. Practice shows that the success of the performance of their functional powers by the bodies of the state treasury service largely depends on the reliable operation of the information system.

Further development of the communication system of the Treasury Service is based on the latest automated systems. This should lead to the creation of a single telecommunications system capable of

providing reliable voice, modem and facsimile communication between the structural bodies of the Treasury, as well as their connection with other systems and institutions.

Development and improvement of telecommunication networks of the treasury service system is carried out in accordance with the Concept of telecommunication development in Ukraine using the latest technologies that meet international standards, taking into account the technological integrity of all telecommunication networks and facilities, improving efficiency and sustainability. Automated information systems used in the treasury service system are constantly being upgraded, which is due to the emergence of more advanced hardware and software. This allows you to adequately respond to the changing internal and external environment, to ensure effective management of financial resources of the state.

References:

1. Stoian V.I. (2014) *Kaznacheiska systema : pidruchnyk / V.I. Stoian, O. S. Danevych, M.Y. Mats.* 3-tie vyd. zmin. y dop. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 868 p.
2. Yurii S. M. (2019) Teoretychni pytannia informatsiinoi modernizatsii kaznacheiskoho obsluhovuvannia biudzhetyv. *Hroshi, finansy i kredyt*, no. 1(73), pp. 196 – 204.
3. Koliushko I. B. , Demkova M. S. Elektronne uriaduvannia – shliakh do efektyvnosti ta prozorosti derzhavnoho upravlinnia. URL: <http://www.isu.org.ua/uploads/publications/20.doc>.
4. Sliuz T. (2015) Nyni kaznacheiska systema Ukrainy – nadiina i ne raz perevirena opora derzhavy. *Kazna Ukrainy*, no. 3, pp. 5–9.

Skopen Mykola, PhD in Economics, Associate Professor
Budya Oleksandr, PhD in Economics, Associate Professor

Lyubyma Alina, Advanced Practice Professional

Kyiv Applied College of Tourism and Hospitality

Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-32>

MODELING OF CELLULAR ACCESS NETWORK TOPOLOGY TO IOT AND WEB-SERVER DEVICES CONTROL

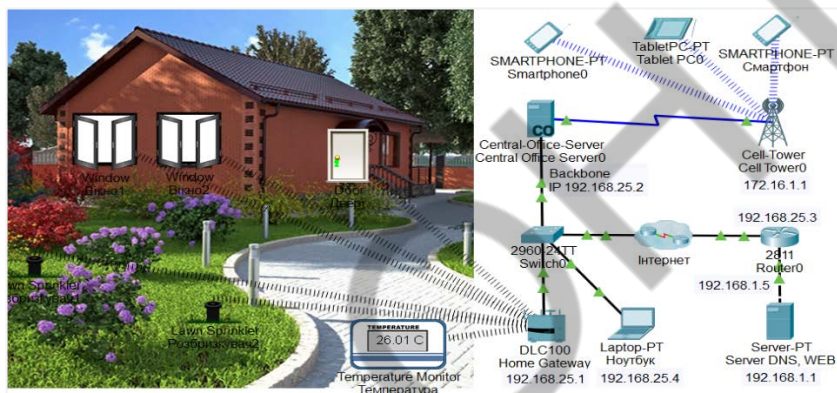
МОДЕЛЮВАННЯ ТОПОЛОГІЇ МЕРЕЖІ ДОСТУПУ СТІЛЬНИКОВОГО ЗВ'ЯЗКУ ДО КЕРУВАННЯ ПРИСТРОЯМИ IOT І WEB-СЕРВЕРУ

У відомих літературних джерелах достатньо добре розглянуто принципи організації та моделювання мереж [1; 2 та ін.], архітектура, топологія, налаштування керування пристроями Інтернету речей (*Internet of Things, IoT*) [3; 4]. Однак, жодне видання не розкриває технологію налаштування пристроїв стільникового зв'язку (смартфонів, планшетів) в мережі керування пристроями *IoT* з одночасним доступом до *WEB*-серверу. Саме ця технологія і пропонується авторами нижче для розгляду.

Розглянемо приклад, сутність якого полягає в наступному. Необхідно побудувати топологію мережі на платформі системи Cisco Packet Tracer 7.2 таким чином, щоб можна було б дистанційно (через смартфон, планшет або ноутбук) відслідковувати та змінювати стан пристроїв *IoT* і одночасно мати доступ до *WEB*-серверу, в тому числі: закривати та відкривати замок дверей будинку; при температурі зовнішнього середовища $\leq 19^{\circ}$ вікна будинку повинні бути закритими, а газонні розбризкувачі – увімкненими; при температурі зовнішнього середовища в межах $20\text{--}30^{\circ}$ вікна будинку повинні бути відкритими, а газонні

розбризкувачі – вимкнутими; при температурі зовнішнього середовища $\geq 31^{\circ}$ вікна будинку повинні бути закритими.

Технологія моделювання здійснюється у такій послідовності: побудова топології мережі (рис. 1), встановлення домашнього шлюзу та налаштування пристроїв IoT, налаштування *Central Office Server* та гаджетів стільникового зв'язку, маршрутизатора та *WEB*-сервера, температури зовнішнього середовища, керування пристроями *IoT*.

Рис. 1. Топологія мережі з пристроями IoT та WEB-сервером

Встановлення домашнього шлюзу та налаштування пристроїв IoT. Встановлений домашній шлюз буде мати за умовчанням на вкладці *Config/LAN* IP-адресу 192.168.25.1, а на вкладці *Config/Wireless* SSID (Service Set Identifier – ідентифікатор бездротової мережі): *HomeGateway*. Для підключення до шлюзу спочатку відкривається пристрій *Temperature Monitor* і вводиться у поле *Display Name: Температура*. Далі натискається кнопка *Advanced (Розширений)* та активізується вкладка *I/O Config*. У полі зі списком *Network Adapter* вибирається плата *PT-IOT-NM-W1* бездротового зв'язку. На вкладці *Config* в області *IoT server* встановлюється перемикач *Home Gateway*. В даному випадку пристрій буде підключено до домашнього шлюзу та отримає в

режимі *DHCP* IP-адресу. Аналогічним чином налаштовуються два розбризкувачі, два вікна розумного будинку та двері.

Налаштування *Central Office Server* та гаджетів стільниково-вого зв'язку. На сервері *Central Office Server* активізується вкладка *Config/Backbone* і задається статична IP-адреса: 192.168.25.2, *Default Gateway*: 192.168.25.3, *DNS Server*: 192.168.1.1. На вкладці *Config/Cell Tower* за умовчанням буде встановлена IP-адреса 172.16.1.1. Ноутбук матиме також статичну конфігурацію: IP Address – 192.168.25.4, *Default Gateway*: 192.168.25.3, *DNS Server*: 192.168.1.1. На гаджетах для взаємного стільникового зв'язку в режимі *DHCP (Interface 3G/4G Cell1)* буде автоматично встановлена IP конфігурація. Наприклад, на *Smartphone0*: IP Address – 172.16.1.103, *Default Gateway*: 172.16.1.1, *DNS Server*: 192.168.1.1. Для забезпечення зв'язку смартфона з домашнім шлюзом та *WEB*-сервером статично встановлюється така IP конфігурація: IP Address – 192.168.25.3, *Default Gateway*: 192.168.25.1, *DNS Server*: 192.168.1.1. Аналогічним чином налаштовуються інші пристрої стільникового зв'язку, тобто вони повинні повторювати дану IP конфігурацію.

Слід зауважити, що при перезавантаженні топології мережі (рис. 1) автоматично за умовчанням встановлюється *Default Gateway*: 172.16.1.1. Це означає, що пристрій використовуватиме стандартний шлюз найшвидшого функціонального порту. В даному випадку доступ смартфона до *Home Gateway* припиняється і виникає необхідність зміни *Default Gateway* на 192.168.25.1.

Налаштування маршрутизатора та *WEB*-сервера. Маршрутизатору 1811, який підключається до *Cluster Інтернет* у складі двох *DSL Modem* та двох *Cloud*, задаються IP-адреси шлюзам fa 0/0 – 192.168.25.3, а fa 0/1 – 192.168.1.5. На сервері *Server-PT*, який виконує функції *DNS*, *WEB*, статично задаються IP-адреса – 192.168.1.1, *Default Gateway* – 192.168.1.5, а також налаштовуються служби *DNS* (рис. 2) та *WEB*:

```

<html>
<center><font size='+4' color='red'>Welcome to
KTGG!</font></center>
</html>

```

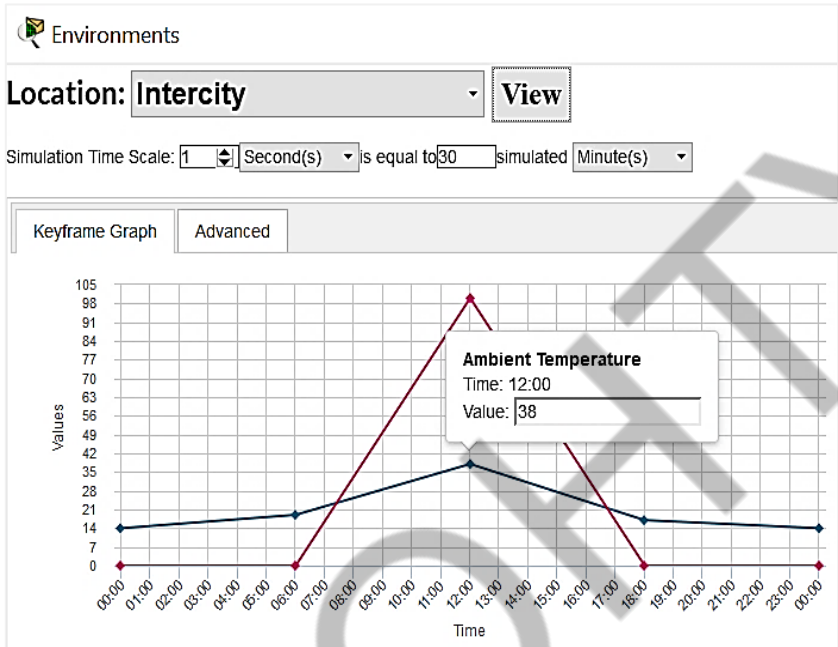
No.	Name	Type	Detail
0	www.ktgg.com	A Record	192.168.1.1

Рис. 2. Налаштування Server-PT

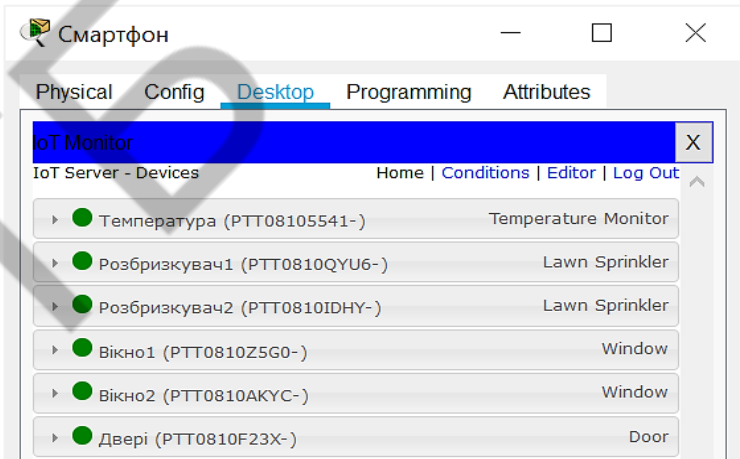
Налаштування температури зовнішнього середовища забезпечує, при її зміні, правильну реакцію пристроїв IoT. Для цього відкривається режим *Environment* і натискається кнопка *Edit*. Змінюється крок моделювання часу (рис. 3), а саме: *Simulation Time Scale 1 Second(s) is equal 30 simulated Minute(s)*. Далі курсором встановлюється на графіку (синій колір) по відповідним годинам рівень: температури (наприклад, для літа): 00:00 – 14⁰, 06:00 – 19⁰, 12:00 – 38⁰, 18:00 – 17⁰.

Налаштування керування пристроями IoT (рис. 4). Для цього на смартфоні у вікні *Web Browser*, вводиться IP-адреса домашнього шлюзу 192.168.25.1. Далі вводиться у поле *User Name* та *Password: admin*. Також можна зайти у вікно керування пристроями IoT по шляху *Desktop/ IoT Monitor*. З'явиться вікно керування пристроями IoT (рис. 4).

Для налаштування на домашньому шлюзі реагування пристроїв IoT на зміну температури зовнішнього середовища активізується вкладка *Conditions* (рис. 4). Далі натискається кнопка *Add* і послідовно задається три умови реакції пристроїв IoT на температуру зовнішнього середовища (рис. 5).

Рис. 3. Моделювання зовнішнього середовища в системі Cisco Packet Tracer 7.2

Рис. 4. Вікно керування пристроями IoT

Edit Rule

Name

Enabled

If:

Match + Condition + Group

is between °C and °C

Then set:

+ Action

to

to

to

to

Edit Rule

Name

Enabled

If:

Match + Condition + Group

<= °C

Then set:

+ Action

to

to

to

to

Edit Rule

Name

Enabled

If:

Match + Condition + Group

>= °C

Then set:

+ Action

to

to

to

to

Рис. 5. Умови реагування пристроїв IoT на температуру

Після безпомилкового виконання налаштування топології мережі буде забезпечена успішна перевірка її працездатності, тобто доступ до WEB-серверу та табло керування пристроями IoT.

Література:

1. Воробієнко П.П., Нікітюк Л.А., Резніченко П.І. Телекомунікаційні та інформаційні мережі : підручник для ВНЗ. Київ : САММІТ-Книга, 2010. 708 с.
2. Кулаков В.Г., Леохин Ю.Л. Моделирование компьютерных сетей в симуляторе Cisco Packet Tracer 6: учеб. пособие. Москва : Издательство МТИ, 2016.175 с.
3. Ли Перри. Архитектура интернета вещей / пер. с англ. М.А. Райтмана. Москва : ДМК Пресс, 2019. 454 с.
4. Пришляк О.О. "Топологія многовидів": навч. посібник. Київ : ВПЦ "Київський Університет", 2013. 83 с. URL: <http://surl.li/bcchh> (дата звернення: 17.05.2022).

MODERN PROBLEMS OF BUSINESS EDUCATION

**Bondar-Pidhurska Oksana, Doctor of Economics,
Associate Professor of the Management Department**

*Poltava University of Economics and Trade
Poltava, Ukraine*

Hliebova Alla, PhD (Economics), Associate Professor

*Poltava National Technical Yurii Kondratiuk University
Poltava, Ukraine*

**Konovalova Nadiya, Chief Specialist Department
of the Foreign Economic Activity**

*National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic University»
Kyiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-33>

COOPERATION BETWEEN EDUCATION AND BUSINESS IN THE CONTEXT OF ACHIEVING SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS: PROBLEMS, OPPORTUNITIES, PROSPECTS FOR UKRAINE

The COVID-19 pandemic and the war in Ukraine have complicated both economic and social problems, and have necessitated a change in approaches to the process of providing educational services that play a strategic role in the development of society. Therefore, among the 17 main goals of sustainable development, the fourth – «quality education», has now become a common denominator for other goals. According to the monitoring report «Sustainable Development Goals of Ukraine 2020» in Ukraine:

1) increased the number of full-time students in general secondary education per teacher at the beginning of the school year (2015 – 8.50, 2017– 8.90, 2019 – 9.39);

2) the tendency of slight decrease is shown by the indicator of coverage of children aged 5 years by preschool institutions and structural subdivisions of legal entities of public and private law, %, (2015 – 70.6; 2017 – 69.5; 2019 – 69.1);

3) decreased the level of participation of the population in formal and informal types of education and training, % (2015– 9.2; 2017 – 8.7; 2019 – 8.0);

4) the share of the population that reported that they used the Internet for the last 12 months increased (% (48.9 in 2015; 58.9 in 2017; 70.1 in 2019); 5) the share of general secondary education institutions in rural areas that have access to the Internet has increased,% (in 2015 – 85.9; in 2017 – 91.1; in 2019 – 95.2);

6) the percentage of general secondary education institutions in rural areas where computers are used in the educational process has increased, % (2015 – 72.3; 2017 – 96.6; 2019 – 98.7) [1].

Analysis of trends in the indicators of sustainable development goals for the quality of education in Ukraine showed an increase in the burden on teachers and expanding access to education via the Internet, which also revealed problems and opportunities.

The COVID-19 pandemic and the war in Ukraine necessitated the introduction of remote technologies and the acquisition of digital literacy skills. Moreover, changes were expected from online learning to simplify access to education and reduce inequality in society. However, practice has shown that the format of online learning has increased inequality in the acquisition of knowledge among students from different walks of life. Students have different technical capabilities, learning conditions and personal skills that affect the variability of their distance learning [2].

The Ukrainian Institute of the Future together with New Image Marketing Group conducted a survey of 1,353 citizens of Ukraine in 2021 to assess the mood of the population about the current state of education in Ukraine. Some conclusions are disappointing: there are no opportunities to get quality knowledge at school that can be applied in practice; the digital format of Ukrainian school education has not changed and has not been adapted to online realities; and higher

education for modern students is not a source of knowledge, but a source of connections and easy startups, and young people are the least likely to believe that higher education is the key to success. Although 49% of respondents say that the university allows you to try to start a business with minimal risk. That is, higher education is a social network, not science, knowledge or practical skills in the chosen specialty [3].

The National Report on the Status and Prospects of Education Development in Ukraine in 2021 provides data on the growth in 2018–2020 of the number of general secondary education institutions provided with classes with interactive surfaces, classes with visual aids, increasing the number of computers, laptops and netbooks, tablets. However, the all-Ukrainian survey of educators in 2020–2021 showed that the introduction of information and communication technologies and the use of digital media is not effective enough. Among the problems are "limited access to digital educational devices, poor provision of high-speed Internet connection, inadequate management of access to IT infrastructure by educational institutions", lack of educational skills in the digital environment, time for their development and restructuring of the educational process, technical support [4].

Thus, the current challenges have widened social gaps between different segments of the population and highlighted the importance of their level of digital skills, which has led to different educational outcomes. At the same time, there is an attempt at the state level to raise public awareness through the portal "Action. Digital Education" and updating the curriculum of the school subject "Computer Science", but it requires a lot of time and effort of qualified personnel.

At the same time, successful CSR practices in Ukraine, as a tool for managing the sustainable development economy, which is aimed at its investment attractiveness and minimizing the negative consequences of the COVID-19 pandemic [5], create conditions to minimize these gaps and risks. In particular, this is the implementation of the Society and the State project by the DTEK Academy; Coca-Cola Beverages Ukraine Limited and Osvitoria ILEARN, a gaming training platform; New mail – the project "Cool"; Watsons Ukraine – B2S; Softserve –

improving IT education; Genesis representatives develop the discipline "Creation and development of IT products" for the general public, etc.

Thus, the business implementing social education projects in Ukraine in the face of new challenges and threats seeks to increase opportunities for access to quality educational services for various segments of the population, which contributes to the successful implementation of the fourth goal of sustainable development – "quality education" [6]. The issue of forming digital culture in society is now a prerequisite for the development of quality education in Ukraine, which, in turn, is a basic requirement for technological development, Ukraine's transition to Industry 4.0 and the beginning of the 5th Industrial Revolution. We will consider this as a perspective in further research on ways to achieve the goals of sustainable development of Ukraine.

References:

1. Tsili staloho rozvytku Ukrainy 2020: monitorynhovyi zvit [Goals of sustainable development of Ukraine 2020: monitoring report]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Available at: <https://www.unicef.org/ukraine/media/11481/file/SDG%20Ukraine%20Monitoring%20Report2020%20Ukr.pdf> (accessed 23.05.2022).
2. Novikov V.M. (2021) Osvita v umovakh pandemii [Education in a pandemic]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, no 4 (46), pp. 80–97. DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2021.04.080>. Available at: <https://ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/view/65/67> (accessed 23.05.2022).
3. Osvita v Ukraini: kozhen p'iatyi natsilenyi vchytysia tilky za kordonom (2022) [Education in Ukraine: one in five aims to study only abroad]. Ofitsiinyi sait: Ukrainskyi Instytut Maibutnoho. Available at: <https://uifuture.org/publications/osvita-v-ukrayini-kozhen-pyatyjnczilenyj-vchytysya-tilky-za-kordonom> (accessed 23.05.2022).
4. Kremenia V.H. (2021) Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini: monohrafiia / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy [National report on the state and prospects of education in Ukraine: a monograph / Nat. acad. ped. Sciences of Ukraine]. Kyiv: KONVI PRINT, 384 p. P. 21. DOI: <https://doi.org/10.37472/NAES-2021-ua> (accessed 23.05.2022).

5. Bondar-Pidhurska Oksana, Glebova Alla, Konovalova Nadiia (2021) Corporate social responsibility as a tool for governance of sustainable development economy: digitalization and pandemic (Covid-19). *Advances in Economics, Business and Management Research*, vol. 167, pp. 125–131. Available at: <https://www.atlantis-press.com/proceedings/ermi-21/125952862>. <https://doi.org/10.2991/aebmr.k.210218.024> (accessed 23.05.2022).

6. Bondar-Pidhurska O.V. Do pytannia zadovolennia zhyttievo vazhlyvykh interesiv yak kryteriiu staloho innovatsiinoho sotsialno-orientovanoho rozvytku ekonomiky [On the issue of satisfaction of vital interests as a criterion for sustainable innovative socially-oriented economic development]. *Innovatsiina ekonomika*, no. 4 (59), pp. 30–36

Kyva Vladyslav, PhD

*The National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskiy*

Kyiv, Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-34>

ACQUISITION OF CYBER DEFENCE KNOWLEDGE BY TEACHERS OF HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The issue of ensuring Ukraine's cybersecurity is becoming more and more vital regarding the hybrid war waged by the Russian Federation since the beginning of 2014. This issue is equally relevant for the EU and NATO member-countries and other countries setting a course for membership in these organizations. Therefore, one of the prioritized national security tasks for both Ukraine and other EU and NATO countries is countering the threats of misinformation and cyber influence.

It should be noted that today the Russian Federation is constantly trying to use Ukraine as a testing ground not only for testing new weapons and military equipment in the east of Luhansk and Donetsk

regions, but also for testing new cyber warfare tactics and techniques throughout Ukraine. In response to the Russian aggression and cyber influence on Ukraine's information systems (e.g., Petya/NotPetya virus and others), the Verkhovna Rada of Ukraine passed an important law «On Basic Principles of Cyber Security of Ukraine» [3] in October 2017, which takes into account modern European expertise and principles of the cooperation among state institutions, private sector and civil society in the cybersecurity sphere.

Article 10 of this Law reflects one of the most important aspects: "improving the digital literacy of citizens and culture of safe behavior in cyberspace, comprehensive knowledge, skills and abilities needed to support cybersecurity, state and public projects to raise public awareness of cyber threats and cyber defense [3], actualizing the cyber training of various categories of Ukraine's citizens in order to combat external or internal cyber influence by cybercriminals.

There is a social problem of very little knowledge of various categories of citizens about possible cyber threats and countering tools and techniques. This is due to the lack of training programs for citizens aimed at forming/developing the awareness and skills to support citizens' cybersecurity functioning at the state level. Currently, there is only a declaration of such intentions reflected in the laws [1; 3], but there are not enough practical actions taken to implement these intentions.

This problematic issue also concerns teachers of the military education system [2]. Therefore, the author have performed a study which serves as the basis for the training on the formation of cyber security skills in the National University of Defence of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi teachers. In particular, the training considered modern methods of hacking, bypassing and protecting the access granting procedure in the Microsoft Windows operating system.

It should be noted that knowledge of these methods is a preventive cyber hygiene measure, as in everyday activities, any PC user can fall victim to a cyberattack implemented via the access granting procedure.

Thus, the results of the performed training indicate the following:

– firstly, our analysis of some tools and techniques of hacking, bypassing and protecting the procedure for granting access to a PC

proves the fact of their diversity and the need for constant monitoring. This fact was a prerequisite for forming and developing personal cybersecurity skills of Ukrainian citizens, in particular, the teachers of the National University of Defence of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, which are essential for their military, professional, and daily activities;

– secondly, there was introduced a cybersecurity training for teachers of the National University of Defence of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi with input and output control of their knowledge of the identification, authentication and authorization concepts and their awareness and skills of applying tools and techniques of hacking, bypassing and protecting user access procedures in Microsoft Windows operating systems. When before the training the teachers had almost no understanding of the research concepts on the subject and no skills and abilities to support their cybersecurity, then after the training 100% of participants (all 235 teachers) showed the development of their cybersecurity skills;

– thirdly, the author took the first step to put into practice the law of the Verkhovna Rada of Ukraine «On the implementation of the basic principles of cybersecurity of Ukraine», namely «increasing digital literacy and culture of safe behavior in cyberspace, comprehensive knowledge, skills and abilities needed to support cybersecurity and public projects to raise public awareness of cyber threats and cybersecurity» [3], introducing this cybersecurity training.

References:

1. Decree of the President of Ukraine «On Cyber Security Strategy of Ukraine». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#n12> (accessed 12.02.2022). (in Ukrainian)
2. Kyva V. Yu. (2022) Analysis of factors affecting cyber security of a higher military educational institution. *Cybersecurity: Education, Science, Technique*. Vol. 3(15). pp. 53–70.
3. Law of Ukraine «On Basic Principles of Cyber Security of Ukraine». Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (accessed 12.02.2022). (in Ukrainian)

**Pankratova Olena, Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor**

*Educational and Scientific Institute
«Karzinsky Banking Institute»
of V.N. Karazin Kharkiv National University,
Kharkiv, Ukraine*

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-222-7-35>

**DIGITALIZATION OF EDUCATION:
DIRECTIONS FOR IMPROVING
THE COMPETITIVENESS OF REGIONAL UNIVERSITIES**

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТИ: НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
РЕГІОНАЛЬНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ**

Сьогодні наше життя змінюється під впливом могутніх економік, соціальних і технологічних зрушень. Динаміка перетворень світової економіки зобов'язує підприємницьке середовище гостро реагувати на всі зміни, що відбуваються. Сфера освітніх послуг сьогодні також немислима без цифрових технологій. Вони все глибше проникають у сучасні методики, підвищуючи їхню якість.

Тому прийняття рішень щодо цифрового розвитку освітнього процесу має базуватись на обґрунтуванні та визначенні основоположних параметрів трансформації, що є джерелом цінності та поштовхом для створення нової конкурентної стійкості сфери освіти.

У таких умовах важливо зрозуміти, які підходи до інноваційної діяльності організаціям необхідно застосовувати, щоб уникнути втрат в ефективності та конкурентоспроможності.

Оскільки можливості та ресурси для цифровізації у всіх вищих навчальних закладів різні, постійний розвиток цифрових

технологій призводить до серйозної структурної трансформації освітнього ринку та конкуренції між освітніми установами.

Найбільші вищі навчальні заклади України давно і активно розвивають цифрові освітні продукти. Викладання у вищих навчальних закладах у сучасному світі неможливо уявити без дистанційної освіти як однієї з найбільш затребуваних форм.

Харківський національний університет імені В.М. Каразіна сьогодні активно та успішно використовує електронну платформу MOODLE яка постійно оновлюється та вдосконалюється. На даному електронному ресурсі розміщуються навчальні матеріали практично з усіх дисциплін університету, що читаються.

Наявність курсів вузу на будь-якій електронній платформі забезпечує йому низку серйозних переваг. Насамперед, доступність матеріалів для споживачів освітніх послуг розширює географічні можливості освітнього закладу. ВНЗ сьогодні працюють в умовах воєнного часу, коли і викладачі, і студенти можуть перебувати в різних куточках не лише України, а й світу загалом. Такі платформи забезпечують цю функцію – доступ до освітнього продукту без територіальних обмежень.

Ще одна безумовна перевага – це те, що такі онлайн платформи абсолютно не обмежують доступність до навчальних матеріалів для зацікавленої аудиторії, інформація доступна в режимі 24/7.

Однак онлайн освіта має і низку серйозних обмежень. Насамперед, це високі початкові інвестиції у розробку безпосередньо електронної навчальної платформи та необхідність забезпечення цього ресурсу постійною оперативною технічною підтримкою протягом усього періоду використання.

Ці фінансові витрати на створення та постійну підтримку цифрових освітніх ресурсів створюють серйозні конкурентні перешкоди для невеликих вузів.

Ще одне обмеження пов'язане із брендом вузу-розробника. Можливість та привабливість онлайн навчання для аудиторії залежить від популярності та репутації вузу на ринку освіти, сили його конкурентної позиції. Ці обмеження можуть призвести до

того, що найбільш повно можливості та переваги онлайн освіти будуть використані переважно великими вузами великих міст.

Великі столичні університети, вузи Харкова, Львова, Полтави давно активно впроваджували сучасні цифрові технології. Однак і невеликі обласні вузи відіграють важливу роль у соціально-економічному розвитку та є центрами наукового та культурного життя регіону. Регіональний ринок праці висуває свої запити до підготовки кадрів, які будуть потрібні саме в цих регіонах. Ці заклади освіти формують ареоли взаємодії з бізнесом, зі структурами державного та муніципального управління. Без сумніву, важливість регіональних вишів дуже висока. Проте їхні позиції на ринку освітніх послуг часто суттєво слабші внаслідок активного впровадження дорогих цифрових технологій великими університетами.

Частина невеликих регіональних вишів може не витримати конкуренції та піти з ринку, що ми вже спостерігаємо.

Коли абітурієнт обирає вуз, він орієнтується, «за інших рівних умов», на популярність і бренд університету (академії, інституту), на цінність (статус) отриманого диплома, на зручність формату навчання та інше.

Регіональні вищі навчальні заклади займають свою нішу в системі освіти, відіграють значну роль для регіонального ринку праці, враховуючи специфіку розміщення продуктивних сил. Як правило, вузи столиці, великих міст мають домінуюче становище. Однак освітнім установам, розташованим в інших регіонах, потрібно постійно стежити, щоб не відстати, не випасти із загального освітнього простору, витримувати жорстку конкуренцію.

Одним із напрямів підвищення конкурентоспроможності для регіональних вишів можна розглядати підвищення цінності диплома конкретного регіонального вишу на ринку праці. Цього можна досягти завдяки тісній співпраці зі стейкхолдерами. Цей напрямок сьогодні недостатньо розвинений і має потенціал. Тут можливі різні види співпраці вузів з роботодавцями – від спільних науково-дослідних робіт, консалтингових послуг до

практичних проектів розробки та просування продуктів бізнесу на внутрішньому та зовнішньому ринках з активним залученням студентів з використанням сучасних цифрових технологій. Тут слід планувати та здійснювати роботу у напрямі організації студентських наукових дослідницьких та соціальних проектів, розробки та впровадження спільних проектів з підприємствами регіону. Позитивний результат на імідж вищого навчального закладу надає організація та проведення різноманітних змагань, брейн-рингів, конкурсів, олімпіад та подібних заходів.

Це сприятиме більш усвідомленому процесу отримання знань та навичок, які допоможуть слухачеві в майбутньому вибрати для себе саме ту сферу діяльності, яка найповніше відповідає його запитам та інтересам, дозволить розпочати будувати у цій галузі кар'єру.

Процес соціалізації студентів – також один із напрямів посилення конкурентних позицій вищого навчального закладу. ВНЗ несе відповідальність за формування у молодого покоління ціннісних установок, норм та орієнтирів, прищеплює та поширює культурні традиції. ВНЗ дає можливість студентам інтегруватися в соціальне та професійне середовище, за допомогою різних освітніх програм, освоєння сучасних технологій побудувати та налагодити особисті та професійні зв'язки. Успішне вирішення цього завдання дозволяє ВНЗ повноцінно розвиватися у конкурентному середовищі.

І головне, те, на що потрібно зробити основний наголос у процесі посилення конкурентних позицій, – це, безумовно, якість знань і навичок, що формуються. Тут принципово важливим моментом є сама організація навчального процесу. Сьогодні роль цифрових технологій ніхто не заперечуватиме, вона постійно зростає. Це відбивається на усіх сферах людського життя. Цифрові технології змінюють навколишнє середовище, як на побутовому рівні, так і відносно зміни умов функціонування практично всіх секторів економіки. Тому навчальний процес необхідно будувати з урахуванням сучасних реалій; навчальні заняття мають відбуватися переважно у інтерактивному форматі навчання.

Тільки це дозволить організаціям освіти виробити нові механізми забезпечення конкурентоспроможності з огляду на високу роль нематеріальних активів. А це, у свою чергу, дозволить трансформувати теоретичні знання у необхідні на сучасному ринку праці професійні компетенції випускника вищого навчального закладу.

Цифрові технології дають можливість розвивати бізнес і керувати компанією у новій цифровій реальності. Можливості, що дають цифрові технології, дозволяють приймати рішення в режимі реального часу, організовувати та керувати цифровою трансформацією компанії, а також запускати нові напрямки її роботи в умовах високої невизначеності [1].

Завдання вузу – забезпечити слухачів сучасними цифровими продуктами, навчити ними користуватися та розробляти нові, оскільки у сучасному світі справа фахівця – бути прагматиком і вибрати той підхід чи ту модель здійснення діяльності, яка ближча до його розуміння сучасних проблем. За допомогою нових технологій можна краще вирішувати конкретні задачі, з якими кожний має справу сьогодні або може зіткнутися в бізнесі в майбутньому.

Таким чином, для регіональних освітніх закладів сьогодні існують певні складнощі, оскільки структура ринку освітніх послуг змінюється внаслідок розвитку дистанційної освіти, онлайн-курсів та застосування різних цифрових технологій. Проте існують певні можливості розвитку регіональних вузів у контексті розширення використання цифрових освітніх продуктів. Розробка стратегії розвитку вищого навчального закладу, формування цієї стратегії сприятиме підвищенню конкурентоспроможності університету. Ця стратегія повинна враховувати якість формованих знань і навичок, статус диплома, що отримується, і соціалізація випускника.

Література:

1. Цифровізація як сучасний тренд розвитку менеджменту. *Економіка та суспільство: Електронний журнал*. 2021. Випуск 33. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/927>.

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Valdeķu iela 62 – 156, Rīga, LV-1058

Iespiests tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstsīts iespiešanai: 2022. gada 10 jūnijs
Tirāža 100 eks.